ΚΡΟΠΟΤΚΙΝ

η αναρχική οργάνωση της κοινωνίας

ΚΑΤΣΑΝΟΣ / ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΙ ΤΗΣ ΑΝΑΡΧΙΑΣ

Π. ΚΡΟΠΟΤΚΙΝ

Η ΑΝΑΡΧΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Μετάφραση: *Βασίλης Τομανάς*

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ — ΚΑΤΣΑΝΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΤΣΑΝΟΣ
Αριστοτέλους 26 — Τηλ. 235.683
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Εκτύπωση -Βιβλιοδεσία, Αφοί Μυγδαλιά,
Πλαγιάρι Θεσσαλονίκης, τηλ. 23920 29326, Fax.

Περιεχόμενα

1. Η αντιπροσωπευτική κυβέρνηση.
2. Η επαναστατική κυβέρνηση.
3. Οι Κοινότητες.
4. Η Κομμούνα του Παρισιού.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Τα κείμενα αυτού του βιβλίου είναι μια επιλογή από άρθρα που έγραψε ο Π. Κροπότκιν στα 1879-1882 και δημοσιεύτηκαν στην αναρχική εφημερίδα **Ο Επαναστατημένος.** *Μετά τη φυλάκισή του, στα 1883, ο φίλος του Ελιζέ Ρεκλύ, με τον οποίο έγραφαν την «Παγκόσμια Γεωγραφία», τα συγκέντρωσε και τα εξέδωσε στα 1885 σε ένα βιβλίο με τίτλο* **Λόγια ενός Επαναστατημένου.**

Η μετάφραση έγινε απ' το γαλλικό πρωτότυπο.

Λίγα λόγια για τα κείμενα:

Το πρώτο είναι μια κριτική του θεσμού της **εκπροσώπησης**, *εξέταση των ιστορικών του πηγών και κάποιες προτάσεις για αλλαγή του.*

Το δεύτερο εξετάζει τον τρόπο διακυβέρνησης **μετά την κοινωνική επανάσταση** *και είναι μια αυστηρή κριτική στον μαρξισμό, τη δικτατορία «του προλεταριάτου», κλπ.*

Το τρίτο αναφέρεται στις Κοινότητες (Κομμούνες). Τις εξετάζει ιστορικά και προβλέπει τις λειτουργίες που θα αναλάβουν μέσα σε μια ελεύθερη κοινωνία. Ας τονίσουμε ότι οι Κοινότητες που δημιουργήθηκαν στην Ουκρανία στη διάρκεια του Μαχνοβίτικου κινήματος (1918-1921), καθώς και οι Κοινότητες της Ισπανίας στη δεκαετία του 1930 βασίζονταν σ' αυτά τα πρότυπα.

Το τέταρτο, μιλάει για την Κομμούνα του Παρισιού (1871), αναφέρεται στα λάθη μα και στα επιτεύγματά της και διαβλέπει τα μελλοντικά καθήκοντα μιας Κομμούνας (Κοινότητας).

Ας προσέξουμε ότι η ελευθεριακή σκέψη βλέπει τα προπλάσματα της μελλοντικής της οργάνωσης στην **αγορά** *των αρχαίων ελληνικών πόλεων, στις αμερικάνικες αυτοδιοικούμενες πόλεις της αρχής του 19ου αιώνα και στις κοινότητες του μεσαίωνα. Όσο για τις αγροτικές κοινότητες, αρκεί να σημειώσουμε ότι τράβηξαν την προσοχή ακόμη και του Μαρξ (βλέπε στο* **Κεφάλαιο** *και στα* Grundrisse *τις αναφορές του στη ρωσική κοινότητα* mir).

Η ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

I

Όταν εξετάζουμε τα ουσιαστικά χαρακτηριστικά των ανθρώπινων κοινωνιών, αφαιρώντας τις δευτερεύουσες και πρόσκαιρες εκδηλώσεις, διαπιστώνουμε ότι το **πολιτικό** τους καθεστώς είναι πάντα η έκφραση του **οικονομικού** καθεστώτος που επικρατεί στην κοινωνία. Η πολιτική οργάνωση δεν αλλάζει σύμφωνα με τη θέληση των νομοθετών· μπορεί, είν' αλήθεια, ν' αλλάξει όνομα, μπορεί να παρουσιάζεται σήμερα με τη μορφή της μοναρχίας, αύριο με τη μορφή της αβασίλευτης δημοκρατίας, αλλά η αλλαγή που υφίσταται δεν είναι τόσο σημαντική· διαμορφώνεται, διαπλάθεται σύμφωνα με το οικονομικό καθεστώς, του οποίου είναι πάντα η έκφραση και, ταυτόχρονα, η καθαγίαση και το σχήμα.

Αν μερικές φορές, στην εξέλιξή του, το πολιτικό καθεστώς μιας ορισμένης χώρας καθυστερεί σε σχέση με την οικονομική μεταρρύθμιση που συμβαίνει, ανατρέπεται απότομα, διορθώνεται κι ανασχηματίζεται, έτσι που να ταιριάζει με το οικονομικό καθεστώς που εγκαθιδρύεται. Απ' την άλλη μεριά όμως, αν με μια επανάσταση αυτό το πολιτικό καθεστώς προπορευτεί από την οικονομική μεταρρύθμιση, παραμένει νεκρό γράμμα, απλός τύπος, γραμμένο μόνο στις Χάρτες, χωρίς όμως να εφαρμόζεται πραγματικά. Έτσι, η διακήρυξη των Δικαιωμάτων του ανθρώπου, όποιο ρόλο κι αν έχει παίξει στην ιστορία, δεν είναι πια τίποτε άλλο από ένα ιστορικό ντοκουμέντο, ενώ οι ωραίες λέξεις **Ελευθερία, Ισότητα,**

Αδελφοσύνη θα μείνουν όνειρο ή απάτη, γραμμένες στους τοίχους των εκκλησιών και των φυλακών, μέχρι η ελευθερία κι η ισότητα να γίνουν η βάση των οικονομικών σχέσεων. Το καθολικό δικαίωμα ψήφου ήταν κάτι αδιανόητο μέσα σε μια κοινωνία που βασιζόταν στην δουλοπαροικία, όπως αδιανόητη είναι κι η δεσποτεία σε μια κοινωνία που θα είχε ως βάση της αυτό που ονομάζουν ελευθερία των συναλλαγών και που είναι στην πραγματικότητα η ελευθερία της εκμετάλλευσης.

Αυτό το 'χουν καταλάβει καλά οι εργατικές τάξεις της δυτικής Ευρώπης. Ξέρουν ή υποψιάζονται ότι οι κοινωνίες θα εξακολουθήσουν να ασφυκτιούν μέσα στους υπάρχοντες πολιτικούς θεσμούς όσο δεν θα έχει ανατραπεί το σημερινό καπιταλιστικό καθεστώς. Ξέρουν ότι αυτοί οι θεσμοί, όσο κι αν τους έχουν εξωραΐσει με καλόηχα ονόματα, είναι η διαφθορά και η κυριαρχία του ισχυρότερου που έχουν αναχθεί σε καθεστώς, είναι το πνίξιμο όλων των ελευθεριών και κάθε λογής προόδου· ξέρουν ότι ο μόνος τρόπος για να αποτινάξουν αυτά τα εμπόδια θα είναι η στήριξη των οικονομικών σχέσεων σε ένα καινούριο σύστημα, στο σύστημα της συλλογικής ιδιοχτησίας (κοινοκτημοσύνης). Ξέρουν, τέλος, ότι για να πραγματοποιήσουν μια βαθιά κι *ανθεκτική* πολιτική επανάσταση, πρέπει να πραγματοποιήσουν μια οικονομική επανάσταση[1].

Εξαιτίας όμως του στενού δεσμού που υπάρχει ανάμεσα στο πολιτικό και στο οικονομικό καθεστώς, είναι φανερό ότι μια επανάσταση στον τρόπο παραγωγής και διανομής των αγαθών δεν θα μπορούσε να γίνει αν δεν συμπορευόταν μ' ένα βαθύ μετασχηματισμό αυτών των θεσμών που περιγράφονται συνήθως ως πολιτικοί θεσμοί. Η κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας και της εκμετάλλευσης που απορρέει απ' αυτήν, κι η εγκαθίδρυση του κοινοκτημονικού ή κομμουνιστικού καθεστώτος θα ήταν αδύνατες αν θέλαμε να κρατήσουμε τα κοινοβούλια ή τους βασιλιάδες μας. Ένα καινούριο οικονομικό καθεστώς απαιτεί ένα καινούριο πολιτικό καθεστώς, κι αυτή

την αλήθεια την έχει καταλάβει τόσο καλά όλος ο κόσμος, ώστε στην πραγματικότητα η διανοητική εργασία που γίνεται σήμερα μέσα στις εργαζόμενες μάζες να εξετάζει αδιακρίτως και τις δύο όψεις του προβλήματος. Εξετάζοντας το οικονομικό Μέλλον, μελετά και το πολιτικό μέλλον, και δίπλα στις λέξεις *κολλεκτιβισμός* και *κομμουνισμός*, ακούμε να βάζουν τις λέξεις *Εργατικό κράτος, ελεύθερη Κοινότητα (Κομμούνα), Αναρχία*, ή ακόμη, *εξουσιαστικός ή αναρχικός κομμουνισμός, κολλεκτιβιστική (κοινοκτημονική) Κοινότητα*.

Γενικός κανόνας: «θέλετε η μελέτη σας να είναι γόνιμη; Αρχίστε αποβάλλοντας μια μια τις χιλιάδες προλήψεις που σας έχουν διδάξει!». — Αυτά τα λόγια, με τα οποία ένας περίφημος αστρονόμος άρχιζε τα μαθήματά του, ισχύουν και για όλους τους κλάδους της ανθρώπινης γνώσης: και ισχύουν περισσότερο για τις κοινωνικές απ' όσο για τις φυσικές επιστήμες: γιατί, από τα πρώτα κιόλας βήματα που κάνουμε στο πεδίο αυτό, συναντούμε ένα σωρό προλήψεις που μας έχει κληροδοτήσει το παρελθόν, ιδέες απόλυτα λαθεμένες που έχουν προβληθεί για να εξαπατούν πιο έντεχνα το λαό, και σοφίσματα επεξεργασμένα αριστοτεχνικά για να παραπλανούν την κρίση του λαού. Έτσι, για να μπορέσουμε να προχωρήσουμε με σταθερό βήμα, πρέπει να κάνουμε μια προκαταρκτική εργασία.

Ανάμεσα σ' αυτές τις προλήψεις υπάρχει μια που αξίζει περισσότερο απ' τις άλλες να της αφιερώσουμε την προσοχή μας, γιατί όχι μόνον είναι η βάση όλων των σύγχρονων πολιτικών μας θεσμών, μα και γιατί ξαναβρίσκουμε τα ίχνη της μέσα σ' όλες σχεδόν τις πολιτικές θεωρίες που έχουν προβάλει οι μεταρρυθμιστές. Μιλώ για την εμπιστοσύνη που δείχνουμε σε *μια αντιπροσωπευτική κυβέρνηση*, σε μια *κυβέρνηση με πληρεξουσιότητα*.

Γύρω στα τέλη του προηγούμενου αιώνα, ο γαλλικός λαός ανέτρεψε τη μοναρχία, κι ο τελευταίος απόλυτος μονάρχης πλήρωσε στην αγχόνη για τα εγκλήματα τα δικά του και των προκατόχων του.

Φαινόταν ότι ακριβώς εκείνη την εποχή, αφού όλα τα καλά, τα μεγάλα και τα ανθεκτικά που είχε κάνει η επανάσταση είχαν γίνει χάρη στην πρωτοβουλία ατόμων ή ομάδων, και χάρη στην αποδιοργάνωση και την αδυναμία της κεντρικής κυβέρνησης, ο λαός δεν θα ήθελε να ξαναμπεί κάτω απ' το ζυγό μιας καινούριας εξουσίας που θα στηριζόταν στις ίδιες αρχές με την παλιά, κι ακόμη πιό ισχυρής αφού δεν θα την έφθειραν τα ελαττώματα της έκπτωτης εξουσίας.

Κάθε άλλο όμως. Κάτω απ' την επιρροή των κυβερνητίστικων προλήψεων κι αφήνοντας να εξαπατηθεί από την επίφαση ελευθερίας κι ευημερίας που έδιναν —όπως λέγανε— το αγγλικό και το αμερικάνικο σύνταγμα, ο γαλλικός λαός έσπευσε ν' αποχτήσει ένα σύνταγμα, κι έπειτα κι άλλα συντάγματα, που τα μετάβαλε συχνά, που τροποποιούσε άπειρες φορές τις λεπτομέρειές τους αλλά που όλα βασίζονταν σ' αυτή την αρχή: στην αντιπροσωπευτική κυβέρνηση. Μοναρχία ή Αβασίλευτη δημοκρατία, λίγο ενδιαφέρει! ο λαός δεν αυτο-κυβερνάται: τον κυβερνούν λιγότερο ή περισσότερο σωστά διαλεγμένοι αντιπρόσωποι. Διακηρύσσει την ανεξαρτησία του, αλλά σπεύδει να παραιτηθεί απ' αυτήν. Εκλέγει κουτσά στραβά εκπροσώπους που τους ελέγχει ή δεν τους ελέγχει, και είναι αυτοί οι εκπρόσωποι που αναλαμβάνουν το καθήκον να εναρμονίζουν την τεράστια ποικιλία των αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων, των τόσο πολύπλοκων στο σύνολό τους ανθρώπινων σχέσεων, σ' ολόκληρη την επικράτεια της Γαλλίας!

Αργότερα, όλες οι χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης είχαν την ίδια εξέλιξη. Ανατρέπουν όλες, η μια μετά την άλλη, τις απόλυτες μοναρχίες τους, και παίρνουν το δρόμο του κοινοβουλευτισμού. Μέχρι κι οι δεσποτείες της Ανατολής ακολουθούν τον ίδιο δρόμο: Βουλγαρία, Τουρκία και Σερβία δοκιμάζουν το κοινοβουλευτικό καθεστώς· ακόμη και στη Ρωσία προσπαθούν ν' αποτινάξουν το ζυγό μιας καμαρίλας για να τον αντικαταστήσουν με τον ελαφρύτερο ζυγό μιας συνέλευσης

εκπροσώπων.

Και, το χειρότερο, η Γαλλία, που χαράζει τους καινούριους δρόμους, κάνει πάντα τα ίδια σφάλματα. Ο λαός αηδιασμένος από την κακή του πείρα από τη συνταγματική μοναρχία, την ανατρέπει μια μέρα, σπεύδει την επομένη να εκλέξει μια καινούρια εθνοσυνέλευση της οποίας το μόνο που αλλάζει είναι το όνομα και της εμπιστεύεται τη φροντίδα να τον κυβερνά... μόνο που εκείνη πουλάει αυτή τη φροντίδα σ' ένα ληστή που θα προκαλέσει την εισβολή από το εξωτερικό στις εύφορες πεδιάδες της Γαλλίας.

Είκοσι χρόνια αργότερα, κάνει πάλι το ίδιο σφάλμα. Βλέποντας ελεύθερη την πόλη του Παρισιού, που την έχουν εγκαταλείψει ο στρατός κι οι εξουσίες, δεν δοκιμάζει να εφαρμόσει, πειραματικά έστω, μια καινούρια πολιτική μορφή που θα διευκόλυνε την εγκαθίδρυση ενός καινούριου οικονομικού καθεστώτος. Ευχαριστημένος που άλλαξε το όνομα από Αυτοκρατορία σε Δημοκρατία και στη συνέχεια σε *Κομμούνα*, σπεύδει να εφαρμόσει για μια ακόμη φορά, μέσα στην Κομμούνα, το αντιπροσωπευτικό σύστημα. Νοθεύει την καινούρια ιδέα με την σκουληκοφαγωμένη κληρονομιά του παρελθόντος. Εκχωρεί την πρωτοβουλία του σε μια συνέλευση ανθρώπων που έχουν εκλεγεί λίγο πολύ τυχαία, και τους εμπιστεύεται τη φροντίδα γι' αυτή την πλήρη αναδιοργάνωση των ανθρώπινων σχέσεων, που, μόνον αυτή, θα είχε μπορέσει να δώσει στην Κομμούνα δύναμη και ζωή.

Τα συντάγματα που κατά περιόδους κουρελιάζονται, πετάνε σαν κίτρινα φύλλα που τα ρίχνει στο ποτάμι ο φθινοπωριάτικος άνεμος! Δεν πειράζει, πάντα ξαναγυρίζει κανείς στους πρώτους του έρωτες· όταν κουρελιαστεί και το δέκατο έκτο σύνταγμα, θα κάνουμε ένα δέκατο έβδομο!

Τέλος, ακόμη και στη θεωρία, βλέπουμε μεταρρυθμιστές που, σε οικονομικά ζητήματα, δεν διστάζουν να υποστηρίξουν την πλήρη αναδιάρθωση των καθιερωμένων μορφών, που προτίθενται να ανατρέψουν απ' άκρη

σ' άκρη την παραγωγή και την ανταλλαγή και να καταργήσουν το καπιταλιστικό καθεστώς. Όταν όμως πρόκειται να εκθέσουν —στη θεωρία, βέβαια— το πολιτικό τους ιδανικό, δεν τολμούν να θίξουν το αντιπροσωπευτικό σύστημα· και στο εργατικό κράτος ακόμη ή στην ελεύθερη Κοινότητα, προσπαθούν πάντα να διατηρήσουν, με κάθε τίμημα, αυτή την κυβέρνηση με πληρεξουσιότητα. Ένας ολόκληρος λαός, μια ολόκληρη φυλή, μένουν ακόμα πεισματικά προσκολλημένοι σ' αυτό το σύστημα.

Ευτυχώς, αυτό το ζήτημα βγαίνει στο φως της μέρας. Η αντιπροσωπευτική κυβέρνηση δεν έχει ακόμη εφαρμοστεί μόνο στις χώρες που μας ήταν παλιότερα σχεδόν άγνωστες. Λειτουργεί ή έχει λειτουργήσει στις πιό πολλές χώρες της δυτικής Ευρώπης, σ' όλες του τις παραλλαγές, σ' όλες τις μορφές που μπορεί να πάρει, από τη συνταγματική μοναρχία μέχρι την επαναστατική Κομμούνα· και διαβλέπουμε ότι, παρόλο που έγινε δεκτό με μεγάλες ελπίδες, κατάντησε παντού ένα απλό όργανο για ίντριγκες, για προσωπικό πλουτισμό ή για παρεμπόδιση της λαϊκής πρωτοβουλίας και της παραπέρα ανάπτυξης. Βλέπουμε ότι η θρησκεία της αντιπροσώπευσης έχει την ίδια αξία με τις θρησκείες των φυσικών θεοτήτων και των βασιλικών προσώπων. Ακόμη περισσότερο, αρχίζουμε να καταλαβαίνουμε ότι τα ελαττώματα της αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης δεν εξαρτώνται μόνον από τις κοινωνικές ανισότητες: κι ότι, κι αν ακόμη αυτό το σύστημα διακυβέρνησης εφαρμοζόταν σ' ένα περιβάλλον όπου οι άνθρωποι θα είχαν ίσα δικαιώματα στο κεφάλαιο και στην εργασία, θα έφερνε τα ίδια θλιβερά αποτελέσματα. Και μπορούμε εύκολα να φανταστούμε τη μέρα που αυτός ο θεσμός, που γεννήθηκε σύμφωνα με την πετυχημένη έκφραση του Τζ. Στ. Μιλ, από την επιθυμία των ανθρώπων να προστατευθούν από το ράμφος και τα νύχια του βασιλιά των ορνέων, θα δώσει τη θέση του σε μια πολιτική οργάνωση που θα την γεννούν οι γνήσιες ανάγκες της ανθρωπότητας κι αυτή η αντίληψη, ότι

δηλαδή ο καλύτερος τρόπος να είναι κανείς ελεύθερος είναι να μη τον εκπροσωπούν, να μην αφήνει τα πράγματα, όλα τα πράγματα, στη Θεία Πρόνοια ή στους εκλεγμένους αντιπροσώπους, αλλά να τα κάνει ο ίδιος.

Σ' αυτό το συμπέρασμα ελπίζουμε ότι θα καταλήξει κι ο αναγνώστης, αφού παρακολουθήσει τη μελέτη των ελαττωμάτων που είναι σύμφυτα με το αντιπροσωπευτικό σύστημα, που είναι εσωτερικά χαρακτηριστικά αυτού του συστήματος, οποιαδήποτε κι αν είναι το όνομα και η έκταση των ανθρώπινων ομάδων στους κόλπους των οποίων εφαρμόζεται.

II

«Αν και τα ήθη της εποχής μας μας προφυλάγουν απ' τις αυθαιρεσίες της απόλυτης μοναρχίας —έγραφε ο Αγκουστέν Τιερί στα 1828— δεν μας προφυλάγουν απ' τις αυθαιρεσίες της έννομης τάξης και του αντιπροσωπευτικού καθεστώτος» (*Επιστολές πάνω στην Ιστορία της Γαλλίας*, Επιστολή 25η). Κι ο Μπένθαμ έλεγε σχεδόν το ίδιο πράγμα. Εκείνη την εποχή όμως δεν δόθηκε προσοχή στις προειδοποιήσεις τους. Πίστευαν τότε στον κοινοβουλευτισμό κι απαντούσαν σ' αυτές τις λίγες κριτικές με το παρακάτω, αρκετά αληθοφανές επιχείρημα: «Το κοινοβουλευτικό καθεστώς δεν έχει πει ακόμα την τελευταία του λέξη· δεν πρέπει να το κρίνουμε όσο δεν έχει για βάση του το καθολικό δικαίωμα ψήφου».

Από τότε, το καθολικό δικαίωμα ψήφου έχει πάρει τη θέση του στα πολιτικά μας ήθη. Αφού η αστική τάξη αντιτάχθηκε σ' αυτό επί πολύ καιρό, κατάλαβε τελικά ότι δεν επρόκειτο να χάσει την κυριαρχία της κι αποφάσισε να το δεχτεί. Στις ΗΠΑ, το καθολικό δικαίωμα ψήφου λειτουργεί ήδη επί έναν αιώνα περίπου στις επιθυμητές συνθήκες ελευθερίας: τον ίδιο δρόμο πήρε και η Γαλλία και η Γερμανία. Μα το αντιπροσωπευτικό καθεστώς δεν έχει αλλάξει: έμεινε ό,τι ήταν στην εποχή του Τιερί και

του Μπένθαμ· το καθολικό δικαίωμα ψήφου δεν το βελτίωσε, αλλ' αντίθετα έκανε να φανούν πιό κραυγαλέα τα ελαττώματά του. Γι' αυτό σήμερα δεν είναι μόνον οι επαναστάτες όπως ο Προυντόν που το επικρίνουν αυστηρά· κι οι μετριοπαθείς, όπως ο Μιλ (*Η Ελευθερία*, *Η Αντιπροσωπευτική Κυβέρνηση*) και ο Σπένσερ (*Εισαγωγή στη Μελέτη της Κοινωνιολογίας*, *Αρχή της Κοινωνιολογίας* και διάφορα δοκίμια), φωνάζουν: «Προσοχή στον Κοινοβουλευτισμό!» Το πλατύ κοινό έχει καταλάβει από την ίδια του την πείρα ότι ο κοινοβουλευτισμός έχει ελαττώματα και σήμερα θα μπορούσαμε να γράψουμε τόμους ολόκληρους πάνω στις ελλείψεις του, βέβαιοι ότι η μεγάλη μάζα των αναγνωστών θα εγκρίνει τα όσα υποστηρίζουμε. Η αντιπροσωπευτική κυβέρνηση κρίθηκε —και καταδικάστηκε.

Οι υποστηριχτές της —καλόπιστοι, αν και απερίσκεπτοι— δεν παύουν να προβάλουν τα καλά που έχει κάνει, κατ' αυτούς, ο θεσμός. Σύμφωνα μ' αυτούς, στο αντιπροσωπευτικό καθεστώς οφείλουμε τις πολιτικές ελευθερίες που έχουμε σήμερα και που ήταν άγνωστες την εποχή της μακαρίτισσας της απόλυτης μοναρχίας. Μήπως όμως μ' αυτό το συλλογισμό δεν παίρνουν το αίτιο για αποτέλεσμα, ή μάλλον, το ένα απ' τα δυο ταυτόχρονα αποτελέσματα για αίτιο;

Στην ουσία, δεν είναι το κοινοβουλευτικό καθεστώς που μας έδωσε, ούτε που μας εγγυήθηκε, τις λιγοστές ελευθερίες που έχουμε κατακτήσει εδώ κι έναν αιώνα. Είναι το μεγάλο κίνημα της φιλελεύθερης σκέψης που προήλθε από την Επανάσταση αυτό που τις επέβαλε στις κυβερνήσεις, μαζί με την πανεθνική αντιπροσώπευση· και είναι ακόμα αυτό το επαναστατικό πνεύμα, το πνεύμα της ελευθερίας, που κατόρθωσε να τις διατηρήσει παρά τις συνεχείς υπερβάσεις των κυβερνήσεων και των κοινοβουλίων, και εναντίον τους. Η αντιπροσωπευτική κυβέρνηση, από την ίδια της την φύση, δεν δίνει πραγματικές ελευθερίες και προσαρμόζεται θαυμάσια στον δεσποτισμό. Τις ελευθερίες πρέπει να τις αποσπά-

σουμε, όπως κι απ' τους απόλυτους μονάρχες· κι αφού τις αποσπάσουμε, πρέπει και να τις υπερασπίσουμε από το κοινοβούλιο όπως παλιότερα έπρεπε να τις υπερασπίσουμε απ' το μονάρχη, καθημερινά, πεισματικά, χωρίς ποτέ ν' αφήνουμε τα όπλα, πράγμα που γίνεται μόνον αν υπάρχει στη χώρα μια τάξη εύπορων πολιτών, περήφανη για τις ελευθερίες της κι έτοιμη πάντα να τις υπερασπίσει, απ' όλες τις υπερβάσεις της εξουσίας, με εξω-κοινοβουλευτική αγκιτάτσια. Όπου μια τέτοια τάξη δεν υπάρχει, όπου ο λαός δεν κινητοποιείται ενωμένος για να υπερασπίσει τις πολιτικές του ελευθερίες, δεν υπάρχουν πολιτικές ελευθερίες, είτε ισχύει είτε όχι η πανεθνική αντιπροσώπευση. Η ίδια η βουλή γίνεται υποχείριο του βασιλιά. Μάρτυρες γι' αυτό τα κοινοβούλια των Βαλκανικών χωρών, της Τουρκίας και της Αυστρίας.

Μιλούν συνήθως για τις ελευθερίες στην Αγγλία, και τις συνδέουν επίτηδες, χωρίς να το πολυσκεφτούν, με το Κοινοβούλιο. Ξεχνούν όμως με ποιές διαδικασίες, *καθαρά επαναστατικού χαρακτήρα*, αποσπάστηκαν μια μια αυτές οι ελευθερίες απ' το Κοινοβούλιο. Ελευθερία του τύπου, κριτική της νομοθεσίας, ελευθερία του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι — όλες αυτές οι ελευθερίες επιβλήθηκαν με τη βία στο Κοινοβούλιο, με την αγκιτάτσια που απειλούσε να μετατραπεί σε ξεσηκωμό. Οι άγγλοι εργάτες κατάκτησαν το δικαίωμα να δημιουργούν ενώσεις και να κάνουν απεργίες, δημιουργώντας στην πράξη τα συνδικάτα τους κι απεργώντας εναντίον των διαταγμάτων του Κοινοβουλίου και των απαγχονισμών του 1813, και καταλαμβάνοντας, πριν από πενήντα χρόνια, τα εργοστάσια. Μόνο χτυπώντας με τα κάγκελα του Χάιντ Παρκ την αστυνομία που τον εμπόδιζε, επιβεβαίωσε τελείως πρόσφατα ο λαός του Λονδίνου, ενάντια σε μια συνταγματική κυβέρνηση, το δικαίωμά του να διαδηλώσει στους δρόμους και στα πάρκα της πρωτεύουσας. Δεν είναι με τους 'κοινοβουλευτικούς αγώνες, αλλά με την εξω-κοινοβουλευτική αγκιτάτσια, κινητοποιώντας εκατό χιλιάδες ανθρώπους που γρυλίζουν κι ουρλιάζουν μπροστά

στα σπίτια της αριστοκρατίας ή στα υπουργεία, που η αγγλική αστική τάξη υπερασπίζεται τις ελευθερίες της. Όσο για το Κοινοβούλιο, παραβιάζει διαρκώς τα πολιτικά δικαιώματα των πολιτών, και τα καταργεί μ' ένα διάταγμα, όπως ακριβώς ένας μονάρχης, όταν δεν έχει απέναντί του μια τάξη έτοιμη να ξεσηκωθεί για να τα υπερασπίσει. Τί γίνονται, στην πράξη, το άσυλο της κατοικίας και το απαραβίαστο των επιστολών όταν η αστική τάξη αποφασίζει να παραιτηθεί απ' αυτά για να δώσει στην κυβέρνηση την ευχέρεια να την προστατεύσει απ' τους επαναστάτες;

Το να αποδίδουμε στα Κοινοβούλια κάτι που οφείλεται στη γενική πρόοδο της κοινωνίας, το να φανταζόμαστε ότι θ' αρκούσε ένα Σύνταγμα για να μας χαρίσει την ελευθερία, σημαίνει να παραβιάζουμε τους πιό στοιχειώδεις κανόνες της ιστορικής κρίσης.

Κι ύστερα, το ζήτημα δεν είναι αυτό. Δεν μας ενδιαφέρει αν το αντιπροσωπευτικό σύστημα έχει ορισμένα πλεονεκτήματα σε σύγκριση με τη δεσποτική εξουσία ενός όχλου λακέδων που εκμεταλλεύονται προς όφελός τους τα καπρίτσια ενός απόλυτου άρχοντα. Αν επιβλήθηκε στην Ευρώπη το αντιπροσωπευτικό καθεστώς είναι γιατί ανταποκρινόταν καλύτερα στη φάση της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης που περνούσαμε τον 19ο αιώνα, αλλά που σήμερα πλησιάζει στο τέλος της. Προσέφερε, οπωσδήποτε, περισσότερη ασφάλεια στον καπιταλιστή βιομήχανο και τον έμπορο στα χέρια των οποίων έδωσε την εξουσία που πήρε απ' τα χέρια των αρχόντων.

Μα και η μοναρχία, παρά κάποιες μεγάλες δυσκολίες, θα μπορούσε να προσφέρει ορισμένα πλεονεκτήματα συγκριτικά με τη διακυβέρνηση από τους φεουδάρχες. Κι εκείνη ήταν αναγκαίο επακόλουθο της εποχής της. Θα 'πρεπε, γι' αυτό, να μείνουμε για πάντα κάτω απ' την εξουσία του μονάρχη και των λακέδων του;

Αυτό που ενδιαφέρει εμάς, τους ανθρώπους του τέλους του 19ου αιώνα, είναι το αν τα ελαττώματα της αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης είναι ή όχι τόσο έκδηλα

και τόσο ανυπόφορα όσο τα ελαττώματα της απολυταρχίας. Αν τα εμπόδια που θέτει στην παραπέρα ανάπτυξη των κοινωνιών δεν είναι, για τον αιώνα μας, τόσο ενοχλητικά όσο και τα εμπόδια που έθετε η μοναρχία τον περασμένο αιώνα. Τέλος, αν ένα απλό μπάλωμα του αντιπροσωπευτικού συστήματος θα αρκούσε για να το κάνει κατάλληλο για την καινούρια οικονομική φάση της οποίας τον ερχομό περιμένουμε. Αυτά πρέπει να εξετάσουμε αντί να μακρηγορούμε πάνω στον ιστορικό ρόλο του καθεστώτος της αστικής τάξης.

Απ' τη στιγμή, βέβαια, που το ερώτημα τίθεται μ' αυτά τα λόγια, δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία για το ποιά θα είναι η απάντηση.

Είναι φανερό ότι το αντιπροσωπευτικό καθεστώς —αυτός ο συμβιβασμός με το παλιό καθεστώς που άφησε στα χέρια της κυβέρνησης όλα τα δικαιώματα της απόλυτης εξουσίας, υποτάσσοντάς την κάπως σ' ένα λίγο πολύ εικονικό λαϊκό έλεγχο—, έχει φάει τα ψωμιά του. Είναι σήμερα εμπόδιο στην πρόοδο. Τα ελαττώματά του δεν εξαρτώνται απ' τους ανθρώπους, απ' τα άτομα που κατέχουν την εξουσία — είναι σύμφυτα με το σύστημα, κι είναι τόσο βαθιά ώστε καμιά τροποποίηση του συστήματος δεν θα μπορούσε να το προσαρμόσει στις καινούριες ανάγκες της εποχής μας. Το αντιπροσωπευτικό σύστημα ήταν η οργανωμένη κυριαρχία της αστικής τάξης και θα χαθεί μαζί της. Για την καινούρια οικονομική φάση που προμηνύεται, πρέπει να αναζητήσουμε έναν καινούριο τρόπο πολιτικής οργάνωσης που να βασίζεται σε μια αρχή τελείως διαφορετική από την αρχή της αντιπροσώπευσης. Κι αυτό μας το επιβάλλει η ίδια η λογική των πραγμάτων.

Πρώτα πρώτα, η αντιπροσωπευτική κυβέρνηση έχει όλα τα ελαττώματα τα σύμφυτα με κάθε λογής κυβέρνηση. Κι όχι μόνο δεν τα εξασθενίζει, μα και τα οξύνει και δημιουργεί και καινούρια.

Ένα από τα πιό σοφά αποφθέγματα του Ρουσό για τις κυβερνήσεις γενικά ισχύει και για την εκλεγμόμενη

κυβέρνηση, όπως ακριβώς και για όλες τις άλλες. Για να αποθέτουμε τα δικαιώματά μας στα χέρια μιας εκλεγμένης συνέλευσης, δεν θα 'πρεπε στην πραγματικότητα να αποτελείται αυτή από άγγελους, από υπεράνθρωπα όντα; Και τότε ακόμη, τα γαμψά νύχια και τα κέρατα θα φύτρωναν πού γρήγορα σ' αυτά τα αιθέρια όντα, απ' τη στιγμή που θα δοκίμαζαν να κυβερνήσουν το ανθρώπινο κοπάδι.

Μοιάζοντας σ' αυτό με τους δεσπότες, η αντιπροσωπευτική κυβέρνηση —είτε λέγεται Κοινοβούλιο, είτε Εθνοσυνέλευση ή Συμβούλιο της Κομμούνας, είτε έχει ένα άλλο όνομα λιγότερο ή περισσότερο γελοίο, είτε έχει διοριστεί σύμφωνα με τις προτιμήσεις ενός Βοναπάρτη είτε έχει εκλεγεί τελείως ελεύθερα απ' τον πληθυσμό μιας ξεσηκωμένης πόλης—, θα καταβάλει πάντοτε προσπάθειες για να επεκτείνει τη νομοθετική της εξουσία, να ενισχύει την εκτελεστική της εξουσία παρεμβαίνοντας παντού, σκοτώνοντας την πρωτοβουλία του ατόμου και της ομάδας για να βάλει στη θέση τους το νόμο. Η φυσική της, αναπόδραστη τάση θα είναι να πάρει τον άνθρωπο από τα παιδικά του χρόνια και να τον οδηγεί από νόμο σε νόμο κι από απειλή σε τιμωρία, από την κούνια μέχρι τον τάφο του, χωρίς ποτέ ν' αφήσει το θύμα της να ξεφύγει από την υψηλή της επιτήρηση. Έχει δει ποτέ κανείς μια εκλεγμένη συνέλευση να δηλώνει αναρμοδιότητα για οποιοδήποτε ζήτημα; Όσο πιό επαναστατική είναι, τόσο πιό πολύ ασχολείται με τα πράγματα που δεν είναι της αρμοδιότητάς της. Το να νομοθετεί πάνω σ' όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας, το να μπερδεύεται και στις παραμικρότερες λεπτομέρειες της ζωής των «υπηκόων του» — αυτή είναι η ουσία του κράτους και της κυβέρνησης. Το να δημιουργούμε μια κυβέρνηση, συνταγματική ή όχι, σημαίνει να συγκροτούμε μια δύναμη που, μοιραία, θα προσπαθήσει να θέσει υπό τον έλεγχό της τα πάντα, να ρυθμίσει όλες τις λειτουργίες της κοινωνίας, χωρίς ν' αναγνωρίζει άλλο όριο πέρα απ'

αυτό που θα μπορούσαν να της ορθώνουν πότε πότε η αγκιτάτσια ή η εξέγερση. Η κοινοβουλευτική κυβέρνηση —όπως έχει αποδείξει— δεν αποτελεί εξαίρεση σ' αυτό τον κανόνα.

«Η αποστολή του κράτους —μας λένε για να μας αποκοιμίσουν ακόμη περισσότερο— είναι να προστατεύει τον αδύνατο απ' τον ισχυρό, το φτωχό απ' τον πλούσιο, τις εργαζόμενες τάξεις απ' τις προνομιούχες τάξεις». Ξέρουμε πώς οι κυβερνήσεις εκπληρώνουν αυτή την αποστολή· την έχουν αναστρέψει. Πιστή στην προέλευσή της, η κυβέρνηση ήτανε πάντα ο προστάτης των προνομιούχων ενάντια σ' εκείνους που προσπαθούσαν να καταργήσουν τα προνόμια. Η αντιπροσωπευτική κυβέρνηση, ειδικότερα, έχει οργανώσει, με τη συναίνεση του λαού, την άμυνα όλων των προνομίων της εμπορικής και βιομηχανικής αστικής τάξης ενάντια στην αριστοκρατία απ' τη μια μεριά, κι ενάντια στους εκμεταλλευόμενους, απ' την άλλη — μετριοπαθή, προσεκτική και ήπια προς τους μεν, άγρια προς τους δε. Γι' αυτό και κάθε νόμος που προστατεύει την εργασία, όσο ανώδυνος κι αν είναι, δεν μπορεί να επιβληθεί σ' ένα κοινοβούλιο παρά μόνο με την επαναστατική αγκιτάτσια. Ας θυμηθούμε μόνο τι αγώνες χρειάστηκαν, τι αγκιτάτσια έκανε ο λαός, για ν' αποσπάσει απ' το αγγλικό Κοινοβούλιο, απ' το ελβετικό ομοσπονδιακό Συμβούλιο κι από τη γαλλική Βουλή, κάποιους κολοβούς νόμους για να τον περιορισμό των ωρών εργασίας. Οι πρώτοι νόμοι αυτού του είδους, που θεσπίστηκαν στην Αγγλία, αποσπάστηκαν μόνον αφού υπονομεύτηκαν με εκρηκτικά οι μηχανές.

Κι ύστερα, στις χώρες όπου η αριστοκρατία δεν εκθρονίστηκε ακόμη από μια επανάσταση, οι άρχοντες κι οι αστοί συνεννοούνται θαυμάσια — «Άρχοντα, εσύ θα μου αναγνωρίσεις το δικαίωμα να νομοθετώ, κι εγώ θα φυλάγω τους πύργους σου» — λέει ο αστός, και βάζει φρουρές στους πύργους, αφού δεν αισθάνεται να απειλείται απ' τους ευγενείς.

Χρειάστηκαν σαράντα χρόνια αγκιτάτσιας που ανα-

βε και μερικές φωτιές στην ύπαιθρο, για ν' αποφασίσει το αγγλικό Κοινοβούλιο να εγγυηθεί στον ενοικιαστή τα οφέλη από τις βελτιώσεις που επέφερε ο ίδιος στη γη που νοίκιαζε. Όσο για τον περίφημο «αγροτικό νόμο» που ψηφίστηκε για την Ιρλανδία, χρειάστηκε —όπως ομολόγησε ο ίδιος ο Γκλάντστον— να ξεσηκωθεί ολόκληρη η χώρα, να αρνηθεί σταθερά να πληρώσει τους φόρους και να αμυνθεί στην εξουσία με το μποϋκοτάζ, τις πυρκαϊές και τις δολοφονίες των λόρδων πριν αναγκαστεί η αστική τάξη να ψηφίσει αυτό τον κολοβό νόμο που προστατεύει φαινομενικά την πεινασμένη χώρα απ' τους λόρδους που την κάνουν να πεινάει.

Αν όμως είναι να προστατευτούν τα συμφέροντα του καπιταλιστή που απειλούνται απ' την εξέγερση ή και μόνο απ' την αγκιτάτσια —τότε, η αντιπροσωπευτική κυβέρνηση, το όργανο κυριαρχίας του κεφαλαίου, γίνεται σκληρή. Χτυπάει, με αποφασιστικότητα πολύ μεγαλύτερη από οποιονδήποτε δεσπότη. Ο νόμος κατά των σοσιαλιστών στη Γερμανία έχει την ίδια αξία με το διάταγμα της Νάντης· και ποτέ η Αικατερίνη η Β΄ μετά τον πόλεμο των αλεύρων, δεν έδειξε τόση αγριότητα όση οι δύο «Εθνοσυνελεύσεις» του 1848 και του 1871, που τα μέλη τους κραύγαζαν: *Σκοτώστε αυτούς τους λύκους, τις λύκαινες και τα λυκόπουλα*! και ομόφωνα, με μια μόνον αντίθετη ψήφο, έριξαν στη σφαγή τον διψασμένο για αίμα στρατό!

Το ανώνυμο τέρας με τα εξακόσια κεφάλια ξεπέρασε σε αγριότητα και τους Λουδοβίκους τους 16ους και τους Ιωάννηδες τους 4ους.

Και θα συμβαίνει το ίδιο όσο θα υπάρχει μια αντιπροσωπευτική κυβέρνηση, είτε αυτή εκλέγεται σε τακτά χρονικά διαστήματα, είτε επιβάλλεται μέσα στις αναλαμπές της εξέγερσης.

Είτε θα επικρατήσει στο έθνος και στην πόλη η οικονομική ισότητα, και τότε οι πολίτες ελεύθεροι και ίσιοι δεν θα εκχωρούν πια τα δικαιώματά τους στους λίγους, αλλά θα αναζητήσουν έναν καινούριο τρόπο

οργάνωσης που να τους επιτρέπει να ρυθμίζουν μονάχοι τις υποθέσεις τους.

Είτε θα υπάρχει μια μειονότητα που θα εξουσιάζει τις μάζες στον οικονομικό τομέα —μια τέταρτη τάξη που θα αποτελείται από προνομιούχους αστούς, και τότε, αλίμονο στις μάζες! — Η αντιπροσωπευτική κυβέρνηση, που θα εκλέγεται απ' αυτή τη μειονότητα, θα ενεργεί σύμφωνα με τα συμφέροντά της. Θα νομοθετεί με σκοπό τη διατήρηση αυτών των προνομίων και θα αντιμετωπίζει τους ανυπόταχτους με τη βία και τις σφαγές.

Θα ήταν αδύνατο να αναλύσουμε εδώ όλα τα ελαττώματα της αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης, γιατί τότε θα έπρεπε να γεμίσουμε τόμους ολόκληρους. Κι αν ακόμη αρκεστούμε στα πιό ουσιαστικά ελαττώματά της, θα βγούμε από τα πλαίσια αυτού του κειμένου. Θα εξετάσουμε, ωστόσο, ένα ελάττωμα που αξίζει να το προσέξουμε ιδιαίτερα.

Περίεργο πράγμα! Ένας απ' τους στόχους της αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης ήταν να εμποδίσει τη δημιουργία της προσωποπαγούς κυβέρνησης· η εξουσία έπρεπε να δοθεί στα χέρια μιας τάξης κι όχι ενός προσώπου. Κι όμως, έχει πάντα την τάση να γίνει προσωποπαγής κυβέρνηση, να υποτάσσεται σε ένα πρόσωπο.

Αυτή η ανώμαλη κατάσταση εξηγείται απλούστατα. Πράγματι, αφού η κυβέρνηση έχει αποχτήσει τις χιλιάδες αρμοδιότητες που της αναγνωρίζονται σήμερα· αφού της έχουν εμπιστευτεί τη συνολική διαχείριση όλων των υποθέσεων της χώρας και της έχουν δώσει στα χέρια έναν προϋπολογισμό αρκετών δισεκατομμυρίων, ήτανε άραγε δυνατό να εμπιστευτούν στην κοινοβουλευτική λεγεώνα τη διαχείριση όλων αυτών των υποθέσεων; Χρειάστηκε, λοιπόν, να οριστεί μια εκτελεστική εξουσία —το υπουργείο— στην οποία δόθηκαν όλες αυτές, οι σχεδόν μοναρχικές δικαιοδοσίες. Πράγματι, πόσο θλιβερά μικρή εξουσία είχε ο Λουδοβίκος ο 14ος που καυχιόταν ότι ήταν το κράτος σε σύγκριση με την εξουσία ενός συνταγματικού πρωθυπουργού των ημερών μας!

Είναι αλήθεια ότι η Βουλή μπορεί ν' ανατρέψει έναν πρωθυπουργό, αλλά για να κάνει τι; — Για να ορίσει έναν άλλο που θα έχει τις ίδιες εξουσίες, και που, αν η Βουλή φανεί συνεπής, θα πρέπει αναγκαστικά να τον ανατρέψει σε οχτώ μέρες; Γι' αυτό, προτιμά να τον κρατήσει μέχρι που να κορυφωθεί η αγανάκτηση στη χώρα, και τότε, τον ανατρέπει, για να ξανακάνει πρωθυπουργό εκείνον που είχε ανατρέψει πριν από δυο χρόνια. Έτσι, παίζει τραμπάλα: Γκλάντστον-Μπήκονσφηλντ, Μπήκονσφηλντ-Γκλάντστον, πράγμα που στο βάθος δεν αλλάζει τίποτα· η χώρα κυβερνιέται πάντα από ένα πρόσωπο, από τον πρωθυπουργό.

Όταν όμως βρεθεί ένας ικανός άνθρωπος, που εγγυάται «την τάξη», δηλαδή την εκμετάλλευση στο εσωτερικό και τη λεηλασία στο εξωτερικό — τότε, η Βουλή υποτάσσεται στις ιδιοτροπίες του και του δίνει καινούριες εξουσίες. Όσο κι αν εκείνος περιφρονεί το Σύνταγμα, όποια σκάνδαλα κι αν κάνει η κυβέρνησή του, η Βουλή τα υπομένει όλα· αν τον επικρίνει για κάποιες λεπτομέρειες των χειρισμών του, του δίνει συχωροχάρτι για όλα τα σημαντικά ζητήματα. Ζωντανό παράδειγμα, ο Μπίσμαρκ· σε προηγούμενες εποχές είχαμε τον Γκιζό, τον Πιτ και τον Πάλμερστον[2].

Αυτό μπορούμε να το καταλάβουμε εύκολα: κάθε κυβέρνηση έχει την τάση να γίνει προσωποπαγής· αυτή είναι η αρχή της και η ουσία της. Είτε το κοινοβούλιο είναι διορισμένο, είτε έχει προέλθει από καθολική ψηφοφορία, είτε το έχουν ορίσει αποκλειστικά οι εργαζόμενοι κι αποτελείται από εργαζόμενους, θα ψάχνει πάντα να βρει τον άνθρωπο στον οποίο θα μπορούσε να αποθέσει τη φροντίδα για τη διακυβέρνηση, και στον οποίο θα μπορούσε να υποταχτεί. Όταν εμπιστευόμαστε σε μια μικρή ομάδα όλες αυτές τις οικονομικές, πολιτικές, στρατιωτικές, φορολογικές, κλπ. αρμοδιότητες τις οποίες της δίνουμε σήμερα, αυτή η μικρή ομάδα θα έχει οπωσδήποτε την τάση να υποταχτεί σ' ένα μόνο αρχηγό, όπως μια ομάδα στρατιωτών που κάνει πορεία.

Αυτό σε εποχές ηρεμίας. Αν όμως ανάψει πόλεμος στα σύνορα, αν ξεσπάσει μια εμφύλια διαμάχη στο εσωτερικό — τότε, ο πρώτος φιλόδοξος που θα βρεθεί, ο πρώτος καταφερτζής τυχοδιώκτης, θέτοντας υπό τον έλεγχό του τον χιλιομπαλωμένο μηχανισμό που λέγεται κυβερνητική εξουσία, θα επιβάλει στη χώρα τη δική του εξουσία. Η Εθνοσυνέλευση δεν θα έχει μεγαλύτερη δύναμη να τον εμποδίσει απ' όση πεντακόσιοι τυχαίοι περαστικοί· αντίθετα, θα παραλύσει την αντίσταση. Οι δυο τυχοδιώκτες με τ' όνομα Βοναπάρτης δεν ήταν ένα κακό παιχνίδι της τύχης. Ήταν αναπόφευκτα επακόλουθα της συγκέντρωσης των εξουσιών. Όσο για την αποτελεσματικότητα των δικηγορίσκων ν' αντισταθούν στα πραξικοπήματα, η Γαλλία κάτι ξέρει γι' αυτήν. Μήπως στις μέρες μας έσωσε τη Γαλλία απ' το πραξικόπημα του Μακ Μαόν[3] η Βουλή; Την έσωσαν —όπως γνωρίζουν όλοι σήμερα— οι εξω-κοινοβουλευτικές επιτροπές. Μήπως θα μας μιλήσουν για την Αγγλία; Μα εκείνη καυχιέται γιατί κατάφερε να διατηρήσει άθικτους τους κοινοβουλευτικούς θεσμούς της στη διάρκεια του 19ου αιώνα! Κατόρθωσε ν' αποφύγει, είναι αλήθεια, στη διάρκεια αυτού του αιώνα τον πόλεμο των τάξεων· πάντως, όλα μας οδηγούν να πιστέψουμε ότι δεν θα τον αποφύγει για πολύ ακόμα, και δεν χρειάζεται να 'μαστε προφήτες για να προβλέψουμε ότι το Κοινοβούλιο δεν θα βγει άθικτο απ' αυτό τον πόλεμο· και, θα εξαφανιστεί, με τον άλφα ή το βήτα τρόπο, στην πορεία της Επανάστασης.

Κι αν θέλουμε, στην επόμενη επανάσταση, ν' αφήσουμε ορθάνοιχτες τις πόρτες στην αντίδραση, και στη μοναρχία ίσως, δεν έχουμε παρά να εμπιστευτούμε τις υποθέσεις μας σε μια αντιπροσωπευτική κυβέρνηση, σε πρωθυπουργούς εξοπλισμένους μ' όλες τις εξουσίες που κατέχουν σήμερα. Η αντιδραστική δικτατορία, με κόκκινες αποχρώσεις στην αρχή και που θα γίνεται όλο και πιό κυανή στη συνέχεια θα αισθάνεται περισσότερο ασφαλής, δεν θα περιμένει. Θα έχει στη διάθεσή της όλα τα όργανα κυριαρχίας· θα τα βρει όλα έτοιμα.

Όντας πηγή τόσων δεινών, το αντιπροσωπευτικό καθεστώς, μήπως προσφέρει μερικές τουλάχιστον υπηρεσίες στην προοδευτική και ειρηνική ανάπτυξη των κοινωνιών; —Μήπως έχει συμβάλει στην αποκέντρωση της εξουσίας, που επιβάλλεται να γίνει στον αιώνα μας; —Μήπως θα αίρονταν στο ύψος των περιστάσεων και θα θυσίαζε προσωρινά κάποιον απαρχαιωμένο θεσμό με σκοπό ν' αποφύγει τον εμφύλιο πόλεμο; Μήπως προσφέρει τουλάχιστον κάποιες εγγυήσεις, κάποια ελπίδα για πρόοδο και για βελτίωση των εσωτερικών υποθέσεων;

Τι πικρή ειρωνεία που κρύβει η καθεμιά απ' αυτές τις ερωτήσεις, καθώς και τόσες άλλες που ανακύπτουν όταν κρίνει κάποιος αυτό το θεσμό! Ολόκληρη η ιστορία του αιώνα μας μαρτυρεί την αδυναμία του θεσμού.

Τα κοινοβούλια, πιστά στην παράδοση της μοναρχίας και στη σύγχρονη μεταμφίεσή της, τον γιακωβινισμό, το μόνο που έκαναν ήταν να συγκεντρώσουν τις εξουσίες στα χέρια της κυβέρνησης. Υπαλληλοκρατία κατεξοχήν — αυτό είναι το χαρακτηριστικό της αντιπροσωπευτική κυβέρνησης. Απ' τις αρχές αυτού του αιώνα φωνάζαν από παντού αποκέντρωση κι αυτονομία, μα εκείνοι μόνο συγκεντρώνουν και σκοτώνουν τα τελευταία υπολείμματα αυτονομίας. Ακόμη κι η Ελβετία πιέζεται να κινηθεί προς αυτή την κατεύθυνση, ενώ η Αγγλία υποτάσσεται στις πιέσεις για συγκέντρωση. Αν δεν αντιστέκονταν οι βιομήχανοι κι οι έμποροι θα είχαμε φτάσει σήμερα στο σημείο να ζητούμε άδεια απ' το Παρίσι για να σφάξουμε ένα μοσχάρι στο Μπριβ-λα-Γκαϊγιαρντ. Όλα πέφτουν σιγά σιγά στα χέρια της κυβέρνησης. Τα μόνα που της λείπουν ακόμα είναι η διαχείριση της βιομηχανίας και του εμπορίου, της παραγωγής και της κατανάλωσης, ενώ οι σοσιαλδημοκράτες τυφλωμένοι απ' τις εξουσιαστικές προλήψεις ονειρεύονται ήδη τη μέρα που θα μπορέσουν να ρυθμίσουν μέσα στο κοινοβούλιο του Βερολίνου τη δουλειά στα εργοστάσια και την κατανάλωση σ' ολόκληρη τη γερμανική επικράτεια.

Μήπως το αντιπροσωπευτικό καθεστώς, που μας το

παρουσιάζουν τόσο ειρηνόφιλο, μας έχει προφυλάξει από τους πολέμους; Ποτέ δεν σκοτώθηκαν τόσοι άνθρωποι όσοι κάτω απ' το αντιπροσωπευτικό καθεστώς. Η αστική τάξη χρειαζότανε να κυριαρχήσει στις αγορές, κι αυτή η κυριαρχία μπορούσε να επιτευχθεί μόνο σε βάρος κάποιων άλλων, με τις οβίδες και τα μυδράλια. Οι δικηγόροι κι οι δημοσιογράφοι είχαν ανάγκη από στρατιωτική δόξα, και δεν υπάρχουν χειρότεροι πολεμοκάπηλοι απ' τους πολεμιστές των γραφείων.

Μήπως τα κοινοβούλια υποτάσσονται στις απαιτήσεις της εποχής; Μήπως τροποποιούν τους απαρχαιωμένους θεσμούς; Όπως την εποχή της Εθνοσυνέλευσης χρειάστηκε να βάλουν το μαχαίρι στο λαιμό των βουλευτών για ν' αποσπάσουν την έγκρισή τους για τετελεσμένα γεγονότα, έτσι και σήμερα πρέπει να γίνει γενική εξέγερση για να επιβληθεί στους «αντιπρόσωπους του λαού», κι η πιό ασήμαντη μεταρρύθμιση.

Όσο για την ποιότητα των εκλεγμένων κοινοβουλευτικών, ποτέ δεν είχαμε τέτοια υποβάθμιση του κοινοβουλίου όσο στις μέρες μας. Όπως κάθε θεσμός που μαραίνεται, έτσι κι αυτό διαρκώς χειροτερεύει. Είχαν να λένε για τη σαπίλα του κοινοβουλίου την εποχή του Λουδοβίκου-Φίλιππου. Μιλείστε σήμερα με μερικούς τίμιους ανθρώπους που είναι μέσα στα πράγματα και θα σας πουν: «Μου φέρνει ναυτία!» Ο κοινοβουλευτισμός προξενεί μόνον αηδία σ' όσους τον έχουν δει από κοντά.

Μήπως όμως θα μπορούσε να βελτιωθεί ο θεσμός αυτός; Μήπως ένα καινούριο στοιχείο, το εργατικό στοιχείο, θα του έδινε καινούριο αίμα; — Ας αναλύσουμε λοιπόν την ίδια τη συγκρότηση των αντιπροσωπευτικών εθνοσυνελεύσεων, ας μελετήσουμε τη λειτουργία τους, και θα δούμε ότι το να τρέφουμε τέτοιου είδους αυταπάτες είναι τόσο απλοϊκό όσο και το να παντρεύουμε ένα βασιλιά με μια αγρότισσα με την ελπίδα ν' αποχτήσουμε μια γενιά από καλά πριγκιπόπουλα!

III

Τα ελαττώματα των αντιπροσωπευτικών Εθνοσυνελεύσεων δεν θα μας φανούν παράξενα αν σκεφτούμε, μόνο για μια στιγμή έστω, τον τρόπο με τον οποίο εκλέγονται και λειτουργούν.

Μήπως χρειάζεται να δώσω εδώ την τόσο αηδιαστική, αποκρουστική και γνωστή σ' όλους μας εικόνα — την εικόνα των εκλογών; Μήπως αυτή η ιλαροτραγωδία δεν είναι παντού η ίδια, στην αστική Αγγλία και στη δημοκρατική Σουηδία, στη Γαλλία και στις ΗΠΑ, στη Γερμανία και στη Δημοκρατία της Αργεντινής;

Μήπως χρειάζεται να ιστορήσουμε πώς οι κομματάρχες κι οι εκλογικές Επιτροπές «κάνουν νοθείες», «κάνουν κομπίνες», *ψαρεύουν εκλογείς* (διάλεκτος υποκόσμου!), σκορπίζοντας δεξιά κι αριστερά υποσχέσεις, πολιτικές στις ενώσεις, προσωπικές στα άτομα; Πώς μπαίνουν στα σπίτια, κολακεύοντας τη μάνα και το παιδί, χαϊδεύοντας στην ανάγκη και τον άρρωστο σκύλο ή τη γάτα «του ψηφοφόρου»; Πώς μπαίνουνε στα καφενεία, ψαρεύοντας τους ψηφοφόρους και παρασύροντας τους πιο ομιλητικούς σε συζητήσεις, σαν τους πονηρούς «παπατζήδες»; Πώς ο υποψήφιος, αφού πρώτα τον καλούν επίμονα, παρουσιάζεται επιτέλους στους «προσφιλείς ψηφοφόρους» του, με καλοσυνάτο χαμόγελο, σεμνό βλέμμα και μειλίχια φωνή — όπως ακριβώς η γριά μέγαιρα, η Λονδρέζα σπιτονοικοκυρά που προσπαθούσε να σταυρώσει νοικάρηδες με γλυκό χαμόγελο κι αγγελικό βλέμμα; Μήπως χρειάζεται ν' απαριθμήσουμε τα γεμάτα ψευτιές —όλα γεμάτα ψευτιές— προγράμματα, είτε είναι των οπορτουνιστών είτε των επαναστατών σοσιαλιστών, και στα οποία ούτε ο ίδιος ο υποψήφιος, αν έχει ένα στοιχειώδες μυαλό κι αν ξέρει λίγο τα πράγματα μέσα στη Βουλή, δεν πιστεύει περισσότερο απ' όσο στα «πνεύματα» και που παρόλα αυτά τα υποστηρίζει με οίστρο, με τσακίσματα της φωνής και μ' ένα πάθος που

ταιριάζουν πιό πολύ σ' ένα κλόουν ή σ' ένα πλανόδιο θεατρίνο; Ας σημειώσουμε ότι η λαϊκή μούσα πρόσθεσε στις ιδιότητες των Μπερτράν και Ρομπέρ Μακέρ[4], που ήταν ήδη λωποδύτες, ταρτούφοι και ληστές, και την ιδιότητα του «αντιπροσώπου του λαού» που αναζητάει για τσέπωμα ψήφους και μαντήλια.

Μήπως, τέλος, χρειάζεται να μιλήσουμε εδώ για τη σπατάλη των εκλογών; Μα αφού όλες οι εφημερίδες μας λένε αρκετά γι' αυτά. Ασε που έχουν δημοσιευτεί κατάλογοι εξόδων κάποιων κομματαρχών, στους οποίους φιγουράρουν αρνίσια μπούτια, φανελένια γιλέκα και φάρμακα που έστειλε ο υποψήφιός μας στα «προσφιλέστατα τέκνα» των ψηφοφόρων του. Μήπως χρειάζεται να θυμήσουμε τα έξοδα για τις σάπιες ντομάτες και τα κλούβια αυγά «για τον εξευτελισμό του αντίπαλου κόμματος», που βαρύνουν τόσο τις δαπάνες των κομμάτων στις ΗΠΑ, καθώς και τα έξοδα για τις συκοφαντικές αφίσες και τους «ελιγμούς της τελευταίας στιγμής», που παίζουν ήδη τόσο σπουδαίο ρόλο και στις ευρωπαϊκές εκλογές;

Κι όταν παρεμβαίνει κι η κυβέρνηση, με τα «πόστα», τα εκατοντάδες χιλιάδες «πόστα» που δίνει σ' όποιον προσφέρει τα πιό πολλά, τα κουρελόχαρτα που φέρνουν τ' όνομα «παράσημα», τις άδειες για τα καταστήματα των μονοπωλίων του καπνού, την υψηλή προστασία που υπόσχεται στις χαρτοπαιχτικές λέσχες και στα μπουρδέλα πολυτελείας, τον αναίσχυντο τύπο της, τους χαφιέδες της, τους απατεώνες της, τους δικαστές και τους μπάτσους της...

Όχι, φτάνει! Ας μην ανακατεύουμε άλλο αυτό το βάρβαρο! Ας αρκεστούμε να υποβάλουμε το ερώτημα: Υπάρχει, άραγε, έστω κι ένα ανθρώπινο πάθος, το πιό ποταπό, το πιό χυδαίο απ' όλα, που να μη το χρησιμοποιούν τη μέρα των εκλογών; Απάτη, συκοφαντία, χυδαιότητα, υποκρισία, ψευτιά, όλα τα ταπεινά συναισθήματα που φωλιάζουν στα βάθη του ανθρώπινου κτήνους —να το όμορφο θέαμα που μας προσφέρει μια χώρα απ'

τη στιγμή που μπαίνει σε προεκλογική περίοδο.

Έτσι είναι, και δεν μπορεί να 'ναι αλλιώς, όσο θα υπάρχουν εκλογές για να βάζουμε στο κεφάλι μας αφεντικά. Πάρτε και τους εργάτες, κάντε τους ίσους, και βάλτε τους να ψηφίσουν μια ωραία μέρα κι αυτοί για τους κυβερνήτες τους —θα είναι πάλι το ίδιο πράγμα. Δεν θα μοιράζουν ίσως αρνίσια μπούτια. Θα μοιράζουν όμως φτηνές κολακείες και ψευτιές —και θα μείνουν κι οι σάπιες ντομάτες. Τί καλύτερο να περιμένει κανείς όταν βγάζει στο σφυρί τα πιό ιερά του δικαιώματα;

Τί ζητούν, στην πραγματικότητα, απ' τους εκλογείς; Να βρουν έναν άνθρωπο στον οποίο να μπορούν να εμπιστευτούν το δικαίωμα να νομοθετεί πάνω στα πιό ιερά πράγματα που έχουν: στα δικαιώματα, στα παιδιά και στη δουλειά τους! Και παραξενεύονται που εμφανίζονται δυο και τρεις χιλιάδες Ρομπέρ Μακέρ που διεκδικούν αυτά τα βασιλικά δικαιώματα; Γυρεύουν έναν άνθρωπο στον οποίο θα μπορούν να εμπιστευτούν, μαζί με μερικούς άλλους του ίδιου φυράματος, το δικαίωμα να χάνουν τα παιδιά τους στα εικοσιένα τους χρόνια ή στα δεκαεννιά τους, όπως τους καπνίσει· να τα κλείνουν για τρία χρόνια, ή και για δέκα αν θέλουν, στο αποπνικτικό περιβάλλον της στρατώνας· να τα βάζουν να σφάζουν όταν κι όπου θέλουν αρχίζοντας έναν πόλεμο που η χώρα θ' αναγκαστεί να κάνει απ' τη στιγμή που θα εμπλακεί σ' αυτόν. Θα μπορεί να κλείνει τα Πανεπιστήμια και να τ' ανοίγει, ανάλογα με τα κέφια του· ν' αναγκάζει τους γονιούς να στείλουν εκεί τα παιδιά τους ή να αρνείται να τα δεχτεί στο Πανεπιστήμιο. Ένας καινούριος Λουδοβίκος 14ος, θα μπορεί να ευνοήσει μια βιομηχανία ή και να την κλείσει αν θέλει· να θυσιάσει τη Βόρεια για χάρη της Μεσημβρινής Γαλλίας, ή τη Μεσημβρινή για χάρη της Βόρειας· να προσαρτήσει μια επαρχία ή να την παραχωρήσει. Θα δώσει τρια δισεκατομμύρια το χρόνο για να βουλώσει το στόμα του εργάτη. Θα έχει ακόμη το βασιλικό προνόμιο να διορίζει την εκτελεστική εξουσία, δηλαδή μια εξουσία που, όσο κι αν συμφωνεί σε γενικές

γραμμές με τη Βουλή, θα μπορεί να είναι διαφορετικά δεσποτική, διαφορετικά τυραννική απ' τη συχωρεμένη τη μοναρχία. Γιατί, αν ο Λουδοβίκος ο 16ος έδινε διαταγές μόνο σε μερικές δεκάδες χιλιάδες υπαλλήλους, αυτός θα δίνει διαταγές σε εκατοντάδες χιλιάδες· κι αν ο βασιλιάς μπορούσε να κλέψει απ' το κράτος λίγα σακιά κέρματα, ο συνταγματικός πρωθυπουργός της εποχής μας μπορεί, μ' έναν ελιγμό στο Χρηματιστήριο, να τσεπώσει «τίμια» κάμποσα εκατομμύρια.

Κι ύστερα υπάρχουν άνθρωποι που παραξενεύονται που βλέπουν να εμφανίζονται όλα αυτά τα πάθη όταν ψάχνουν να βρουν έναν κύριο για να του δώσουν μια τέτοια εξουσία! Όταν η Ισπανία έβγαλε σε πλειστηριασμό τον κενό της θρόνο, παραξενεύτηκε μήπως κανένας που είδε να συρρέουν από παντού οι απατεώνες; Όσο θα υπάρχει αυτό το ξεπούλημα των βασιλικών εξουσιών, τίποτα δεν θα μπορέσει ν' αλλάξει: οι εκλογές θα είναι το παζάρι της ματαιοδοξίας και των συνειδήσεων.

Πάντως, κι αν ακόμα περιορίζονταν λίγο οι εξουσίες των εκπροσώπων, κι αν ακόμα κάθε κοινότητα γινόταν ένα κράτος σε μικρογραφία —όλα θα μέναν όπως είναι.

Θα μπορούσαμε να συγχωρήσουμε την εκπροσώπηση, αν εκατό, διακόσιοι άνθρωποι που συναντιούνται καθημερινά στη δουλειά και στις κοινές υποθέσεις τους, που γνωρίζονται πολύ καλά μεταξύ τους, που έχουν συζητήσει εξαντλητικά ένα ζήτημα κι έχουν πάρει μια απόφαση, διαλέγουν κάποιον και τον στέλνουν να συναντηθεί μ' άλλους παρόμοιους εκπρόσωπους γι' αυτό το συγκεκριμένο ζήτημα. Τότε, η επιλογή γίνεται με πλήρη επίγνωση, κι ο καθένας ξέρει τι ακριβώς εμπιστεύεται στον εκπρόσωπό του. Στο κάτω κάτω, αυτός ο εκπρόσωπος, δεν θα κάνει τίποτα περισσότερο απ' το να εκθέτει σ' άλλους εκπροσώπους τις σκέψεις που οδήγησαν τους συντρόφους του να υποστηρίξουν την τάδε θέση. Μη μπορώντας να επιβάλει τίποτα, θα προσπαθήσει να φτάσει σε συμφωνία, και θα ξαναγυρίσει στους συντρόφους του με μια άλλη πρόταση που οι εντολοδόχοι

του θα μπορούν να δεχτούν ή να απορρίψουν. Έτσι γεννήθηκε η εκπροσώπηση: όταν οι Κοινότητες έστελναν τους εκπροσώπους τους σ' άλλες Κοινότητες, δεν τους έδιναν περισσότερες δικαιοδοσίες. Το ίδιο κάνουν σήμερα κι οι μετεωρολόγοι κι οι στατιστικολόγοι στα διεθνή συνέδρια, το ίδιο κάνουν κι οι εκπρόσωποι των σιδηροδρομικών εταιριών και των ταχυδρομείων των διάφορων χωρών.

Τί ζητάνε όμως τώρα απ' τους εκλογείς; — Ζητάνε από δέκα κι από είκοσι χιλιάδες ανθρώπους (απ' τους εκατό χιλιάδες που 'ναι γραμμένοι στους εκλογικούς καταλόγους), που δεν γνωρίζουν καθόλου ο ένας τον άλλο, που δεν βλέπονται ποτέ, που δεν συναντιούνται ποτέ σε καμιά κοινή δουλειά, να συνεννοηθούν και να εκλέξουν έναν άνθρωπο. Επιπλέον, αυτός ο ένας άνθρωπος δεν θα σταλεί για να εκθέσει κάτι συγκεκριμένο, ούτε για να υποστηρίξει μια θέση πάνω σ' ένα συγκεκριμένο ζήτημα. Όχι, πρέπει να μπορεί να κάνει τα πάντα, να νομοθετεί πάνω σ' όλα τα ζητήματα κι η απόφασή του να 'ναι νόμος. Ο αρχικός χαρακτήρας της εκπροσώπησης μετάβαλλεται ολοκληρωτικά, κι η εκπροσώπηση γίνεται παραλογισμός.

Αυτό το πάνσοφο ον που ζητάνε σήμερα δεν υπάρχει. Νάσου όμως ένας πολίτης τίμιος, έξυπνος και μορφωμένος. Μήπως θα εκλεγεί εκείνος; Και βέβαια όχι. Μόλις που θα υπάρχουν καμιά εικοσαριά πρόσωπα του περιβάλλοντός του που θα γνωρίζουν τις αρετές του. Γιατί ο ίδιος δεν προσπάθησε ποτέ να προβληθεί, περιφρονεί τα μέσα που συνηθίζουν να χρησιμοποιούν για να κάνουν ντόρο γύρω απ' τ' όνομά τους, και επομένως δεν πρόκειται ποτέ να πάρει περισσότερους από διακόσιους ψήφους. Δεν θα τον κατεβάσουν καν ως υποψήφιο, και θα προβάλουν έναν δικηγόρο ή ένα δημοσιογράφο, έναν πολυλογά ή έναν συγγραφέα της πεντάρας που θα μεταφέρουν στο κοινοβούλιο τα δικά τους ήθη, τα ήθη του δικηγορικού κόσμου και της εφημερίδας και θα προστεθούν στο κοπάδι που ψηφίζει υπέρ της κυβέρνησης ή υπέρ της

αντιπολίτευσης. Ή πάλι, θα είναι ένας μεγαλέμπορας, που θα φιλοδοξεί να πάρει και τον τίτλο του βουλευτή, και που δεν θα διστάσει να ξοδέψει και 10.000 φράγκα για ν' αποκτήσει αυτό τον αμφίβολο τίτλο τιμής. Κι εκεί που τα ήθη είναι εξαιρετικά δημοκρατικά, όπως στις ΗΠΑ, εκεί όπου συγκροτούνται εύκολα επιτροπές κι αντισταθμίζουν την επιρροή της μεγάλης περιουσίας, προβάλλουν τον χειρότερο απ' όλους, τον επαγγελματία πολιτικάντη, το άθλιο πλάσμα που 'χει γίνει σήμερα η πληγή της μεγάλης αυτής Δημοκρατίας, τον άνθρωπο που κάνει την πολιτική επάγγελμα και που χρησιμοποιεί τις μεθόδους της μεγάλης βιομηχανίας — διαφήμιση, τυμπανοκρουσίες, εξαγορά.

Κάντε όσες αλλαγές θέλετε στο εκλογικό σύστημα: αντικαταστείστε το τοπικό ψηφοδέλτιο με το ψηφοδέλτιο ολόκληρης της επικράτειας, κάντε τις εκλογές σε δυο γύρους όπως στην Ελβετία (εννοώ τις προκαταρκτικές εκλογές), αλλάξτε όσα μπορείτε, εφαρμόστε αυτό το σύστημα στις συνθήκες της πιό μεγάλης ισότητας —δώστε σ' όλους εκλογικά δικαιώματα— ο θεσμός θα εξακολουθήσει να έχει τα σύμφυτα μ' αυτόν ελαττώματα. Όποιος πετύχει να συγκεντρώσει κάτι περισσότερο απ' τις μισές ψήφους (εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις στα καταδιωκόμενα κόμματα), θα είναι ο άχρωμος, ο χωρίς πεποιθήσεις άνθρωπος — αυτός που ξέρει να τα πάει καλά μ' όλους.

Γι' αυτό, —όπως παρατήρησε ήδη ο Σπένσερ— η σύνθεση όλων των κοινοβουλίων είναι ποιοτικά τόσο χαμηλή. Η Βουλή, λέει στην *Εισαγωγή...*, έχει επίπεδο χαμηλότερο από το μέσο επίπεδο της χώρας, όχι μόνο ως προς τη συνείδηση, αλλά και ως προς το μυαλό. Μια χώρα με έξυπνους πολίτες, την εξευτελίζουν οι αντιπρόσωποί της. Θα 'ταν καλύτερα να την αντιπροσώπευαν παθολογικά ηλίθιοι που θα ορίζονταν χωρίς εκλογές. Όσο για την τιμιότητα των βουλευτών, την ξέρουμε κι αυτήν. Διαβάστε μόνο τί λένε γι' αυτήν οι πρώην υπουργοί που τους έχουν γνωρίσει κι

έχουν παρτίδες μ' αυτούς.

Είναι κρίμα που δεν υπάρχουν ειδικοί χώροι απ' όπου οι εκλογείς θα μπορούσαν να δουν τη «*Βουλή*» τους εν δράσει. Θα αηδίαζαν πολύ γρήγορα. Οι αρχαίοι μεθούσαν τους δούλους για να μάθουν στα παιδιά τους να σιχαίνονται το μεθύσι. Πάτε κι εσείς Παριζιάνοι στη Βουλή και δέστε τους βουλευτές σας για να σιχαθείτε την αντιπροσωπευτική κυβέρνηση.

Σ' αυτό το συρφετό των μηδενικών ο λαός εκχωρεί όλα του τα δικαιώματα εκτός απ' το δικαίωμα να βάζει στη θέση τους άλλα μηδενικά όταν τελειώσει η θητεία τους. Αφού όμως η καινούρια Εθνοσυνέλευση, που έχει εκλεγεί με το ίδιο σύστημα και της έχει ανατεθεί η ίδια αποστολή, θα είναι τόσο κακή όσο κι η προηγούμενη, η μεγάλη μάζα του λαού θα φτάσει στο τέλος να αδιαφορεί γι' αυτή την κωμωδία και θα αρκεστεί σε μερικά μπαλώματα, ψηφίζοντας κάποιους καινούριους υποψήφιους που θα διεκδικήσουν την ψήφο της.

Αν όμως οι εκλογές είναι σφραγισμένες, από την ίδια τους τη φύση, μ' ένα αδιόρθωτο ελάττωμα, τί να πούμε για τον τρόπο με τον οποίο εκπληρώνει τις υποχρεώσεις της η Εθνοσυνέλευση; Σκεφτείτε, ένα λεπτό μόνο, κι αμέσως θα δείτε πόσο αδύνατο είναι να εκπληρώσει την αποστολή που της εμπιστευτήκαμε.

Ο αντιπρόσωπός σας θα πρέπει να έχει μια γνώμη και μια ψήφο για μια ατέλειωτη σειρά ζητήματα που ανακύπτουν κατά τη λειτουργία αυτής της περίφημης μηχανής —του συγκεντρωτικού κράτους.

Θα πρέπει να ψηφίζει το φόρο για τα σκυλιά και τη μεταρρύθμιση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, χωρίς να έχει ποτέ πατήσει το πόδι του στο Πανεπιστήμιο και χωρίς να έχει δει ποτέ του τσομπανόσκυλο. Πρέπει να εκφέρει τη γνώμη του για τα πλεονεκτήματα του τουφεκιού Γκρα και για την τοποθεσία που πρέπει να χτιστούν οι κρατικοί στάβλοι. Θα ψηφίσει για τη φυλλοξήρα, για το γκουανό, για τα καπνά, για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και για την υγιεινή των πόλεων· για την Κοχινγκι-

νία και την Γουιάνα, για τις σιδερένιες ράγες των τρένων και για το Αστεροσκοπείο του Παρισιού. Κάποιος που έχει δει φαντάρους μόνο στην παρέλαση, θα κατανείμει στην επικράτεια τις στρατιωτικές δυνάμεις και χωρίς να 'χει δει ποτέ του άραβα, θα επιβάλει ή θα καταργήσει τον μουσουλμανικό κώδικα της έγγειας ιδιοχτησίας στην Αλγερία. Θα ψηφίσει υπέρ του στρατιωτικού πηληκίου ουγγρικού ή γαλλικού τύπου ανάλογα με τα γούστα της συμβίας του. Θα προστατεύσει τη ζάχαρη και θα θυσιάσει το σιτάρι. Θα καταστρέψει την αμπελουργία νομίζοντας ότι την προστατεύει· θα ψηφίζει υπέρ της αναδάσωσης και κατά των βοσκοτοπιών, ενώ στην πραγματικότητα θα ευνοεί τα βοσκοτόπια σε βάρος του δάσους. Θα πρέπει να είναι άριστος γνώστης του τραπεζικού συστήματος. Θα καταστρέψει ένα κανάλι για να ευνοήσει ένα σιδηρόδρομο, χωρίς να πολυξέρει σε ποιό μέρος της Γαλλίας, βρίσκεται το καθένα απ' αυτά. Θα προσθέσει καινούρια άρθρα στον Ποινικό Κώδικα, χωρίς βέβαια να τον έχει διαβάσει ποτέ ολόκληρο. Παντογνώστης και παντοδύναμος Πρωτέας, τη μια μέρα στρατιωτικός, την άλλη χοιροτρόφος, κι ύστερα με τη σειρά τραπεζίτης, ακαδημαϊκός, βοθροκαθαριστής, γιατρός, αστρονόμος, φαρμακοποιός, βυρσοδέψης ή χοντρέμπορας, σύμφωνα με την ημερήσια διάταξη της Βουλής, χωρίς κανένα δισταγμό. Μαθημένος απ' τη δικηγορία, τη δημοσιογραφία ή τις αγορεύσεις του στις λαϊκές συγκεντρώσεις, να μιλάει για πράγματα που δεν τα ξέρει, θα ψηφίσει για όλα αυτά τα ζητήματα, με τη μόνη διαφορά ότι στην εφημερίδα ψυχαγωγούσε απλώς κατά την ώρα της χαλάρωσής του το θυρωρό, ότι στα κακουργοδικεία ύψωνε τη φωνή του στους υπναλέους δικαστές και ενόρκους, ενώ στη Βουλή η γνώμη του θα θεσπίσει ένα νόμο για τριάντα και σαράντα εκατομμύρια κάτοικους.

Κι αφού είναι φύσει αδύνατο να έχει δική του γνώμη πάνω στα χίλια ζητήματα για τα οποία νομοθετεί, θα ψιλοκουβεντιάζει με το διπλανό του, θα σκοτώνει την ώρα του στο κυλικείο, θα στέλνει επιστολές για να

αναζωοπυρώνει τον ενθουσιασμό των «προσφιλών ψηφοφόρων» του, ενώ ένας υπουργός θα διαβάζει μια αναφορά φορτωμένη με κατάλληλους για την περίσταση αριθμούς που συνέταξε ο γραμματέας του· και τη στιγμή της ψηφοφορίας θα πάρει θέση υπέρ ή κατά της αναφοράς, σύμφωνα με το νόημα που θα του κάνει ο αρχηγός του κόμματός του.

Κι ύστερα, το ζήτημα της τροφής των γουρουνιών ή του εξοπλισμού του στρατού θα είναι για τα δυο κόμματα της συμπολίτευσης και της αντιπολίτευσης μόνο ένα ζήτημα για κοινοβουλευτικές αψιμαχίες. Δεν τους νοιάζει αν τα γουρούνια έχουν ανάγκη από τροφή, ούτε αν οι φαντάροι είναι παραφορτωμένοι σαν τις καμήλες στην έρημο — το μόνο που τους ενδιαφέρει είναι αν η ψήφος τους ευνοεί το κόμμα τους. Οι κοινοβουλευτικές μάχες γίνονται πάνω στην καμπούρα του φαντάρου, του καλλιεργητή, του βιομηχανικού εργάτη, προς όφελος της κυβέρνησης ή της αντιπολίτευσης.

Φαντάζομαι τα βάσανα του δύστυχου του Προυντόν όταν είχε την παιδιάστικη αφέλεια, μπαίνοντας στην Εθνοσυνέλευση, να μελετάει σε βάθος κάθε ζήτημα που γραφόταν στην ημερήσια διάταξη. Κατέθετε στο Προεδρείο αριθμούς, ιδέες — ούτε που τον άκουγαν. Όλα τα ζητήματα λύνονται πολύ πριν από τη συνεδρίαση, μ' αυτό το απλό σκεπτικό: ωφελεί ή βλάπτει το κόμμα μας; Η καταμέτρηση των ψήφων έχει γίνει· οι δικοί καταγράφονται, οι αντίπαλοι βολδοσκοπούνται, και μετριούνται με προσοχή. Τα λογύδρια εκφωνούνται για τη σκηνοθεσία· δεν ακούει κανένας, εκτός αν έχουν ρητορική αξία ή αν είναι σκανδαλοθηρικά. Οι αφελείς φαντάζονται ότι ο Ρουμεστάν έχει καθηλώσει με την ευγλωττία του τη Βουλή, ενώ ο Ρουμεστάν, μετά την παράσταση, λογαριάζει με τους φίλους του πώς να εκπληρώσει τις υποσχέσεις που έδωσε για να κλέψει ψήφους. Η ευγλωττία του ήτανε μόνο επικαιρικό τραγουδάκι, που το συνέθεσε και το τραγούδησε για να διασκεδάσει τη γαλαρία, για να αναζωογονήσει τη δημοτικότητά του με παχιά λόγια.

«Να κλέψει ψήφους!» — Ποιοί είναι λοιπόν αυτοί που κλέβουν τις ψήφους και που κάνουν να γείρει προς τη μια ή προς την άλλη μεριά η κοινοβουλευτική πλάστιγγα; Ποιοί είναι αυτοί που ανατρέπουν και στηρίζουν κυβερνήσεις και που οδηγούν τη χώρα σε μια αντιδραστική εσωτερική πολιτική ή σε εξωτερικές περιπέτειες; Ποιός διαλέγει ανάμεσα στην κυβέρνηση και την αντιπολίτευση;

— Αυτοί που τους λένε πολύ σωστά «τα βατράχια του βάλτου!» Αυτοί που δεν έχουν *καμιά* γνώμη, αυτοί που κάθονται πάντα ανάμεσα σε δυο καρέκλες, που παλινδρομούν ανάμεσα στα δυο μεγάλα κόμματα του Κοινοβουλίου.

Κι είναι ακριβώς αυτή η ομάδα — μια πενηντάδα αδιάφορων, χωρίς καμιά πεποίθηση ανθρώπων, που τους πάει ο άνεμος μια στους φιλελεύθερους και μια στους συντηρητικούς, που αφήνονται να παρασυρθούν από υποσχέσεις, από πόστα που τους τάζουν, από κολακείες ή από πανικό—, αυτή η μικρή ομάδα των μηδενικών, τα οποία δίνουν ή αρνούνται να δώσουν την ψήφο τους, που αποφασίζει για όλα τα ζητήματα της χώρας. Αυτοί είναι που θεσπίζουν τους νόμους ή τους αφήνουν στα συρτάρια. Αυτοί είναι που στηρίζουν ή ανατρέπουν τις κυβερνήσεις κι αλλάζουν την πολιτική μιας χώρας. — Μια πενηντάδα αδιάφορων θεσπίζει τους νόμους της χώρας — να που ανάγεται, σε πρώτη ανάλυση, το κοινοβουλευτικό καθεστώς.

Είναι αναπόφευκτο, οποιαδήποτε κι αν είγαι η σύνθεση του κοινοβουλίου, όσο κι αν το αποτελούν αστέρια πρώτου μεγέθους κι ακέραιοι άνθρωποι — τις αποφάσεις να τις παίρνουν... τα βατράχια του βάλτου! Τίποτα απ' αυτά δεν μπορεί ν' αλλάξει όσο ισχύει η αρχή της πλειοψηφίας.

Αφού επισημάναμε, σύντομα, τα σύμφυτα με τις αντιπροσωπευτικές εθνοσυνελεύσεις ελαττώματά τους, ας εξετάσουμε στη συνέχεια το έργο αυτών των εθνοσυνελεύσεων. Θα πρέπει να δείξουμε πώς όλες τους, από τη

Συντακτική Συνέλευση του 1789 μέχρι το Συμβούλιο της Κομμούνας στα 1871, απ' το αγγλικό Κοινοβούλιο μέχρι τη σερβική Σκουπτσίνα, δεν έχουν κάνει, στην ουσία, τίποτα· πώς οι καλύτεροι νόμοι τους ήταν — σύμφωνα μ' όσα λέει ο Μπούκλε— εκείνοι που καταργούσαν προγενέστερους νόμους, πώς αυτούς τους νόμους χρειάστηκε να τους αποσπάσει ο λαός με τις λόγχες, με εξεγέρσεις. Θα πρέπει να γράψουμε την ιστορία αυτή, μα κάτι τέτοιο θα ξέφευγε απ' τα όρια αυτού του κειμένου.

Πάντως, όποιος ξέρει να σκέφτεται χωρίς ν' αφήνει να τον παρασύρουν οι προλήψεις που μας δίνει η άθλια εκπαίδευσή μας θα βρει μοναχός του αρκετά παραδείγματα από την ιστορία των σύγχρονών μας αντιπροσωπευτικών κυβερνήσεων. Και θα καταλάβει ότι, όποιο κι αν είναι το σώμα των αντιπροσώπων — είτε αποτελείται από εργάτες είτε από αστούς, είτε ακόμα περιλαμβάνει στους κόλπους του και πολλούς επαναστάτες σοσιαλιστές— θα έχει όλα τα ελαττώματα των αντιπροσωπευτικών εθνοσυνελεύσεων.

Το να ονειρευόμαστε ένα εργατικό κράτος, που θα το κυβερνάει μια εκλεγμένη εθνοσυνέλευση, είναι το πιό διεστραμμένο όνειρο που μας επιβάλλει η εξουσιαστική μας παιδεία.

Όπως δεν μπορούμε να 'χουμε έναν καλό βασιλιά, ούτε τον Ριέντζι ούτε τον Αλέξανδρο τον Γ, έτσι δεν μπορούμε να 'χουμε κι ένα καλό κοινοβούλιο. Το σοσιαλιστικό μέλλον βρίσκεται προς μια άλλη κατεύθυνση: θα ανοίξει στην ανθρωπότητα καινούριους δρόμους τόσο στον πολιτικό όσο και στον οικονομικό τομέα.

IV

Αν ρίξουμε μια έστω κι επιπόλαια ματιά στην ιστορία του αντιπροσωπευτικού καθεστώτος, στην προέλευσή του και στον τρόπο με τον οποίο εκφυλίζεται ο θεσμός όσο δυναμώνει το κράτος, θα καταλάβουμε ότι

έχει φάει τα ψωμιά του, ότι έχει παίξει το ρόλο του κι ότι πρέπει να παραχωρήσει τη θέση του σ' έναν καινούριο τρόπο πολιτικής οργάνωσης.

Ας μην πάμε πολύ μακριά. Ας πάρουμε τον 12ο αιώνα και την απελευθέρωση των Κοινοτήτων[5].

Στους κόλπους της φεουδαρχικής κοινωνίας δημιουργείται ένα ισχυρό ελευθεριακό κίνημα. Οι πόλεις απελευθερώνονται από τους άρχοντες. Οι κάτοικοί τους «ορκίζονται» να υπερασπίζουν ο ένας τον άλλον· διακηρύσσουν την ανεξαρτησία τους προφυλαγμένοι απ' τα τείχη τους· οργανώνουν την παραγωγή και την ανταλλαγή, τη βιομηχανία και το εμπόριο· δημιουργούν αυτές τις πόλεις που επί τρεις-τέσσερις αιώνες χρησιμεύουν ως καταφύγιο στους ελεύθερους εργαζόμενους, στις τέχνες, τις επιστήμες και τις ιδέες — που είναι τα θεμέλια αυτού του πολιτισμού που σήμερα εξυμνούμε.

Οι κοινότητες ήταν φυσικό προϊόν του μεσαίωνα και της ολοένα αυξανόμενης σημασίας των πόλεων ως κέντρων του εμπορίου και της βιομηχανίας, και δεν είχαν ούτε καθαρά ρωμανική προέλευση, όπως υποστήριξαν ο Ραηνουάρ κι ο Λεμπά στη Γαλλία (που τους ακολούθησαν κι ο Γκιζό και, σ' ένα βαθμό, ο Αγκουστίν Τιερί), κι οι Αηχορν, Γκάουπ και Σαβινύ στη Γερμανία· δεν ήταν ούτε καθαρά γερμανικής προέλευσης, όπως υποστηρίζει η περίφημη σχολή των «Γερμανιστών». Γι' αυτό και ταυτόχρονα, στην Ιταλία, στη Φλάνδρα, στη Γαλλία, στη Γερμανία, στον σκανδιναβικό και στο σλαβικό κόσμο, όπου η ρωμανική επιρροή είναι μηδαμινή κι η γερμανική ακόμα μικρότερη, βλέπουμε την ίδια εποχή, δηλαδή στον 11ο και 12ο αιώνα, να δημιουργούνται αυτές οι ανεξάρτητες πόλεις που θα γεμίσουν τρεις αιώνες με την έντονη ζωή τους, και που αργότερα θα γίνουν συστατικά στοιχεία των σύγχρονων κρατών.

Ορκισμένοι αστοί που εξοπλίζονται με σκοπό την άμυνά τους και που αποκτούν στο εσωτερικό μια οργάνωση ανεξάρτητη τόσο από τους κοσμικούς ή εκκλησιαστικούς άρχοντες όσο κι απ' το βασιλιά — οι

ελεύθερες πόλεις ανθούν αμέσως πίσω απ' τα τείχη το
κι όταν επιβάλλουν στα χωριά τη δική τους κυριαρχι
αντικαθιστώντας τους άρχοντες, δίνουν και σ' αυτά τ
ίδια πνοή ελευθερίας. Nus sumes homes cumil Sunt.
«Είμαστε άνθρωποι όπως κι αυτοί», τραγουδάνε οι χωρι
τες κάνοντας ένα ακόμα βήμα προς την απελευθέρωσ
των δουλοπαροίκων.

«Άσυλα ανοιχτά στη φιλόπονη ζωή», οι απελευθ
ρωμένες πόλεις συγκροτούνται εσωτερικά ως ενώσε
ανεξάρτητων συντεχνιών. Κάθε συντεχνία έχει τη δικ
της νομοθεσία, τη δική της διοίκηση, τη δική της πολιτ
φυλακή. Καθένας είναι κύριος των υποθέσεών του ό
μόνο σ' ό,τι αφορά το επάγγελμα ή το εμπόριό του, αλλ
και σ' όλα όσα θα αναλάμβανε αργότερα το κράτος
εκπαίδευση, υγιεινή, παραβιάσεις των εθίμων, ποινικέ
και αστικές υποθέσεις, μέτρα για την άμυνα. Σώματ
ταυτόχρονα πολιτικά, βιομηχανικά ή εμπορικά, οι συντε
χνίες συγκεντρώνονταν όλες μαζί στο forum (στην
αγορά) — όπου μαζευόταν ο λαός με κωδωνοκρουσίε
στις σημαντικές περιστάσεις, είτε για να ρυθμίσουν τις
διαφορές που ανέκυπταν μεταξύ των συντεχνιών, είτε για
ν' αποφασίσουν για ζητήματα που αφορούσαν ολόκληρη
την πόλη, είτε για να συνεννοηθούν για τα μεγάλα
κοινοτικά έργα που απαιτούσαν τη συμμετοχή όλων των
κατοίκων.

Μέσα στην Κοινότητα, προπάντων στις απαρχές της
— δεν βρίσκουμε ακόμα κανένα ίχνος από την αντιπροσωπευτική κυβέρνηση. Τις αποφάσεις τις παίρνουν ο δρόμος, ο τομέας, ολόκληρη η συντεχνία, ολόκληρη η πόλη, — όχι πλειοψηφικά, αλλά με συζήτηση μέχρι που οι υποστηριχτές της μιας απ' τις δυο διαφορετικές γνώμες παραδέχονταν στο τέλος εκούσια, έστω και για να δοκιμάσουν μόνο, τη γνώμη που υποστήριζαν οι περισσότεροι.

Υπήρχε συνεννόηση; — Την απάντηση την δίνουν τα έργα τους που δεν παύουμε να τα θαυμάζουμε χωρίς να μπορούμε να τα ξεπεράσουμε. Ό,τι ωραίο μας έχει μείνει

μετά τα τέλη του μεσαίωνα είναι έργο αυτών των πόλεων. Οι καθεδρικοί ναοί, αυτά τα γιγάντια μνημεία που κάθε πετραδάκι τους διηγείται την ιστορία και τους πόθους των Κοινοτήτων, είναι έργο αυτών των συντεχνιών, που δούλευαν από ευλάβεια κι από αγάπη για την τέχνη και για την πόλη τους (οι καθεδρικοί της Ρεμς και της Ρουέν δεν θα μπορούσαν να είχαν χτιστεί με έξοδα του δήμου) και που συναγωνίζονταν στο ποιά θα έκανε το πιό ωραίο μέγαρο και ποιά θα όρθωνε τα ισχυρότερα τείχη.

Στις απελευθερωμένες Κοινότητες οφείλουμε την αναγέννηση της τέχνης, στις συντεχνίες των εμπόρων και συχνά σ' όλους τους κάτοικους της πόλης που συμβάλανε ο καθένας σύμφωνα με τις δυνατότητές του στον εξοπλισμό του ιππικού ή του στόλου, οφείλουμε αυτή την ανάπτυξη του εμπορίου που οδήγησε στις χανσεατικές ενώσεις και στις θαλάσσιες ανακαλύψεις. Στις συντεχνίες των χειροτεχνών, που στη συνέχεια τις έχουν δυσφημίσει η άγνοια κι ο εγωισμός των επιχειρηματιών βιομηχάνων, οφείλουμε τη δημιουργία όλων σχεδόν των βιομηχανικών τεχνικών απ' τις οποίες επωφελούμαστε σήμερα.

Μα η Κοινότητα του μεσαίωνα έμελε να χαθεί. Την χτύπησαν ταυτόχρονα δυο εχθροί, ένας εσωτερικός κι ένας εξωτερικός.

Το εμπόριο, οι πόλεμοι και η εγωιστική κυριαρχία που ασκούσε στην ύπαιθρο, μεγάλωναν τις ανισότητες στους κόλπους της Κοινότητας, φτωχαίνοντας τους μεν και πλουτίζοντας τους δε. Για λίγο καιρό, η συντεχνία εμπόδισε την ανάπτυξη του προλεταριάτου μέσα στην πόλη, μα γρήγορα υπέκυψε στον άνισο αγώνα. Το εμπόριο με στήριγμά του την αρπαγή, οι αδιάκοποι πόλεμοι που γεμίζουν τις σελίδες της ιστορίας της εποχής, πλούτιζαν τους μεν και φτώχαιναν τους δε· η αστική τάξη που γεννιόταν, εργαζόταν με σκοπό να υποδαυλίσει τις διαφωνίες και να μεγεθύνει τις περιουσιακές ανισότητες. Η πόλη χωρίστηκε σε πλούσιους και σε φτωχούς, σε «άσπρους» και «μαύρους»· στους κόλπους της Κοινότητας παρουσιάστηκε η πάλη των τάξεων και, μαζί

μ' αυτήν, το κράτος. Όσο περισσότερο φτώχαιναν οι φτωχοί και υποδουλώνονταν στους πλούσιους με την τοκογλυφία, τόσο περισσότερο η δημοτική αντιπροσώπευση, η διακυβέρνηση με πληρεξουσιότητα, δηλαδή η διακυβέρνηση απ' τους πλούσιους, εδραιωνόταν μέσα στην κοινότητα. Συγκροτήθηκε, λοιπόν, σε αντιπροσωπευτικό κράτος, με δημοτικό ταμείο, μισθωτούς χωροφύλακες, ένοπλους κοντοτιέρους, δημόσιες υπηρεσίες κι υπαλλήλους. Κράτος μεν, αλλά μικρό κράτος, δεν έμελε να γίνει γρήγορα βορά του μεγάλου κράτους που συγκροτούνταν υπό την αιγίδα της μοναρχίας; Υπονομευμένη ήδη απ' τον εσωτερικό, καταβροχθίστηκε κυριολεκτικά απ' τον εξωτερικό εχθρό —το βασιλιά.

Ενώ ακόμη ανθούσαν οι ελεύθερες πόλεις, το συγκεντρωτικό κράτος συγκροτούνταν ήδη μπροστά στις πύλες τους.

Γεννήθηκε μακριά από το θόρυβο της *αγοράς*, μακριά απ' το πνεύμα του *δήμου* που ενέπνεε τις ανεξάρτητες πόλεις. Μέσα σε κάποια καινούρια πόλη, στο Παρίσι ή στη Μόσχα —που ήτανε συνενώσεις χωριών—, εδραιώθηκε η εξουσία της μοναρχίας που γεννιόταν. Τί ήτανε μέχρι τότε ο βασιλιάς; Ένας λήσταρχος σαν όλους τους άλλους. Ένας αρχηγός που η εξουσία του μόλις που επεκτεινόταν στους ληστές της συμμορίας του και που με δυσκολία αποσπούσε ένα μικρό πρόστιμο απ' όσους ήθελαν να εξαγοράσουν την ειρήνη. Όσο αυτός ο αρχηγός ήταν κλεισμένος σε μια πόλη περήφανη για τις κοινοτικές της ελευθερίες, τι μπορούσε να κάνει; Όταν δοκίμαζε, από απλός υπερασπιστής των τειχών, να γίνει κύριος της πόλης, η *αγορά* τον έδιωχνε. Κατέφευγε τότε σε μια συνένωση χωριών, σε μια καινούρια πόλη. Εκεί, μαζεύοντας πλούτη απ' τη δουλειά των δουλοπαροίκων, μη συναντώντας εμπόδιο στη φωνακλάδικη πλέμπα, άρχισε με το χρήμα, το δόλο, τις ίντριγκες και τα όπλα, την αρχή διαδικασία της συνένωσης, της συγκέντρωσης, που την ευνοούσαν —την επέβαλαν, θα 'λεγα— οι πόλεμοι εκείνης της εποχής κι οι αδιάκοπες εισβολές

που γίνονταν ταυτόχρονα σ' όλα τα ευρωπαϊκά έθνη.

Οι Κοινότητες, που βρίσκονταν ήδη στο στάδιο της παρακμής, που είχαν ήδη γίνει κράτη μέσα στα τείχη τους, χρησίμευσαν ως στόχοι και ως πρότυπα. Αρκούσε να τις περικυκλώνει σιγά σιγά, να υποτάσσει τα όργανά τους και να τις κάνει να βοηθούν την ανάπτυξη της μοναρχικής εξουσίας. Αυτό έκανε η μοναρχία, με τις απειλές στην αρχή και ολοένα και περισσότερο με τη βία όσο αισθανόταν ότι δυνάμωνε.

Το γραπτό δίκαιο γεννήθηκε, ή μάλλον αναπτύχθηκε, στις Χάρτες των Κοινοτήτων. Και χρησίμευσε ως βάση στο κράτος. Αργότερα, το ρωμαϊκό δίκαιο ήρθε να το επικυρώσει, ενώ ταυτόχρονα επικύρωνε και τη μοναρχική εξουσία. Η θεωρία της αυτοκρατορικής εξουσίας, ξεθάφτηκε απ' τα ρωμαϊκά γλωσσάρια και διαδόθηκε προς όφελος του βασιλιά. Η εκκλησία, απ' τη μεριά της, έσπευσε να του δώσει την ευλογία της και, μετά την αποτυχία της να συγκροτήσει την εγκόσμια Αυτοκρατορία, προσκολλήθηκε σ' αυτόν που, αν τον χρησιμοποιούσε ως ενδιάμεσο, έλπιζε μια μέρα να κυριαρχήσει στη γη.

Επί πέντε αιώνες η μοναρχία εξακολουθούσε αυτό το αργό έργο της συνένωσης, ξεσηκώνοντας τους δουλοπάροικους και τις Κοινότητες εναντίον του άρχοντα, κι αργότερα συνέτριψε τους δουλοπάροικους και τις Κοινότητες με τη βοήθεια του άρχοντα που έγινε υπάκουος υπηρέτης της. Στην αρχή κολάκευε τις Κοινότητες, περίμενε όμως οι εσωτερικές διαμάχες ν' ανοίξουν τις πόρτες τους, να της παραδώσουν τα ταμεία τους για να τα τσεπώσει, καθώς και τα τείχη τους για να τα γεμίσει με τους μισθοφόρους της. Συμπεριφέρεται, λοιπόν, προσεχτικά στις Κοινότητες: αναγνωρίζει ορισμένα προνόμιά τους, ενώ ταυτόχρονα κάνει ό,τι μπορεί για να τις υποδουλώσει.

Αρχηγός στρατιωτών που τον υπάκουαν μόνον όσο υπήρχαν λάφυρα, ο βασιλιάς περιτριγυριζόταν πάντα από το Συμβούλιο των υπαρχηγών του, που στον 14ον ή στον

15ο αιώνα συγκροτούν το Συμβούλιο των Ευγενών. Αργότερα, σ' αυτό έρχεται να προστεθεί και το Συμβούλιο του Κλήρου. Στο μέτρο που ο βασιλιάς κατορθώνει να βάλει στο χέρι τις Κοινότητες, προσκαλεί —προπάντων στις κρίσιμες εποχές— τους αντιπροσώπους των «αγαπητών του πόλεων» για να τους ζητήσει φόρους.

Έτσι γεννήθηκαν τα κοινοβούλια. Αλλά —κι αυτό πρέπει να το προσέξουμε ιδιαίτερα— αυτά τα αντιπροσωπευτικά σώματα, όπως κι η ίδια η μοναρχία, είχαν πολύ περιορισμένη εξουσία. Αυτό που τους γύρευαν ήταν μόνον η οικονομική τους συνδρομή για κάποιον πόλεμο· κι αυτή τη συνδρομή, έστω κι αν την επικύρωναν με την ψήφο τους οι εκπρόσωποι, έπρεπε να την εγκρίνει και η πόλη. Όσο για την εσωτερική διοίκηση των Κοινοτήτων, η μοναρχία δεν είχε σ' αυτήν καμιά δικαιοδοσία. — «Η τάδε πόλη είναι πρόθυμη να πληρώσει φόρους για να αποφύγει μια εισβολή. Συμφωνεί να δεχτεί μια φρουρά που θα επανδρώσει τα οχυρά εναντίον του εχθρού» — να ποιά ήταν η συγκεκριμένη και ακριβής εντολή του αντιπροσώπου εκείνης της εποχής. Τι διαφορά από την χωρίς περιορισμούς εντολή, που περιλαμβάνει τα πάντα, και που δίνουμε εμείς σήμερα τους βουλευτές μας!

Το λάθος, όμως, έγινε. Τρεφόμενη από τις διαμάχες των πλούσιων με τους φτωχούς, η μοναρχία συγκροτήθηκε υπό το κάλυμμα της εθνικής άμυνας.

Γρήγορα, βλέποντας πώς διασπαθιζόταν το χρήμα τους στη βασιλική αυλή, οι αντιπρόσωποι των Κοινοτήτων δοκίμασαν να βάλουν μια τάξη. Επιβλήθηκαν οι ίδιοι στους μονάρχες ως διαχειριστές των εθνικών πόρων· και στην Αγγλία, όπου τους διόριζε η αριστοκρατία, πέτυχαν να γίνουν αποδεκτοί ως οικονομικοί διαχειριστές. Στη Γαλλία, μετά την καταστροφή του Πουατιέ, ήταν πανέτοιμοι να σφετεριστούν τα ίδια δικαιώματα· το Παρίσι όμως, που το ξεσήκωσε ο Ετιέν Μαρσέλ υποτάχτηκε ταυτόχρονα με την αγροτική επανάσταση, κι έτσι η μοναρχία βγήκε περισσότερο δυναμωμένη απ'

αυτή τη σύγκρουση.

Από τότε, όλα συμβάλλουν στη στερέωση της μοναρχίας, στη συγκέντρωση των εξουσιών στα χέρια του βασιλιά. Οι χρηματικές προσφορές μετατρέπονται σε τακτικούς φόρους κι η αστική τάξη σπεύδει να βάλει στην υπηρεσία του βασιλιά το δικό της πνεύμα της ευταξίας και της διοίκησης. Ο μαρασμός των Κοινοτήτων που υποτάσσονται η μια μετά την άλλη στο βασιλιά· η αδυναμία των αγροτών που γίνονται όλο και περισσότερο δουλοπάροικοι —οικονομικά, αν όχι και σαν πρόσωπα· οι θεωρίες του ρωμαϊκού δικαίου που ξέθαψαν οι νομικοί· οι αδιάκοποι πόλεμοι —μόνιμη πηγή εξουσιαστικών σχέσεων—· όλα αυτά ευνοούν την εδραίωση της μοναρχικής εξουσίας. Κληρονομώντας την κοινοτική οργάνωση, ο μονάρχης ανακατεύεται ολοένα και περισσότερο στη ζωή των υπηκόων του —τόσο πολύ, που την εποχή του Λουδοβίκου του 14ου μπορούσε να καυχηθεί: «Το κράτος είμαι εγώ».

Από τότε αρχίζει κι η παρακμή, ο εξευτελισμός της μοναρχικής εξουσίας, που πέφτει στα χέρια των αυλικών, προσπαθεί να ανανεωθεί στη διάρκεια της βασιλείας του Λουδοβίκου του 16ου με τα φιλελεύθερα μέτρα που πάρθηκαν στην αρχή της βασιλείας του, μα που γρήγορα καταρρέει κάτω απ' το βάρος των σφαλμάτων της.

Τί κάνει η Μεγάλη Επανάσταση όταν ανατρέπει την εξουσία του μονάρχη;

Η Επανάσταση αυτή μπόρεσε να γίνει γιατί αποδιοργανώθηκε η κεντρική εξουσία που μέσα σε τέσσερα χρόνια απόλυτης αδυναμίας κατάντησε να παίζει το ρόλο του απλού καταγραφέα των γεγονότων· οφείλεται ακόμη, και στην αυθόρμητη δράση των πόλεων και της υπαίθρου που αποσπούσαν μια μια τις αρμοδιότητες από την κεντρική εξουσία κι αρνούνταν να πληρώνουν φόρους και να την υπακούουν.

Η αστική τάξη όμως που ήθελε να πάρει το πάνω χέρι, μπορούσε να ικανοποιηθεί απ' αυτό; Έβλεπε ότι ο λαός, αφού καταργούσε τα προνόμια των αρχόντων, θα

στρεφόταν κατά των προνομίων της αστικής τάξης των πόλεων και των χωριών, κι έτσι δοκίμασε να τον δαμάσει — και στο τέλος τα κατάφερε. Γι' αυτό κι έγινε ο απόστολος της αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης και δούλεψε επί τέσσερα χρόνια μ' όλη την ενεργητικότητα και την οργανωτικότητα που αναγνωρίζουμε ότι έχει, για να επιβάλει στο έθνος αυτή την ιδέα. Το ιδανικό της ήταν το ίδιο με το ιδανικό του Ετιέν Μαρσέλ: ένας βασιλιάς που, θεωρητικά κατέχει την απόλυτη εξουσία, ενώ στην πραγματικότητα την εξουσία του την εκμηδενίζει ένα κοινοβούλιο που αποτελείται, βέβαια, από εκπροσώπους της αστικής τάξης. Η παντοδυναμία της αστικής τάξης μέσα απ' το κοινοβούλιο, υπό το κάλυμμα της μοναρχίας — να ποιός ήταν ο στόχος της. Αν ο λαός της έχει επιβάλει την Αβασίλευτη Δημοκρατία, την έχει δεχτεί με βαριά καρδιά, και θα κοιτάξει με την πρώτη ευκαιρία να την ανατρέψει.

Αν επιτίθενταν στην κεντρική εξουσία, αν περιόριζε τις αρμοδιότητές της, αν αποκέντρωνε κι αν θρυμμάτιζε την εξουσία, θα άφηνε το λαό να ρυθμίζει μόνος τις υποθέσεις του, και θα διακινδύνευε να βρεθεί μπροστά σε μια γνήσια λαϊκή επανάσταση. Γι' αυτό η αστική τάξη προσπαθεί να ενισχύσει την κεντρική κυβέρνηση, να της δώσει εξουσίες που ο ίδιος ο μονάρχης ούτε που θα τολμούσε να ονειρευτεί, να τα συγκεντρώσει όλα στα χέρια της, να της δώσει ολόκληρη, απ' τη μια μέχρι την άλλη άκρη τη Γαλλία — κι έπειτα να τα αναλάβει όλα αυτή με την Εθνοσυνέλευση.

Αυτό το ιδανικό του γιακωβίνου, είναι ακόμα μέχρι σήμερα το ιδανικό της αστικής τάξης όλων των ευρωπαϊκών εθνών, ενώ η αντιπροσωπευτική κυβέρνηση είναι το όπλο της.

Μπορούμε να 'χουμε κι εμείς το ίδιο ιδανικό; Μπορούν οι σοσιαλιστές εργαζόμενοι να ονειρεύονται να ξανακάνουν, απαράλλαχτα, την αστική επανάσταση; Μπορούν να ονειρεύονται να ενισχύσουν, κι αυτοί, την κεντρική κυβέρνηση παραχωρώντας της ολόκληρη τη

σφαίρα της οικονομίας κι εμπιστευόμενοι τη διαχείριση όλων των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών υποθέσεών τους στην αντιπροσωπευτική κυβέρνηση; Μπορεί να είναι ιδανικό του σοσιαλιστή εργαζόμενου αυτό που ήταν ένας συμβιβασμός της μοναρχίας και της αστικής τάξης;

Και βέβαια όχι.

Σε μια καινούρια οικονομική φάση αντιστοιχεί μια καινούρια πολιτική φάση. Μια επανάσταση τόσο βαθιά όσο αυτή που ονειρεύονται οι σοσιαλιστές δεν θα μπορούσε να χωρέσει στα καλούπια της πολιτικής ζωής του παρελθόντος. Μια καινούρια κοινωνία, που θα βασιζόταν στις συνθήκες ισοτιμίας για όλους και στη συλλογική κατοχή των εργαλείων της δουλειάς, δεν θα μπορούσε να συμβιβαστεί, ούτε για ένα οχτάωρο, με το αντιπροσωπευτικό καθεστώς, ούτε και με καμιά από τις μεταμορφώσεις του με τις οποίες έλπισαν ότι θα έδιναν ζωή σ' αυτό το πτώμα.

Αυτό το καθεστώς έχει φάει τα ψωμιά του. Η εξαφάνισή του είναι κάτι τόσο αναπόφευκτο όσο ήταν άλλοτε κι η εμφάνισή του. Γιατί αντιστοιχεί στην κυριαρχία της αστικής τάξης.

Μ' αυτό το καθεστώς κυβερνάει επί έναν αιώνα η αστική τάξη, άρα κι αυτό θα εξαφανιστεί μαζί με την αστική τάξη. Όσο για μας, αν θέλουμε πραγματικά την Κοινωνική Επανάσταση, θα πρέπει να ψάξουμε να βρούμε τον τρόπο της πολιτικής οργάνωσης που θα αντιστοιχεί στον καινούριο τρόπο της οικονομικής οργάνωσης.

Πάντως, έχουμε μια αμυδρή εικόνα αυτού του τρόπου. Είναι η διαμόρφωση από το απλό στο σύνθετο των ομάδων που συγκροτούνται ελεύθερα για να ικανοποιήσουν όλες τις πολύπλευρες ανάγκες που έχουν τα άτομα μέσα στην κοινωνία.

Οι σύγχρονες κοινωνίες έχουν ήδη μπει σ' αυτό το δρόμο. Παντού η παθητική υπακοή αντικαθίσταται από την ελεύθερη συνένωση κι απ' την ελεύθερη ομοσπον-

δοποίηση. Αυτές οι ελεύθερες ομάδες είναι ήδη δεκάδες χιλιάδες, και ξεπροβάλλουν και καινούριες καθημερινά. Επεκτείνονται κι αρχίζουν ήδη να καλύπτουν όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας· επιστήμη, τέχνες, βιομηχανία, εμπόριο, αλληλοβοήθεια καθώς και άμυνα της περιοχής, εξασφάλιση από κλοπές και δικαστήρια — τίποτα δεν τις ξεφεύγει, οι αρμοδιότητές τους επεκτείνονται και στο τέλος θα περιλάβουν όλες όσες είχαν άλλοτε ο βασιλιάς και το κοινοβούλιο.

Το μέλλον ανήκει στην ελεύθερη συνένωση των ενδιαφερομένων και όχι στη συγκέντρωση των εξουσιών στα χέρια της κυβέρνησης — ανήκει στην ελευθερία κι όχι στην εξουσία.

Πριν όμως σκιαγραφήσουμε την οργάνωση που θα προκύψει απ' την ελεύθερη συνένωση, πρέπει να χτυπήσουμε αποφασιστικά τις πολιτικές προλήψεις που μας έχουν επιβάλει μέχρι σήμερα, κι αυτό είναι που θα κάνουμε σε άλλα κείμενα.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

I

Όλοι όσοι έχουν μυαλό και στοιχειωδώς επαναστατική νοοτροπία συμφωνούν απόλυτα ότι οι τωρινές κυβερνήσεις πρέπει να ανατραπούν για να πάψουν η ελευθερία, η ισότητα κι η αδελφοσύνη να είναι κούφιες λέξεις και να γίνουν ζωντανές πραγματικότητες· ότι όλες οι μορφές διακυβέρνησης που δοκιμάστηκαν μέχρι σήμερα ήταν μόνο μορφές καταπίεσης και άρα πρέπει ν' αντικατασταθούν από μια καινούρια μορφή συνένωσης που θα ευνοεί την ελευθερία, την ισότητα και την αδελφοσύνη. Είναι αλήθεια ότι δεν χρειάζεται να είναι κάποιος πολύ νεωτεριστής για να καταλήξει σ' αυτό το συμπέρασμα· τα ελαττώματα των τωρινών κυβερνήσεων

καθώς και το πόσο ακατόρθωτη είναι η μεταρρύθμισή τους έχουν γίνει τόσο φανερά ώστε να μη μπορούν να ξεφύγουν απ' το μάτι του κάθε λογικού παρατηρητή. Όσο για την ανατροπή των κυβερνήσεων, είναι πασίγνωστο ότι σε ορισμένες εποχές γίνεται χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες. Υπάρχουν στιγμές που οι κυβερνήσεις καταρρέουν σχεδόν από μόνες τους, σαν χάρτινοι πύργοι, μόνο μ' ένα φύσημα του ξεσηκωμένου λαού. Αυτό το είδαμε στα 1848 και στα 1870· σύντομα θα το ξαναδούμε.

Η ανατροπή μιας κυβέρνησης — είναι το παν για έναν αστό επαναστάτη. Για μας, είναι μόνο το πρώτο βήμα της Κοινωνικής Επανάστασης. Όταν αποσυντεθεί ο κρατικός μηχανισμός, όταν αποδιοργανωθεί η υπαλληλική ιεραρχία και δεν ξέρει πια τι πρέπει να κάνει, όταν οι φαντάροι πάψουν νάχουν εμπιστοσύνη στη στρατιωτική ηγεσία —κοντολογίς, όταν τραπεί σε φυγή η στρατιά των υπερασπιστών του Κεφαλαίου—, τότε θα 'χουμε μπροστά μας το δύσκολο έργο της κατάργησης των θεσμών που εξυπηρετούν τη διαιώνιση της οικονομικής και πολιτικής υποδούλωσης. Τότε, που θα υπάρχει δυνατότητα για ελεύθερη δράση — τι θα κάνουν οι επαναστάτες;

Σ' αυτό το ερώτημα, μόνον οι αναρχικοί απαντούν — «Όχι άλλες κυβερνήσεις, ζήτω η αναρχία!». Όλοι οι άλλοι λένε — «Επαναστατική κυβέρνηση!». Διαφωνούν μόνο για τη μορφή που θα έχει αυτή η κυβέρνηση η οποία θα εκλέγεται με καθολική ψηφοφορία στο κράτος ή στην Κοινότητα· άλλοι πάλι, τάσσονται υπέρ της επαναστατικής δικτατορίας.

«Επαναστατική κυβέρνηση!». Δυο λέξεις που ηχούν πολύ παράταιρα στ' αυτιά όσων ξέρουν τι πρέπει να σημαίνει Κοινωνική Επανάσταση και τι σημαίνει κυβέρνηση. Δυο λέξεις που αντιφάσκουν, που η καθεμιά τους αναιρεί την άλλη. Έχουμε δει, είν' αλήθεια, δεσποτικές κυβερνήσεις — η φύση όλων των κυβερνήσεων είναι αντιδραστική κι αντεπαναστατική, κι όλες οι κυβερνήσεις έχουν πάντα την τάση να ρέπουν στο δεσποτισμό· —

κι είναι εύλογο το ότι δεν έχει δει ποτέ κανένας μια επαναστατική κυβέρνηση. Γιατί η επανάσταση — συνώνυμο της «αταξίας», της αναστάτωσης, της ανατροπής μέσα σε λίγες μέρες θεσμών που έζησαν επί αιώνες, της βίαιης κατάργησης των καθιερωμένων μορφών της ιδιοκτησίας, της καταστροφής του συστήματος της κάστας, του γρήγορου μετασχηματισμού των παραδεδεγμένων αντιλήψεων περί ηθικής, ή μάλλον περί υποκρισίας που έχει πάρει τη θέση της, της ελευθερίας των ατόμων και της αυθόρμητης δράσης — είναι ακριβώς το αντίθετο, είναι η άρνηση της κυβέρνησης, αφού η κυβέρνηση είναι συνώνυμο της «κατεστημένης τάξης», του συντηρητισμού, της διατήρησης των καθιερωμένων θεσμών, δηλαδή η άρνηση της ατομικής πρωτοβουλίας και της ατομικής δράσης. Κι όμως, ακούμε συνέχεια να μιλούν γι' αυτό το δυσεύρετο πράγμα, λες και μια «επαναστατική κυβέρνηση» είναι το πιό συνηθισμένο πράγμα του κόσμου, τόσο κοινό και τόσο γνώριμο όσο η μοναρχία, η αυτοκρατορία ή η παπική εξουσία!

Το να υποστηρίζουν οι δήθεν επαναστάτες αστοί αυτή την άποψη — μπορούμε εύκολα να το καταλάβουμε. Ξέρουμε τι εννοούν αυτοί με τη λέξη Επανάσταση. Πρόκειται απλώς για ένα μπάλωμα της αστικής δημοκρατίας· πρόκειται για την κατάληψη, από τους λεγόμενους αντιμοναρχικούς, των υψηλόμισθων θέσεων που τις κατέχουν σήμερα οι βοναπαρτιστές ή οι μοναρχικοί. Πρόκειται πάνω απ' όλα για το χωρισμό από την Εκκλησία ή απ' το κράτος, που θα αντικατασταθεί από τις ερωτοτροπίες και με τις δυο, από τη διαχείριση των περιουσιακών στοιχείων του κλήρου απ' το κράτος προς όφελός του κράτους μα προπάντων προς όφελος των μελλοντικών διαχειριστών τους, ίσως ακόμη το referendum[6], ή κάποιο άλλο, τέτοιας λογής, τέχνασμα... Το ότι όμως υπάρχουν και επαναστάτες σοσιαλιστές που υποστηρίζουν αυτή την ιδέα — δεν μπορούμε να το εξηγήσουμε, εκτός αν υποθέσουμε ότι συμβαίνει ένα απ' τα δυο παρακάτω πράγματα: Είτε εκείνοι που την αποδέ-

χονται είναι τυφλωμένοι απ' τις αστικές προλήψεις που τους οδήγησαν, χωρίς να το καταλάβουν, στο δρόμο της φιλολογίας και κυρίως της ιστορίας που γράφουν οι αστοί για τους αστούς· και, ποτισμένοι ακόμα απ' το πνεύμα της δουλοπρέπειας που το γέννησαν αιώνες ολόκληροι υποδούλωσης, δεν μπορούν ούτε να φανταστούν ότι μπορούν να ζήσουν ελεύθεροι. Είτε δεν θέλουν καθόλου αυτή την Επανάσταση, που τ' όνομά της βρίσκεται διαρκώς στα χείλια τους: θα αρκούνταν σ' ένα απλό μπάλωμα των τωρινών θεσμών, φτάνει να κατέχουν αυτοί την εξουσία, φτάνει να μπορέσουν αργότερα να βρουν τί να κάνουν για να ημερέψουν «το θηρίο», δηλαδή το λαό. Θέλουν να ανατρέψουν τους σημερινούς κυβερνώντες μόνο και μόνο για να πάρουν οι ίδιοι τη θέση τους. Αφού λοιπόν δεν έχουμε να πούμε τίποτε με τους αστούς επαναστάτες, δεν έχουμε να πούμε τίποτα και μ' όσους πλανώνται συνειδητά.

Αρχίζουμε με την πρώτη απ' τις δυο μορφές «επαναστατικής κυβέρνησης» που υποστηρίζουν — με την εκλεγμένη κυβέρνηση.

Έστω ότι έχει ανατραπεί η μοναρχική ή μια άλλη εξουσία, κι η στρατιά των υπερασπιστών του Κεφαλαίου έχει τραπεί σε φυγή· παντού επικρατεί έξαψη, γίνονται συζητήσεις για τα δημόσια πράγματα κι υπάρχει επιθυμία για προχώρημα. Οι καινούριες ιδέες ξεπροβάλλουν, όλοι καταλαβαίνουν την ανάγκη για σοβαρές αλλαγές — χρειάζεται δράση, χρειάζεται ν' αρχίσει ανελέητο το έργο της καταστροφής με σκοπό να ξεκαθαριστεί το έδαφος για την καινούρια ζωή. Τί μας προτείνουν, όμως, να κάνουμε; — Να προκηρύξουμε εκλογές, να εκλέξουμε στη συνέχεια μια κυβέρνηση, και να της εμπιστευτούμε το έργο που όλοι μαζί και ο καθένας χωριστά θα έπρεπε να πάρει την πρωτοβουλία να κάνει!

Αυτό έγινε στο Παρίσι μετά τις 18 του Μάρτη του 1871. — «Θα θυμάμαι πάντα —μας έλεγε ένας φίλος— εκείνες τις πανέμορφες στιγμές της απελευθέρωσης. Είχα κατέβει απ' τη σοφίτα μου στο καρτιέ λατέν για να

συμμετάσχω κι εγώ σ' αυτή την υπαίθρια σύναξη που είχε γεμίσει τους δρόμους ολόκληρου του Παρισιού. Όλοι συζητούσαν για τα δημόσια πράγματα· είχαν ξεχάσει τις προσωπικές τους δουλειές: κανένας δεν νοιαζότανε ν' αγοράσει ή να πουλήσει· όλοι ήταν έτοιμοι να ριχτούν «ψυχή τε και σώματι» στο μέλλον. Ακόμα κι οι αστοί, παρασυρμένοι απ' το γενικό πάθος, έβλεπαν χαρούμενοι ν' ανοίγεται μπροστά τους ένας καινούριος κόσμος. «Αν χρειάζεται να κάνουμε την κοινωνική επανάσταση, ας την κάνουμε: όλα κοινά· είμαστε έτοιμοι!» Όλα τα στοιχεία που απαιτούνται για να γίνει μια επανάσταση ήταν εκεί· έπρεπε μόνο να τεθούν σε εφαρμογή. Γυρίζοντας το βράδυ στο δωμάτιό μου, είπα μέσα μου: «Τί ωραίοι που είναι οι άνθρωποι! Δεν τους ήξερα καλά, άδικα τους κακολογούσα!» Ύστερα ήρθαν οι εκλογές, ορίστηκαν τα μέλη της Κομμούνας — κι η αυταπάρνηση, ο ζήλος κι η ενεργητικότητα σιγά σιγά εξασθένισαν. Ένας ένας γύριζαν οι άνθρωποι στη συνηθισμένη τους ζωή, λέγοντας: «Τώρα, έχουμε μια τίμια κυβέρνηση, ας την αφήσουμε να κάνει τη δουλειά της»... Η συνέχεια είναι γνωστή.

Αντί ο λαός να ενεργήσει μόνος του, αντί να προχωρήσει προς τα μπρος, αντί να ριχτεί με ορμή προς μια καινούρια οργάνωση της κοινωνίας, εμπιστεύτηκε τους κυβερνώντες κι άφησε την πρωτοβουλία στα δικά τους χέρια. Αυτή είναι η πρώτη συνέπεια — μοιραίο αποτέλεσμα των εκλογών. Τί θα κάνουν, άραγε, αυτοί οι κυβερνώντες που χαίρουν της εμπιστοσύνης όλων;

Ποτέ δεν έγιναν πιό ελεύθερες εκλογές απ' τις εκλογές του Μάρτη του 1871. Αυτό το έχουν αναγνωρίσει κι οι ίδιοι οι αντίπαλοι της Κομμούνας. Ποτέ η μεγάλη μάζα των εκλογέων δεν είχε τέτοια σφοδρή επιθυμία να στείλει στην εξουσία τους καλύτερους, τους ανθρώπους του μέλλοντος, τους επαναστάτες. Κι αυτό έγινε. Όλοι οι ονομαστοί επαναστάτες εκλέχτηκαν με εντυπωσιακές πλειοψηφίες· γιακωβίνοι, μπλανκιστές, μέλη της Α' Διεθνούς, και τα τρία επαναστατικά ρεύματα αντιπροσω-

πεύτηκαν στο Συμβούλιο της Κομμούνας. Ποτέ εκλογές δεν θα μπορούσαν να είχαν δώσει μια καλύτερη κυβέρνηση.

Η συνέχεια είναι πάλι γνωστή. Κλεισμένοι στο Δημαρχείο, με πρόθεση να κινηθούν μέσα στα καθιερωμένα από τις προηγούμενες κυβερνήσεις πλαίσια, αυτοί οι φλογεροί επαναστάτες, αυτοί οι μεταρρυθμιστές, δεν μπόρεσαν να κάνουν τίποτα, έπαθαν αφλογιστία. Μόλη την καλή τους διάθεση και το θάρρος τους, δεν κατάφεραν ούτε να οργανώσουν την άμυνα του Παρισιού. Είναι αλήθεια ότι σήμερα ρίχνουν το φταίξιμο γι' αυτό στους συγκεκριμένους ανθρώπους, στα πρόσωπα· δεν φταίνε όμως τα άτομα γι' αυτή την αποτυχία — φταίει το σύστημα που εφαρμόστηκε.

Γιατί η καθολική ψηφοφορία, όταν είναι ελεύθερη, μπορεί να δώσει στην καλύτερη περίπτωση, μια εθνοσυνέλευση που αντιπροσωπεύει *το μέσο όρο* των απόψεων που επικρατούν εκείνη τη στιγμή μέσα στη λαϊκή μάζα· κι αυτός ο μέσος όρος, στις απαρχές της επανάστασης, δεν έχει συνήθως τίποτα περισσότερο από μια αόριστη, πολύ αόριστη ιδέα για το έργο που πρέπει να γίνει, για να μη μιλήσουμε και για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να γίνει αυτό το έργο. Αν η μεγάλη μάζα του έθνους και της Κομμούνας μπορούσε να συνεννοηθεί για το τί έπρεπε να κάνει απ' τη στιγμή που θα είχε ανατραπεί η κυβέρνηση! Αν αυτό το όνειρο των «από καθέδρας» ουτοπιστών μπορούσε να υλοποιηθεί, δεν θα είχαν γίνει ποτέ αιματηρές επαναστάσεις: αφού θα είχε εκφραστεί η θέληση της μεγάλης μάζας του έθνους, οι υπόλοιποι θα υποτάσσονταν σ' αυτήν με το καλό. Δυστυχώς όμως, δεν γίνονται έτσι τα πράγματα. Η επανάσταση ξεσπάει πολύ πριν μπορέσουν οι άνθρωποι να φτάσουν σε συνεννόηση, κι όσοι έχουν μια ξεκάθαρη άποψη για το τί θα 'πρεπε να γίνει την επομένη της κινητοποίησης είναι εκείνη τη στιγμή μια ασήμαντη μειοψηφία. Η μεγάλη μάζα του λαού έχει ακόμα μια πολύ αμυδρή ιδέα για το στόχο που θα ήθελε να πραγματώσει, και δεν ξέρει και πολύ καλά

πώς να πορευτεί προς αυτό το στόχο, ούτε και ξέρει με βεβαιότητα ποιό δρόμο ν' ακολουθήσει. Η πρακτική λύση θα βρεθεί και θα πάρει μορφή μόνον αφού έχει ήδη αρχίσει η αλλαγή: γιατί η λύση θα είναι απόρροια της ίδιας της επανάστασης, του λαού που δρα —αλλιώς δεν θάναι λύση, μιας και το μυαλό μερικών ατόμων είναι απολύτως ανίκανο να βρει τις λύσεις που μπορεί να τις γεννήσει μόνον η ζωή του λαού.

Αυτή η κατάσταση αντανακλάται και στο σώμα των εκλεγμένων με ψηφοφορία, έστω κι αν εκείνοι δεν εμφανίζουν όλα τα ελαττώματα που είναι σύμφυτα με τις αντιπροσωπευτικές κυβερνήσεις γενικά. Οι λιγοστοί άνθρωποι που αντιπροσωπεύουν την επαναστατική ιδέα της εποχής είναι τριγυρισμένοι απ' τους αντιπρόσωπους των επαναστατικών τάσεων του παρελθόντος ή της καθιερωμένης τάξης πραγμάτων. Αυτοί οι άνθρωποι, που θα ήταν πολύ χρήσιμοι αν κινούνταν ανάμεσα στις λαϊκές μάζες ακριβώς τούτες τις μέρες της επανάστασης για να διαδώσουν πλατιά τις ιδέες τους, για να τσακίσουν τους θεσμούς του παρελθόντος — μένουν κολλημένοι εκεί, μέσα σε μια αίθουσα, συζητώντας άσκοπα για να αποσπάσουν μεσοβέζικες παραχωρήσεις, για να μεταπείσουν τους αντίπαλους της επανάστασης, ενώ μόνον ένας τρόπος υπάρχει για να τους τραβήξουν προς τη μεριά της καινούριας ιδέας — να βάλουν την ιδέα σε εφαρμογή. Η κυβέρνηση μετατρέπεται σε κοινοβούλιο, μ' όλα τα ελαττώματα του αστικού κοινοβουλίου. Όχι μόνο δεν είναι πια «επαναστατική κυβέρνηση», αλλά γίνεται το πιό μεγάλο εμπόδιο στην επανάσταση· ο λαός βλέπει ότι, για να πάψει να χάνει τον καιρό του, είναι αναγκασμένος να διώξει, να καθαιρέσει αυτούς που μέχρι χθές θεωρούσε εκλεγμένους αντιπροσώπους του. Αυτό όμως δεν είναι πιά τόσο εύκολο. Η καινούρια κυβέρνηση, που έχει σπεύσει να οργανώσει μια ολόκληρη διοικητική κλίμακα για να επεκτείνει την κυριαρχία της και να επιβάλει την υπακοή στις διαταγές της, δεν σκοπεύει ν' αφήσει τόσο εύκολα τη θέση της. Προσπαθεί να κρατήσει ζηλότυπα την

εξουσία της, αρπάζεται μ' όλη της την δύναμη από ένα θεσμό που δεν πρόλαβε ακόμα να καταρρεύσει απ' τα γηρατειά. Είναι αποφασισμένη να απαντήσει με βία στη βία· και για να την ανατρέψει ο λαός, υπάρχει μόνον ένας τρόπος, να πάρει τα όπλα, να ξανακάνει επανάσταση για να ξαποστείλει εκείνους που διέψευσαν τις ελπίδες του.

Να πώς διασπάται η επανάσταση! Αφού έχει χάσει πολύτιμο χρόνο σε σχοινοτενείς συζητήσεις, αναλώνει στη συνέχεια τις δυνάμεις της σε εσωτερικές διαμάχες ανάμεσα στους υποστηριχτές της νεαρής κυβέρνησης και σ' εκείνους που έχουν καταλάβει ότι είναι ανάγκη να την ανατρέψουν! Κι όλα αυτά γιατί δεν έχουν καταλάβει ότι μια καινούρια ζωή απαιτεί καινούριες μορφές οργάνωσης της κοινωνίας· γιατί η επανάσταση δεν γίνεται με την προσκόλληση στις παλιές μορφές. Κι όλα αυτά γιατί δεν έχουν καταλάβει ότι η επανάσταση είναι κάτι ασυμβίβαστο με την κυβέρνηση, γιατί δεν έχουν χωνέψει ότι η δεύτερη —μ' οποιαδήποτε μορφή κι αν παρουσιάζεται— είναι πάντα η *άρνηση* της πρώτης, και ότι δεν υπάρχει επανάσταση ξέχωρα απ' την αναρχία.

Τα ίδια ισχύουν και για την άλλη μορφή «επαναστατικής κυβέρνησης» που μας προβάλλουν — για την επαναστατική δικτατορία.—

II

Οι κίνδυνοι στους οποίους εκτίθεται η Επανάσταση αν αφήσει να την υποτάξει μια εκλεγμένη κυβέρνηση, είναι τόσο φανεροί, ώστε μια ολόκληρη επαναστατική τάση απορρίπτει ασυζητητί αυτή την ιδέα. Καταλαβαίνουν, οι υποστηρικτές αυτής της τάσης, ότι είναι αδύνατο ένας ξεσηκωμένος λαός να δώσει, μέσα από γενικές εκλογές, μια κυβέρνηση που να μην αντιπροσωπεύει το παρελθόν, και να μη μοιάζει με σιδερένια μπάλα δεμένη στα πόδια του λαού, κυρίως γιατί αποστολή της είναι να υλοποιήσει την μεγάλη οικονομική, πολιτική και ηθική

αναγέννηση που εννοούμε με την έκφραση κοινωνική Επανάσταση. Απορρίπτουν, λοιπόν, την ιδέα μιας «νομότυπης» κυβέρνησης, τουλάχιστον για την περίοδο της εξέγερσης εναντίον της παλιάς νομιμότητας, και προβάλλουν την «επαναστατική δικτατορία».

—«Το κόμμα —λένε— που θα ανατρέψει την κυβέρνηση θα πάρει με τη βία τη θέση της. Θα καταλάβει την εξουσία και θα την ασκεί επαναστατικά. Θα πάρει όλα τα αναγκαία μέτρα για να κατοχυρώσει τα επιτεύγματα της εξέγερσης· θα καταργήσει τους παλιούς θεσμούς· θα οργανώσει την άμυνα της επικράτειας. Όσο γι' αυτούς που δεν θα θελήσουν ν' αναγνωρίσουν την εξουσία της —γκιλοτίνα! Όποιοι, λαός ή αστοί, αρνηθούν να υπακούσουν στις διαταγές που θα βγάζει για να καθοδηγήσει την επανάσταση —γκιλοτίνα!» Να πώς σκέφτονται οι υποψήφιοι Ροβεσπιέροι — αυτοί που από τη μεγάλη εποποιία του περασμένου αιώνα έχουν κρατήσει μόνο την εποχή της παρακμής της, αυτοί που το μόνο που κατάλαβαν από κείνην είναι οι ρητορείες των αντιμοναρχικών πληρεξουσίων.

Για μας τους αναρχικούς, η δικτατορία ενός ατόμου ή ενός κόμματος —που είναι στο βάθος το ίδιο πράγμα— έχει κριθεί τελεσίδικα. Ξέρουμε ότι μια κοινωνική επανάσταση δεν μπορεί να την διευθύνει το πνεύμα μόνον ενός ανθρώπου ή μιας ομάδας. Ξέρουμε ότι επανάσταση και κυβέρνηση είναι δυο πράγματα ασυμβίβαστα· το ένα πρέπει να σκοτώσει το άλλο (ανεξάρτητα απ' το αν η κυβέρνηση ονομάζεται δικτατορία, μοναρχία ή κοινοβούλιο). Ξέρουμε ότι αυτό που δίνει τη δύναμη και την αλήθεια στο κόμμα μας βρίσκεται στο θεμελιακό του σύνθημα: — «Μόνον η ελεύθερη πρωτοβουλία του λαού μπορεί να κάνει το καλό και το ανθεκτικό, και κάθε εξουσία έχει την τάση να σκοτώνει αυτή την ελεύθερη πρωτοβουλία»· γι' αυτό ακόμη κι οι καλύτεροι από μας, αν οι ιδέες τους δεν θα έπρεπε να περάσουν απ' το κόσκινο του λαού πριν τεθούν σε εφαρμογή, αν είχαν γίνει κύριοι του φοβερού κυβερνητικού μηχανισμού που

τους επιτρέπει να κάνουν ό,τι θέλουν, σε οχτώ μέρες θα ήταν καλοί μόνο για σκότωμα. Ξέρουμε πού οδηγεί κάθε δικτατορία, ακόμα κι η πιό καλοπροαίρετη — στο θάνατο της επανάστασης. Ξέρουμε, τέλος, ότι αυτή η ιδέα της δικτατορίας δεν είναι τίποτα άλλο από 'να νοσηρό κατάλοιπο αυτού του κυβερνητικού φετιχισμού που, μαζί με το θρησκευτικό φετιχισμό, πάντα διαιώνιζε τη δουλεία.

Σήμερα όμως δεν απευθυνόμαστε μόνο στους αναρχικούς. Μιλούμε σε εκείνους τους κυβερνητιστές επαναστάτες που, ισοπεδωμένοι από τις προλήψεις της εκπαίδευσής τους, σφάλλουν ειλικρινά και θέλουν να συζητήσουν τις αμφιβολίες τους. Θα τους μιλήσουμε, λοιπόν, στη δική τους γλώσσα.

Πρώτα πρώτα, μια γενική παρατηρηση. —Όσοι εξυμνούν τη δικτατορία δεν βλέπουν συνήθως ότι υποστηρίζοντας αυτή την πρόληψη το μόνο που κάνουν είναι να προετοιμάζουν το έδαφος γι' αυτούς που αργότερα θα τους σφάξουν. Κι όμως, υπάρχει μια κουβέντα του Ροβεσπιέρου που καλά θα έκαναν να την θυμούνται οι θαυμαστές του. Εκείνος, δεν αρνούνταν τη δικτατορία για λόγους αρχής. Αλλά... — «Πρόσεξε καλά — αποκρίθηκε απότομα στον Μαντάρ όταν εκείνος του μίλησε γι' αυτήν — *δικτάτορας θα γίνει ο Μπρισό!*» Μάλιστα, ο Μπρισό, ο μοχθηρός γιρονδίνος, ο ορκισμένος εχθρός των εξισωτικών ιδεών του λαού, ο μανιασμένος υπερασπιστής της ιδιοκτησίας (που την είχε άλλοτε χαρακτηρίσει κλοπή), ο Μπρισό, που είχε φυλακίσει ατάραχος στο Αββαείο Χεμπέρ το Μαρά κι όλους τους μετριοπαθείς γιακωβίνους.

Αυτή η κουβέντα λέχτηκε στα 1792! Τότε η Γαλλία ήταν ήδη επί τρία χρόνια επαναστατημένη! Στην πραγματικότητα, δεν υπήρχε πια η μοναρχία· έμενε μόνο να της δοθεί η χαριστική βολή· στην πραγματικότητα, είχε ήδη καταργηθεί και το φεουδαρχικό καθεστώς. Κι όμως, ακόμα κι εκείνη την εποχή, όταν η επανάσταση κυλούσε ήρεμα στο αυλάκι της, αυτός που είχε τις περισσότερες

πιθανότητες να ανακηρυχτεί δικτάτορας ήταν ο αντεπαναστάτης Μπρισό! Και ποιός ήταν πριν απ' αυτόν, στα 1789, υποψήφιος δικτάτορας; — Ο Μιραμπό, αυτός είχε αναγνωριστεί ηγέτης της επαναστατικής εξουσίας! Ο άνθρωπος που έκανε περίπατο με το βασιλιά για να του πουλήσει την ευγλωττία του — να ποιός θα είχε ανέβει στην εξουσία αν δεν είχε επιβάλει την κυρίαρχη θέλησή του ο επαναστατημένος λαός στηριζόμενος στις λόγχες του, κι αν δεν είχε κατοχυρώσει με τις αγροτικές εξεγέρσεις *τα τετελεσμένα γεγονότα*, κάνοντας να φαίνεται καθαρά διακοσμητική η εξουσία που έδρευε στα υπουργεία του Παρισιού.

Κι όμως, η κυβερνητική πρόληψη τυφλώνει τόσο αυτούς που μιλούν για δικτατορία ώστε να προτιμούν να ετοιμάσουν τη δικτατορία ενός καινούριου Μπρισό ή ενός καινούριου Ναπολέοντα, παρά να απορίψουν την ιδέα να δώσουν έναν καινούριο αφέντη στους ανθρώπους που σπάνε τις αλυσίδες τους!

Οι μυστικές εταιρίες της εποχής της Παλινόρθωσης και του Λουδοβίκου Φίλιππου έχουν συμβάλει κι αυτές στη διατήρηση αυτής της προκατάληψης υπέρ της δικτατορίας. Οι αστοί αντιμοναρχικοί της εποχής εκείνης, υποστηριζόμενοι απ' τους εργαζόμενους, οργάνωσαν μια σειρά συνωμοσίες για να ανατρέψουν τη μοναρχία και ν' ανακηρύξουν την αβασίλευτη δημοκρατία. Μη παίρνοντας υπόψη τους τον βαθύ μετασχηματισμό που έπρεπε να γίνει στη Γαλλία, έστω και για να μπορέσει να εδραιωθεί ένα καθεστώς αστικής αβασίλευτης δημοκρατίας, φαντάστηκαν ότι με μια πλατιά συνωμοσία θα ανάτρεπαν μια μέρα τη μοναρχία, θα καταλάμβαναν την εξουσία και θα ανακήρυσσαν την Αβασίλευτη Δημοκρατία. Επί τριάντα περίπου χρόνια, αυτές οι μυστικές εταιρίες δεν σταμάτησαν ν' αγωνίζονται με μια χωρίς όρια αυταπάρνηση και με μια ηρωική επιμονή κι ένα ηρωικό θάρρος. Αν η Αβασίλευτη Δημοκρατία ήρθε ως φυσικό επακόλουθο της εξέγερσης του Φλεβάρη του 1848, αυτό έγινε χάρη στις εταιρίες και χάρη στην έμπραχτη προπαγάνδα που

έκαναν επί τριάντα χρόνια. Χωρίς τις ευγενικές τους προσπάθειες, δεν θα είχαμε σήμερα την Αβασίλευτη Δημοκρατία.

Στόχος τους, λοιπόν, ήταν να καταλάβουν οι ίδιοι την εξουσία και να εγκαθιδρύσουν τη δικτατορία των αντιμοναρχικών. Μα, όπως ήταν λογικό, αυτό δεν το κατάφεραν. Όπως πάντα, εξαιτίας της αναπόφευκτης δύναμης των πραγμάτων, τη μοναρχία δεν την ανέτρεψε μια συνωμοσία. Οι συνωμότες είχαν απλώς προετοιμάσει την πτώση της. Είχαν διαδώσει σ' όλο το λαό την ιδέα του αντιμοναρχισμού· οι μάρτυρές της την είχαν κάνει ιδανικό του λαού. Το τελευταίο σπρώξιμο όμως, αυτό που ανέτρεψε μια και καλή το βασιλιά της αστικής τάξης, ήταν πολύ πιό ισχυρό και δόθηκε σε πολύ μεγαλύτερη έκταση απ' το χτύπημα που θα μπορούσε να δώσει μια μυστική εταιρία· ήρθε από τη λαϊκή μάζα.

Το αποτέλεσμα είναι γνωστό. Το κόμμα που είχε προετοιμάσει την πτώση της μοναρχίας βρέθηκε μακριά απ' το Κυβερνείο. Άλλοι, πιό δειλοί, που δεν διέτρεξαν τους κινδύνους της συνωμοσίας, μα πιό γνωστοί, πιο μετριοπαθείς, που ήξεραν ποιά ήταν η κατάλληλη στιγμή για να καταλάβουν την εξουσία, πήραν τη θέση που περίμεναν να κατακτήσουν με τα κανόνια τους οι συνωμότες. Δημοσιογράφοι, δικηγόροι, πολυλογάδες που ενδιαφέρονταν ν' αποχτήσουν φήμη όταν οι αληθινοί αντιμοναρχικοί ετοίμαζαν τα όπλα ή σάπιζαν στα κάτεργα, κατέλαβαν την εξουσία. Μερικοί, ήδη φημισμένοι, ορίστηκαν απ' τους ανόητους· άλλοι, ανέβηκαν με το έτσι θέλω, κι έγιναν αποδεκτοί αν και ο λαός δεν ήξερε ούτε τ' όνομα τους απλώς γιατί το πρόγραμμά τους είχε εγκριθεί απ' όλο τον κόσμο.

Κι ας μη μας πει κανείς ότι αυτό οφειλόταν στην έλλειψη πρακτικού πνεύματος απ' τη μεριά του κόμματος της δράσης· ούτε ότι άλλοι θα τα είχαν καταφέρει καλύτερα... —Όχι, χίλιες φορές όχι! Είναι νόμος, που ισχύει τόσο γενικά όσο ο νόμος της κίνησης των αστέρων, το κόμμα της δράσης να μένει απ' έξω, ενώ

την εξουσία θα την καταλαμβάνουν οι ελισσόμενοι κι οι πολυλογάδες. Γιατί οι δεύτεροι είναι πιό γνωστοί στη μεγάλη μάζα που δίνει το τελευταίο σπρώξιμο. Συγκεντρώνουν περισσότερες ψήφους γιατί στο βάθος οι εκλογές γίνονται εκείνη τη στιγμή δια βοής — ανεξάρτητα αν τυπικά γίνονται με ψηφοδέλτια ή χωρίς ψηφοδέλτια, δια βοής ή με τις κάλπες. Εκείνους ζητωκραυγάζουν όλοι, προπάντων οι εχθροί της επανάστασης που προτιμούν να προβάλουν τους τιποτένιους, κι έτσι με τις ζητωκραυγές αναγνωρίζονται ως ηγέτες αυτοί που, στο βάθος, είναι είτε εχθροί του κινήματος είτε αδιάφοροι.

Ο άνθρωπος που ήταν περισσότερο από κάθε άλλον η ενσάρκωση αυτού του συστήματος της συνωμοσίας, ο άνθρωπος που πλήρωσε με μια ολόκληρη ζωή στη φυλακή την αφοσίωσή του σ' αυτό το σύστημα, είπε τις παραμονές του θανάτου του αυτά τα λόγια που συνοψίζουν ένα ολόκληρο πρόγραμμα: *Ούτε Θεός, ούτε Αφέντης*![7]

Το να φανταζόμαστε ότι μια μυστική εταιρία θα μπορούσε ν' ανατρέψει μια κυβέρνηση και στη συνέχεια να πάρει τη θέση της — είναι ένα σφάλμα που κάνουν όλες οι επαναστατικές οργανώσεις που γεννήθηκαν στους κόλπους της αντιμοναρχικής αστικής τάξης από τα 1820 και πέρα. Υπάρχουν όμως άφθονα γεγονότα που καταδείχνουν αυτό το σφάλμα. Τι αφοσίωση, τι αυταπάρνηση και τι επιμονή επέδειξαν οι μυστικές αντιμοναρχικές εταιρίες της Νεαρής Ιταλίας — κι όμως, όλος αυτός ο μόχθος κι όλες αυτές οι θυσίες που έκανε η ιταλική νεολαία, που μπροστά τους ωχριούν ακόμη κι οι θυσίες της ρωσικής επαναστατικής νεολαίας, όλα αυτά τα πτώματα που είναι στοιβαγμένα στα μπουντρούμια των αυστριακών κι έπεσαν κάτω απ' το μαχαίρι και τις σφαίρες του δήμιου—, όλα αυτά τα κληρονόμησαν οι πονηροί αστοί κι η μοναρχία.

Το ίδιο συμβαίνει και στη Ρωσία. Σπάνια θα βρούμε στην ιστορία μια μυστική οργάνωση που να πέτυχε, με τόσα λίγα μέσα, να φέρει τόσο μεγάλα αποτελέσματα σαν κι αυτά που πέτυχε η ρωσική νεολαία, που έδειξε τόσο

μεγάλη ενεργητικότητα και τέτοια δραστηριότητα όσο κι η Εκτελεστική Επιτροπή. Κλόνισε τον κολοσσό που φαινόταν ακλόνητος — τον τσαρισμό· κι έκανε να μη μπορεί πια να ριζώσει στη Ρωσία το απολυταρχικό καθεστώς. Κι όμως, είναι πολύ αφελείς όσοι φαντάζονται ότι την εξουσία θα την καταλάβει η Εκτελεστική Επιτροπή τη μέρα που θα ριχτεί στη λάσπη η κορώνα του Αλέξανδρου του Γ. Άλλοι —οι πονηροί που πασχίζουν ν' αποχτήσουν φήμη ενώ οι πραγματικοί επαναστάτες χάνονται ή τσακίζονται στη Σιβηρία—, άλλοι —οι ελισσόμενοι, οι πολυλογάδες, οι δικηγόροι, οι καλαμαράδες που σκαρώνουν κάπου κάπου κι από κανένα ποίημα που το διαβάζουν βιαστικά πάνω στους τάφους των ηρώων και αυτοπροβάλλονται ως φίλοι του λαού—, να ποιοί θα πάρουν την άδεια θέση της κυβέρνησης και θα φωνάξουν *Εμπρός*! στους «άγνωστους» που θα 'χουν προετοιμάσει την επανάσταση.

Είναι αναπόφευκτο, είναι μοιραίο, μα δεν μπορεί να γίνει τίποτε άλλο. Γιατί τη χαριστική βολή στις κυβερνήσεις δεν την δίνουν ούτε οι μυστικές εταιρίες ούτε οι επαναστατικές οργανώσεις. Δικό τους έργο και δική τους ιστορική αποστολή είναι να προετοιμάσουν τα πνεύματα για την επανάσταση. Κι όταν προετοιμαστούν τα πνεύματα —με τη βοήθεια και των εξωτερικών περιστάσεων— έρχεται το τελευταίο σπρώξιμο, όχι απ' την αρχική ομάδα, μα απ' τη μάζα που έμεινε έξω απ' τις διακλαδώσεις της οργάνωσης. Στις 31 του Αύγουστου, το Παρίσι μένει αδιάφορο στα καλέσματα του Μπλανκί. Τέσσερις μέρες αργότερα, ανατρέπει την κυβέρνηση· τότε όμως, το κίνημα δεν το οδηγούν πια οι Μπλανκιστές: το οδηγεί ο λαός, τα εκατομμύρια, που ανατρέπουν τον Λουδοβίκο Βοναπάρτη και βάζουν στη θέση του τους γελωτοποιούς που τα ονόματά τους αντηχούσαν επί δυο χρόνια στ' αυτιά του. Όταν είναι έτοιμη να ξεσπάσει η επανάσταση, όταν πλανιέται στον αέρα η αναταραχή, όταν έχει ήδη *εξασφαλιστεί* η επιτυχία, τότε χιλιάδες καινούριοι άνθρωποι, που πάνω τους ποτέ δεν άσκησε

άμεση επιρροή η επαναστατική οργάνωση, έρχονται κι εντάσσονται στο κίνημα, σαν τα αρπακτικά όρνεα που φτάνουν στο πεδίο της μάχης για να μοιραστούν τα κουφάρια. Αυτοί βοηθάνε στο τελευταίο σπρώξιμο, και παίρνουν απ' τις τάξεις των καραγκιόζηδων κι όχι απ' τις τάξεις των τίμιων κι ασυμφιλίωτων συνωμοτών τους αρχηγούς τους —γιατί, βέβαια, είναι ποτισμένοι με την ιδέα ότι τους χρειάζονται αρχηγοί.

Οι συνωμότες που συντηρούν την πρόληψη της δικτατορίας εργάζονται, ασυναίσθητα, για ν' ανοίξουν το δρόμο που οδηγεί στην εξουσία στους ίδιους τους εχθρούς τους.

Αν όμως αυτά που λέμε ισχύουν για τις επαναστάσεις ή μάλλον για τις πολιτικές αναταραχές — ισχύουν ακόμη περισσότερο για την επανάσταση που θέλουμε, για την Κοινωνική Επανάσταση. Αν αφήσουμε να εδραιωθεί μια οποιαδήποτε Κυβέρνηση, μια ισχυρή κι ευέλικτη εξουσία — εκτροχιάζουμε απ' την αρχή την Επανάσταση. Το καλό που θα μπορούσε να κάνει αυτή η κυβέρνηση είναι ανύπαρκτο, —μα το κακό— άμετρο.

Πράγματι, τί είναι Επανάσταση, τί εννοούμε όταν λέμε Επανάσταση; —Δεν είναι, φυσικά, μια απλή αλλαγή κυβερνώντων. Είναι το να πάρει στα χέρια του ο λαός όλο τον κοινωνικό πλούτο. Είναι η κατάργηση όλων των εξουσιών που δεν έχουν σταματήσει να βάζουν εμπόδια στην ανάπτυξη της ανθρωπότητας. Μήπως, όμως, μπορεί αυτή η μεγάλη οικονομική επανάσταση να γίνει με τα διατάγματα μιας κυβέρνησης; Είδαμε, τον προηγούμενο αιώνα (1794) τον επαναστάτη πολωνό δικτάτορα Κοσιούσκο να διατάσσει την κατάργηση της δουλοπαροικίας των προσώπων· — η δουλοπαροικία εξακολούθησε να υπάρχει και ογδόντα χρόνια μετά απ' αυτό το διάταγμα. Είδαμε την Εθνοσυνέλευση, την πανίσχυρη Εθνοσυνέλευση, τη φοβερή Εθνοσυνέλευση, όπως την λένε οι θαυμαστές της — να διατάσσει να μοιραστούν *σε όλους και σε ίσους κλήρους* όλα τα χωράφια των αρχόντων που ξαναδόθηκαν στις κοινότητες. Όπως τόσα άλλα διατάγ-

ματα, έμεινε κι αυτό νεκρό γράμμα, γιατί, για να τεθεί σε εφαρμογή, θα χρειαζόταν να κάνουν μια καινούρια επανάσταση οι προλετάριοι της υπαίθρου, κι οι επαναστάσεις δεν γίνονται με διατάγματα. Για να γίνει πραγματικότητα η κατοχή του κοινωνικού πλούτου απ' το λαό, πρέπει ο λαός να αισθάνεται ελεύθερος, να ξεφύγει απ' τη συνηθισμένη του υποτακτικότητα, να κάνει ό,τι θέλει, να προχωρήσει χωρίς να περιμένει διαταγές από κανέναν. Κι αυτό ακριβώς είναι που θα εμποδίσει η δικτατορία, έστω κι αν είναι η πιό καλοπροαίρετη που μπορεί να υπάρξει· απ' την άλλη μεριά, είναι ανίκανη να πάει έστω κι ένα βήμα μπροστά την επανάσταση.

Αν όμως η κυβέρνηση —έστω κι αν είναι μια ιδανική επαναστατική κυβέρνηση— δεν δημιουργεί τίποτε καινούριο κι αν δεν κάνει ούτε ένα βήμα προς την καταστροφή που πρέπει να γίνει — ακόμη λιγότερο πρέπει να υπολογίζουμε σ' αυτήν για το έργο της αναδιοργάνωσης που πρέπει ν' ακολουθήσει την καταστροφή. Η οικονομική αλλαγή που θα προέλθει απ' την Κοινωνική Επανάσταση θα είναι τόσο εκτεταμένη και τόσο βαθιά, θα πρέπει ν' αλλάξει τόσο τις σχέσεις που σήμερα βασίζονται στην ατομική ιδιοκτησία και στην ανταλλαγή — ώστε θα είναι αδύνατο ένα ή περισσότερα άτομα να επεξεργαστούν τις κοινωνικές μορφές που θα πρέπει να γεννηθούν στη μελλοντική κοινωνία. Αυτή η επεξεργασία των καινούριων κοινωνικών μορφών μπορεί να γίνει μόνο μέσα από τη συλλογική δουλειά των μαζών. Για να ανταποκρίνονται αυτές οι μορφές στη μεγάλη ποικιλία των συνθηκών και των αναγκών που θα γεννηθούν τη μέρα που θα καταργηθεί η ατομική ιδιοκτησία, χρειάζεται η ευλυγισία του συλλογικού πνεύματος ολόκληρης της χώρας. Κάθε εξωτερική εξουσία θα είναι μόνον εμπόδιο σ' αυτό το πνεύμα, θα παγιδέψει το οργανικό έργο που πρέπει να γίνει και, επιπλέον, θα είναι πηγή διαφωνιών και μίσους.

Καιρός είναι όμως ν' απαλλαγούμε απ' αυτή την πλάνη, που τόσες φορές δοκιμάστηκε και τόσες φορές

την πληρώσαμε πολύ ακριβά, την πλάνη της *επαναστατικής* κυβέρνησης. Καιρός είναι να πούμε μια για πάντα και να παραδεχτούμε το αξίωμα της πολιτικής ότι *μια κυβέρνηση δεν μπορεί απ' τη φύση της να είναι επαναστατική.* Μας μιλάνε για την Εθνοσυνέλευση· ας μη ξεχνάμε όμως ότι τα ελάχιστα κάπως επαναστατικά μέτρα που πήρε η Εθνοσυνέλευση, ήταν απλώς επικύρωση τετελεσμένων γεγονότων, που τα είχε επιβάλει ο λαός που εκείνη τη στιγμή βάδιζε πολύ πιό μπροστά από κάθε κυβέρνηση. Όπως είπε ο Βίκτορ Ουγκό με τον παραστατικό του τρόπο, ο Δαντόν έσπρωχνε το Ροβεσπιέρο, ο Μαρά επέβλεπε κι έσπρωχνε το Δαντόν, ενώ τον ίδιο το Μαρά τον έσπρωχνε ο Σιμουρντέν — αυτή η προσωποποίηση των ενώσεων των «λυσσασμένων» και των επαναστατημένων. Όπως όλες οι κυβερνήσεις που υπήρξαν πριν και μετά απ' αυτήν, η Εθνοσυνέλευση δεν ήταν τίποτε άλλο από μια σιδερένια μπάλα δεμένη στα πόδια του λαού.

Τα διδάγματα της ιστορίας είναι, πάνω σ' αυτό, αναμφισβήτητα· το πόσο αδύνατο είναι να υπάρξει μια «επαναστατική κυβέρνηση» και το πόσο απλοϊκά είναι τα όσα μας περιγράφουν μ' αυτό το όνομα είναι τόσο φανερό, ώστε θα μας ήταν δύσκολο να εξηγήσουμε την επιμονή μιας συγκεκριμένης τάσης που αυτοαποκαλείται σοσιαλιστική να υποστηρίζει με τόσο ζήλο την ιδέα της κυβέρνησης. Κι όμως, η εξήγηση γι' αυτό είναι απλούστατη: παρόλο που δηλώνουν ότι είναι σοσιαλιστές, οι υποστηριχτές αυτής της τάσης έχουν μια αντίληψη τελείως διαφορετική απ' τη δική μας για την επανάσταση που πρέπει να κάνουμε. Γι' αυτούς —όπως και για όλους τους ριζοσπάστες αστούς—, η Κοινωνική Επανάσταση είναι μάλλον μια υπόθεση του μέλλοντος που δεν θα 'πρεπε να μας απασχολεί σήμερα. Αυτό που κατά βάθος ονειρεύονται χωρίς όμως να τολμούν να το πουν φωναχτά, είναι κάτι τελείως διαφορετικό. Είναι η εγκαθίδρυση ενός καθεστώτος διακυβέρνησης παρόμοιου με το ελβετικό ή το αμερικάνικο, όπου το κράτος θα έχει

αναλάβει και μερικές απ' τις υπηρεσίες που ονομάζονται πονηρά «κοινωφελείς υπηρεσίες». Είναι κάτι που πλησιάζει το ιδανικό του Μπίσμαρκ και το ιδανικό του ραφτάκου που έγινε Πρόεδρος των ΗΠΑ. Είναι ένας συμβιβασμός, ένας εκ των προτέρων συμβιβασμός, των σοσιαλιστικών οραμάτων των μαζών με τις επιθυμίες της αστικής τάξης. Θα ήθελαν πολύ τη γενική απαλλοτρίωση, αλλά δεν έχουν το θάρρος να προσπαθήσουν να την κάνουν, την μεταβιβάζουν στον επόμενο αιώνα και, πριν απ' τη μάχη, αρχίζουν ήδη τις διαπραγματεύσεις με τον εχθρό.

Για μας, που καταλαβαίνουμε ότι πλησιάζει η στιγμή που θα καταφέρουμε τη χαριστική βολή στην αστική τάξη· ότι δεν είναι μακριά η μέρα που ο λαός θα μπορέσει να πάρει στα χέρια του ολόκληρο τον κοινωνικό πλούτο και να εξαφανίσει την τάξη των εκμεταλλευτών· για μας, λοιπόν, δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία. Θα ριχτούμε «ψυχή τε και σώματι» στην *κοινωνική* Επανάσταση και, αφού σ' αυτό το δρόμο η κάθε λογής κυβέρνηση είναι εμπόδιο, θα εκμηδενίσουμε και θα σαρώσουμε τους φιλόδοξους που θα θελήσουν να μας επιβληθούν για να κυβερνήσουν τη μοίρα μας.

Όχι πια άλλες κυβερνήσεις, τόσο στο λαό, τόπο στην αναρχία!

Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

I

Όταν λέμε ότι η κοινωνική επανάσταση πρέπει να οδηγήσει στην απελευθέρωση των Κοινοτήτων, κι ότι μόνον οι Κοινότητες, απόλυτα ανεξάρτητες, απελευθερωμένες απ' το ζυγό του κράτους, θα μπορέσουν να δώσουν στην επανάσταση το χώρο που της χρειάζεται και τα μέσα για να πετύχει, μας κατηγορούν ότι θέλουμε να

ξαναφέρουμε στη ζωή μια ξεπερασμένη μορφή κοινωνίας που έχει φάει τα ψωμιά της. «Μα η Κοινότητα —μας λένε— είναι κάτι αλλοτινό! Προσπαθώντας να καταστρέψετε το κράτος και να βάλετε στη θέση του τις ελεύθερες Κοινότητες, γυρίζετε τη ματιά σας στο παρελθόν: θέλετε να μας γυρίσετε στην καρδιά του μεσαίωνα, να ξανανάψετε τους παλιούς πολέμους ανάμεσα στις Κοινότητες και να διαλύσετε τις εθνικές οντότητες, που τόσο δύσκολα τις συγκροτήσαμε στην πορεία της ιστορίας!»

Πολύ καλά· ας εξετάσουμε αυτή την κριτική.

Ας τονίσουμε, πρώτα απ' όλα, ότι κάθε σύγκριση με το παρελθόν έχει μόνο σχετική αξία. Αν, στην πραγματικότητα, η Κοινότητα που θέλουμε εμείς δεν ήταν τίποτε άλλο από την επιστροφή στην Κοινότητα του μεσαίωνα, δεν θα 'πρεπε να αναγνωρίσουμε ότι η Κοινότητα, σήμερα, δεν μπορεί να πάρει τις μορφές που είχε πριν από επτά αιώνες; Δεν είναι φανερό ότι, αν εγκαθιδρυόταν στις μέρες μας, στον αιώνα μας με τους σιδηροδρόμους και τους τηλέγραφους, με την κοσμοπολιτική επιστήμη και την αναζήτηση της καθαρής αλήθειας, η Κοινότητα θα είχε μια οργάνωση πολύ διαφορετική απ' αυτήν που είχε τον 12ο αιώνα, ότι θα βρισκόμασταν μπροστά σ' ένα γεγονός ριζικά καινούριο που θα ήταν τοποθετημένο μέσα σε καινούρια πλαίσια και που, συνεπώς, θα οδηγούσε σε απολύτως διαφορετικά αποτελέσματα;[8]

Πάνω απ' όλα όμως οι αντίπαλοί μας, οι υποστηρικτές των διάφορων μορφών του κράτους, θα έπρεπε να θυμηθούν ότι μπορούμε κι εμείς να τους απευθύνουμε μια κατηγορία απολύτως όμοια με τη δική τους.

Μπορούμε κι εμείς να τους πούμε, και μάλιστα περισσότερο δικαιολογημένα, ότι εκείνοι είναι στραμμένοι προς το παρελθόν, αφού το κράτος είναι μια μορφή τόσο παλιά όσο κι η Κοινότητα. Μόνο που υπάρχει μια μεγάλη διαφορά: ενώ το κράτος αντιπροσωπεύει στην ιστορία την άρνηση κάθε ελευθερίας, τον απολυταρχισμό

και την αυθαιρεσία, την εκμηδένιση των υπηκόων του, την κρεμάλα και τα βασανιστήρια, οι πιό λαμπρές σελίδες της ιστορίας αναφέρονται στην απελευθέρωση των Κοινοτήτων και στις εξεγέρσεις του λαού και των Κοινοτήτων εναντίον του κράτους. Αν στρέψουμε τη ματιά μας στο παρελθόν, δεν θα σταματήσει ούτε σ' έναν Λουδοβίκο 11ο, ούτε σ' έναν Λουδοβίκο 15ο, ούτε σε μια Αικατερίνη Β', θα σταματήσει στις κοινότητες ή στις δημοκρατίες του Αμάλφι και της Φλωρεντίας, της Τουλούζης και της Λαόν, της Λιέγης και του Κουρτρέ, του Αουγκσμπουργκ και της Νυρεμβέργης, του Πσκόφ και του Νόβγκοροντ.

Ας μη παίζουμε λοιπόν με λέξεις και με σοφίσματα: μας ενδιαφέρει να μελετήσουμε, να αναλύσουμε σοβαρά κι όχι να μιμηθούμε τον κ. ντε Λαβελέ και τους επιμελείς μαθητές του που αρκούνται να μας πουν: «Μα η Κοινότητα, είναι ο μεσαίωνας! Συνεπώς είναι καταδικασμένη εκ των προτέρων». —«Το κράτος, είναι ένα ολόκληρο παρελθόν γεμάτο δεινά, θ' αποκριθούμε εμείς· άρα είναι πολύ περισσότερο καταδικασμένο!»

Ανάμεσα στην Κοινότητα του μεσαίωνα και σ' αυτήν που μπορεί να εγκαθιδρυθεί σήμερα, και που πιθανόν να εγκαθιδρυθεί όπου να 'ναι, θα υπάρχουν πολύ ουσιαστικές διαφορές: μια ολόκληρη άβυσσος που την έσκαψαν έξι ή επτά αιώνες ανάπτυξης της ανθρωπότητας και φοβερών εμπειριών. Ας εξετάσουμε τις κυριότερες απ' αυτές.

Ποιός είναι ο κύριος στόχος αυτής της «ένωσης» ή «συμφωνίας» που συνωμολογούν οι αστοί μιας πόλης του 12ου αιώνα; —Εύκολα τον καταλαβαίνουμε. Είναι η απελευθέρωση απ' τον άρχοντα. Οι κάτοικοι της πόλης, έμποροι και χειροτέχνες, συγκεντρώνονται κι ορκίζονται να μην επιτρέψουν σε «κανέναν, οποιοσδήποτε κι αν είναι αυτός, να αδικήσει κάποιον συμπολίτη τους και να του συμπεριφερθεί ως δουλοπάροικο»· η Κοινότητα πήρε τα όπλα εναντίον των παλιών αρχόντων της. —«Κοινότητα —γράφει ένας συγγραφέας του 12ου αιώνα που

παραθέτει ο Αγκ. Τιερί— είναι μια καινούρια και μισητή λέξη, και να τι εννοούν μ' αυτή τη λέξη: οι υποτακτικοί δεν πληρώνουν πια περισσότερες από μια φορά το χρόνο στον άρχοντά τους το φόρο που του οφείλουν. Αν διαπράξουν κάποιο αδίκημα, πληρώνουν το πρόστιμο που ορίζει ο νόμος: κι όσο για τα χρηματικά δοσίματα που από έθιμο πληρώνουν οι δουλοπάροικοι, δεν τα πληρώνουν πια».

Είναι ολοφάνερο, λοιπόν, ότι η Κοινότητα του μεσαίωνα ξεσηκώνεται κατά του άρχοντα. Η σημερινή Κοινότητα θέλει ν' απελευθερωθεί από το κράτος. Ουσιαστική διαφορά, αφού —ας θυμηθούμε— ήταν το κράτος, που το αντιπροσώπευε ο βασιλιάς, το οποίο αργότερα βλέποντας ότι οι Κοινότητες ήθελαν να ανεξαρτητοποιηθούν απ' τον άρχοντα, έστειλε τις στρατιές του «για να τιμωρήσουν», όπως γράφει το χρονικό, «την αυθάδεια αυτών των ανόητων οι οποίοι, εξαιτίας της Κοινότητας, προσπάθησαν να ξεσηκωθούν και να στραφούν κατά του στέμματος».

Η Κοινότητα του αύριο θα ξέρει ότι δεν θα μπορεί πια να ανεχτεί καμιά εξουσία ανώτερη απ' τον εαυτό της· ότι πάνω απ' αυτήν δεν μπορεί να υπάρχει τίποτε άλλο εκτός από το συμφέρον της Ομοσπονδίας που θα σχηματίζει ελεύθερα με τις άλλες Κοινότητες. Ξέρει ότι μέσος όρος δεν υπάρχει: είτε η Κοινότητα δεν είναι απόλυτα ελεύθερη να δημιουργήσει όλους τους θεσμούς που θέλει και να κάνει όλες τις μεταρρυθμίσεις και τις επαναστάσεις που θα κρίνει απαραίτητες, είτε θα παραμείνει αυτό που ήταν μέχρι σήμερα, ένα απλό υποκατάστημα του κράτους χωρίς την παραμικρή ελευθερία κινήσεων, σχεδόν πάντα έτοιμη να συγκρουστεί με το κράτος και σίγουρη ότι στην πάλη που θ' ακολουθήσει θα υποταχτεί. Ξέρει ότι πρέπει να τσακίσει το κράτος και να το αντικαταστήσει με την Ομοσπονδία, και θα δράσει προς αυτή την κατεύθυνση. Επιπλέον — θα έχει τα μέσα γι' αυτό. Σήμερα δεν είναι πιά μόνον οι μικρές πόλεις που σηκώνουν τη σημαία της εξέγερσης της Κοινότητας. Είναι και το Παρίσι, η Λυών, η Μασαλία, η Καρθαγένη,

και γρήγορα θα είναι όλες οι μεγάλες πόλεις που θα σηκώσουν την ίδια σημαία. Ουσιαστική διαφορά, αν σας ενδιαφέρει.

Μήπως η Κοινότητα του μεσαίωνα αφού απελευθερώθηκε απ' τον άρχοντα, απελευθερώθηκε κι απ' τους πλούσιους αστούς που, με την πώληση των εμπορευμάτων και την κίνηση των κεφαλαίων τους, πλούτισαν ως ιδιώτες στους κόλπους της πόλης; — 'Οχι, βέβαια. Αφού γκρέμισε τους πύργους του άρχοντά του, ο κάτοικος της πόλης είδε αμέσως να ορθώνονται, μέσα στην ίδια την Κοινότητα, οι ακροπόλεις των πλούσιων εμπόρων που προσπαθούσαν να την υποτάξουν, κι η εσωτερική ιστορία των Κοινοτήτων του μεσαίωνα είναι η ιστορία μιας πεισματικής πάλης ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς, πάλης που, αναγκαστικά, τελείωσε με την επέμβαση του βασιλιά. Ενώ η αριστοκρατία αναπτυσσόταν ολοένα στους κόλπους της Κοινότητας, ο λαός έπεφτε αναφορικά με τον πλούσιο άρχοντα της μεγάλης πόλης στη σχέση της υποτέλειας που κατείχε άλλοτε αναφορικά με τον εξωτερικό άρχοντα και κατάλαβε ότι δεν υπήρχε πια τίποτε που να άξιζε να το υπερασπίσει στην Κοινότητα· εγκατάλειψε τα οχυρώματα που είχε υψώσει για να κατακτήσει την ελευθερία του και που, εξαιτίας του ατομικιστικού καθεστώτος, είχαν γίνει οι λεωφόροι που τον οδήγησαν σε μια καινούρια υποτέλεια. Μη έχοντας τίποτε να χάσει, άφησε τους πλούσιους εμπόρους να υπερασπιστούν μονάχοι τους τον εαυτό τους, κι αυτοί νικήθηκαν: νωθροί απ' την πολυτέλεια και τα όργια, χωρίς να έχουν τη λαϊκή υποστήριξη, υποτάχτηκαν αμέσως στα τελεσίγραφα των αγγελιαφόρων του βασιλιά και τους παρέδωσαν τα κλειδιά των πόλεών τους. Σ' άλλες κοινότητες, ήταν οι ίδιοι οι πλούσιοι που άνοιξαν τις πύλες των πόλεών τους στις στρατιές του ηγεμόνα, του βασιλιά ή του δούκα, για ν' αποφύγουν την εκδίκηση του λαού, που ήταν έτοιμος να ριχτεί καταπάνω τους.

Μήπως όμως το πρώτο μέλημα της Κοινότητας του

19ου αιώνα δεν θα είναι να βάλει τέλος σ' αυτές τις κοινωνικές ανισότητες; Να πάρει στα χέρια της όλο το κοινωνικό κεφάλαιο που έχει σωρευτεί στους κόλπους της και να το βάλει στη διάθεση όσων θέλουν να το χρησιμοποιήσουν για να παράγουν και να συμβάλουν στη γενική ευημερία; Δεν θα φροντίσει πρώτα απ' όλα να τσακίσει τη δύναμη του κεφαλαίου και να κάνει αδύνατη πια τη δημιουργία της αριστοκρατίας που οδήγησε στην καταστροφή τις Κοινότητες του μεσαίωνα; Μήπως θα συμμαχήσει με τους επισκόπους και τους καλογέρους; Μήπως, τέλος, θα μιμηθεί τους προγόνους της που έβλεπαν την Κοινότητα μόνον ως δημιουργία ενός μικρού κράτους μέσα στο μεγάλο κράτος; Που, έχοντας απαλλαγεί απ' την εξουσία του άρχοντα ή του βασιλιά, δεν ήξεραν να κάνουν τίποτε καλύτερο απ' το να ανασυγκροτούν, ακόμη και στις παραμικρές λεπτομέρειες, πάντα την ίδια εξουσία, λησμονώντας ότι αυτή η εξουσία, όντας περιορισμένη από τα τείχη της πόλης, δεν θα είχε λιγότερα ελαττώματα απ' αυτό που είχε ως πρότυπο; Μήπως οι προλετάριοι του αιώνα μας θα μιμηθούν τους Φλωρεντινούς που, έχοντας καταργήσει τους τίτλους ευγενείας ή κάνοντάς τους να φαίνονται εξευτελιστικοί, επέτρεψαν ταυτόχρονα να γεννηθεί μια καινούρια αριστοκρατία, η αριστοκρατία του χρήματος; Μήπως, τέλος, θα κάνουν όπως αυτοί οι χειροτέχνες που, φτάνοντας στο Δημαρχείο, μιμήθηκαν πιστά τους προκατόχους τους κι ανασυγκρότησαν όλη την κλίμακα των εξουσιών που πήγαν ν' ανατρέψουν; Μήπως θ' αλλάξουν μόνο τα πρόσωπα, χωρίς ν' πειράξουν τους θεσμούς;

Και βέβαια όχι. Η Κοινότητα του 19ου αιώνα, δυναμωμένη από την πείρα της, θα τα καταφέρει καλύτερα. Δεν θα είναι μόνο κατ' όνομα *κοινότητα*. Δεν θα είναι μονάχα *κοινοτιστική* μα και *κοινοκτημονική*· θα είναι επαναστατική όχι μόνο στην πολιτική, μα και στα ζητήματα της παραγωγής και της ανταλλαγής. Δεν θα συντρίψει το κράτος με σκοπό να το ανασυγκροτήσει, και δεν θα ακολουθήσει το παράδειγμα πολλών κοινοτήτων

που αφού κατάργησαν την κυβέρνηση με πληρεξουσίους, εμπιστεύτηκαν την εξουσία στην τυχαία έκβαση μιας ψηφοφορίας.

II

Μήπως η Κοινότητα του μεσαίωνα, αφού αποτίναξε το ζυγό του άρχοντα, δοκίμασε να χτυπήσει την πραγματική πηγή της δύναμής του; Μήπως δοκίμασε να βοηθήσει τον αγροτικό πληθυσμό που ζούσε γύρω της και, οπλισμένη όπως ήταν με όπλα που δεν είχε ο δουλοπάροικος της υπαίθρου, βοήθησε μ' αυτά τα όπλα τους δυστυχισμένους που τους κοίταζε υπεροπτικά απ' το ύψος των τειχών της; —Κάθε άλλο! Οδηγούμενη από ένα καθαρά εγωιστικό συναίσθημα, η Κοινότητα του μεσαίωνα κλείστηκε στα οχυρά της. Πόσες φορές δεν έκλεισε ζηλότυπα τις πύλες της και δεν σήκωσε τα γιοφύρια των τάφρων της μπροστά απ' τους σκλάβους που έρχονταν να της ζητήσουν καταφύγιο, και πόσες φορές δεν άφησε τον άρχοντα να τους σφάξει, μπροστά στα μάτια της, στη μπούκα των κανονιών της; Περήφανη για τις ελευθερίες της, δεν δοκίμαζε να τις επεκτείνει σ' αυτούς που θρηνούσαν έξω απ' τα τείχη της. Πολλές Κοινότητες μάλιστα, απέκτησαν την ανεξαρτησία τους με αντάλλαγμα τη διατήρηση της δουλοπαροικίας στους γείτονές τους. Στο κάτω κάτω, μήπως δεν ήταν προς το συμφέρον των μεγαλοαστών της κοινότητας να βλέπουν τους άρχοντες της πεδιάδας να μένουν δεμένοι με τη γη, και να μη ξέρουν τίποτε για βιομηχανία και για εμπόριο, και ν' αναγκάζονται πάντα να καταφεύγουν στην πόλη για να τους εφοδιάζει με σίδερο, μέταλλα και βιομηχανικά προϊόντα; Κι όταν ο χειροτέχνης ήθελε ν' απλώσει το χέρι πάνω απ' τα τείχη που τον χώριζαν απ' τον δουλοπάροικο, τι μπορούσε να κάνει παρά τη θέληση του αστού που κρατούσε τα ηνία, και που μόνος εκείνος ήξερε την τέχνη του πολέμου και πλήρωνε τους απλη-

στους μισθοφόρους;

Τί διαφορά με το σήμερα! Η Κομμούνα του Παρισιού, αν νικούσε, θα είχε άραγε αρκεστεί να δημιουργήσει κάποιους λιγότερο ή περισσότερο ελεύθερους κοινοτικούς θεσμούς; Το παρισινό προλεταριάτο που έσπασε τις αλυσίδες του, θα είχε κάνει την κοινωνική επανάσταση πρώτα στο Παρίσι, κι έπειτα στις αγροτικές κοινότητες. Η Κομμούνα του Παρισιού, ακόμη κι όταν αγωνιζόταν για την επιβίωσή της, είπε στον αγρότη: «*Πάρε στα χέρια σου τη γη, όλη τη γη!*» Δεν θα είχε αρκεστεί στα λόγια, κι αν χρειαζόταν, τα γενναία της παιδιά θα είχαν πάει με τα όπλα τους στα μακρινά χωριά για να βοηθήσουν τον αγρότη να κάνει την επανάστασή του: να διώξει τους σφετεριστές της γης και να την μοιράσει σ' όλους εκείνους που ήθελαν κι ήξεραν να την κάνουν να καρπίσει.

Η Κοινότητα του μεσαίωνα προσπάθησε να περιοριστεί μέσα στα τείχη της· η Κοινότητα του 19ου αιώνα θα προσπαθήσει να επεκταθεί και να περιλάβει τα πάντα. Στη θέση των κοινοτικών προνομίων, έχει βάλει την αλληλεγγύη των ανθρώπων.

Η Κοινότητα του μεσαίωνα μπορούσε να κλειστεί μέσα στα τείχη της και, ως ένα βαθμό, ν' απομονωθεί απ' τους γείτονές της. Όταν δημιουργούσε σχέσεις μ' άλλες κοινότητες, αυτές οι σχέσεις περιορίζονταν συνήθως σε μια συμφωνία για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των πόλεων απ' τους άρχοντες, ή μάλλον σε μια συνθήκη για την αμοιβαία προστασία των πολιτών των κοινοτήτων στα μακρινά τους ταξίδια. Κι όταν ανάμεσα στις πόλεις δημιουργούνταν πραγματικές λίγκες (ενώσεις), όπως στη Λομβαρδία, στην Ισπανία ή το Βέλγιο, αυτές οι λίγκες, όντας ελάχιστα ομογενείς κι ελάχιστα συνεκτικές εξαιτίας των διαφορετικών τους συμφερόντων, διαιρούνταν γρήγορα σε μεμονωμένες ομάδες ή υπέκυπταν στις επιθέσεις των γειτονικών κρατών.

Τί μεγάλη διαφορά απ' τις ομάδες που δημιουργούνται σήμερα! Μια μικρή Κοινότητα δεν θα μπορούσε

να ζήσει ούτε οχτώ μέρες χωρίς να υποχρεωθεί απ' τα πράγματα να έχει τακτικές σχέσεις με τα βιομηχανικά, εμπορικά και καλλιτεχνικά κέντρα, ενώ αυτά τα κέντρα, με τη σειρά τους, θα αισθάνονταν την ανάγκη ν' ανοίξουν ορθάνοιχτες τις πύλες τους στους κάτοικους των γειτονικών χωριών, των τριγύρω κοινοτήτων και των μακρινών πόλεων.

Αν μια μεγάλη πόλη ανακηρυχτεί αύριο «Κοινότητα», αν καταργήσει στους κόλπους της την ατομική ιδιοκτησία, αν εισαγάγει την γενικευμένη κοινοκτημοσύνη, δηλαδή την από κοινού χρήση του κοινωνικού κεφαλαίου, των εργαλείων της εργασίας και των τελειωμένων προϊόντων της εργασίας, και, αν η πόλη δεν είναι περικυκλωμένη από εχθρικά στρατεύματα, μέσα σε λίγες μόνο μέρες, θα φτάσουν στις αγορές της φορτωμένα κάρα, ενώ οι προμηθευτές θα φέρουν απ' τα μακρινά λιμάνια ολόκληρες καραβιές πρώτες ύλες· τα βιομηχανικά προϊόντα της πόλης, αφού πρώτα ικανοποιηθούν οι ανάγκες του πληθυσμού, θα αναζητούν αγοραστές στην άκρη του κόσμου· πλήθος ξένοι θα έρχονται, κι όλοι, αγρότες, πολίτες γειτονικών πόλεων και ξένοι θα διηγούνται στον τόπο τους τη θαυμαστή ζωή της ελεύθερης πόλης όπου όλοι δουλεύουν, όπου δεν υπάρχουν πια ούτε φτωχοί ούτε καταπιεσμένοι, όπου όλοι χαίρονται τους καρπούς του μόχθου τους χωρίς κανένας ν' αδικεί τον άλλο. Δεν πρέπει να φοβόμαστε την απομόνωση: αν οι κοινοκτημονιστές των ΗΠΑ παραπονιούνται για κάτι, δεν είναι για την απομόνωση μα για την παρέμβαση του τριγύρω αστικού κόσμου στις κοινοτικές τους υποθέσεις.

Κι αυτό γιατί σήμερα το εμπόριο κι οι ανταλλαγές, έχοντας γκρεμίσει τα σύνορα, γκρέμισαν ταυτόχρονα και τα τείχη των παλιών πόλεων. Έχουν ήδη εδραιώσει τη συνοχή που έλειπε απ' το μεσαίωνα. Όλα τα κατοικημένα μέρη της δυτικής Ευρώπης είναι τόσο στενά δεμένα μεταξύ τους ώστε η απομόνωση κάποιου απ' αυτά είναι κάτι αδύνατο· δεν υπάρχει χωριό, σ' όποια κατσάβραχα κι αν βρίσκεται, που να μην έχει το βιομηχανικό κι

εμπορικό του κέντρο το οποίο το έλκει και με το οποίο δεν μπορεί πια να σπάσει τους δεσμούς του.

Η ανάπτυξη των μεγάλων βιομηχανικών κέντρων έχει κάνει πολύ περισσότερα πράγματα.

Παλιότερα, το στενό τοπικιστικό πνεύμα θα μπορούσε να προκαλεί αντιζηλίες ανάμεσα σε δυο γειτονικές κοινότητες, να φέρει εμπόδια στην ισότιμη συμμαχία τους και ν' ανάψει αδελφοκτόνους πόλεμους. Αν όμως αυτές οι αντιζηλίες μπορέσουν να εμποδίσουν πράγματι την ισότιμη ομοσπονδοποίηση των δυο κοινοτήτων, αυτή η ομοσπονδοποίηση θα γίνει με ενδιάμεσους τα μεγάλα κέντρα. Σήμερα, δυο μικρές γειτονικές κωμοπόλεις δεν έχουν συχνά τίποτε που να τις ενώνει απευθείας: οι λίγες σχέσεις που έχουν θα μπορούσαν να προκαλέσουν συγκρούσεις μεταξύ τους κι όχι να δημιουργήσουν δεσμούς αλληλεγγύης. Κι οι δυο τους όμως, έχουν ένα κοινό κέντρο με το οποίο έχουν τακτικές σχέσεις, χωρίς το οποίο δεν θα μπορούσαν να επιζήσουν· και, παρόλες τις τοπικιστικές αντιζηλίες, θα δουν ότι είναι υποχρεωμένες να ενωθούν με ενδιάμεσο τη μεγάλη πόλη απ' όπου ανεφοδιάζονται κι όπου πηγαίνουν τα προϊόντα τους· η καθεμιά τους θα πρέπει να γίνει μέλος της ίδιας ομοσπονδίας, για να μπορέσουν να διατηρήσουν τη σχέση τους μ' αυτό το ελκτικό κέντρο και να συγκεντρωθούν γύρω του.

Απ' την άλλη μεριά, αυτό το κέντρο δεν θα μπορούσε να γίνει δύστροπος αφέντης των τριγύρω Κοινοτήτων. Χάρη στην τεράστια ποικιλία των αναγκών της βιομηχανίας και του εμπορίου, όλοι οι κατοικημένοι τόποι έχουν ήδη πολλά κέντρα με τα οποία έχουν σχέσεις, κι όσο οι ανάγκες τους θα πολλαπλασιάζονται, θα αναπτύσσουν σχέσεις και με καινούρια κέντρα που θα μπορέσουν να βοηθήσουν να καλυφθούν κάποιες καινούριες ανάγκες. Οι ανάγκες είναι τόσο ποικίλες, γεννιούνται με μια τέτοια ταχύτητα, ώστε γρήγορα μια μόνο ομοσπονδία δεν θα αρκεί για να τις ικανοποιεί όλες. Η Κοινότητα, λοιπόν, θα αισθανθεί την ανάγκη να συνάψει κι άλλες συμμαχίες,

να ενταχθεί και σε μιαν άλλη ομοσπονδία. Μέλος μιας ομάδας που θα καλύπτει τις ανάγκες της σε τρόφιμα, η Κοινότητα θα πρέπει να γίνει μέλος και μιας δεύτερης ομάδας για ν' αποκτήσει άλλα αντικείμενα που της είναι απαραίτητα, όπως τα μέταλλα, κι αργότερα και μιας τρίτης κι έπειτα μιας τέταρτης ομάδας, για τα υφάσματα και τα έργα τέχνης. Πάρτε έναν οικονομικό άτλαντα οποιασδήποτε χώρας, και θα δείτε ότι δεν υπάρχουν οικονομικά σύνορα: οι ζώνες της παραγωγής και της ανταλλαγής των διάφορων προϊόντων αλληλοκαλύπτονται, τέμνονται κι επιπροστίθενται. Έτσι κι οι ομοσπονδίες των Κοινοτήτων, αν είχαν εξακολουθήσει ν' αναπτύσσονται ελεύθερα, γρήγορα θ' αλληλοκαλύπτονταν, θα τέμνονταν, θα επιπροστίθενταν και θα σχημάτιζαν μ' αυτό τον τρόπο «ένα και αδιαίρετο» δίκτυο, πολύ διαφορετικά συνεκτικό απ' τα κρατίστικα συσσωματώματα που είναι μόνο το ένα δίπλα στ' άλλο, όπως τα ραβδιά στις ραβδουχίες του ρωμαίου ραβδούχου.

Γι' αυτό, ας το επαναλάβουμε, όσοι έρχονται να μας πουν ότι οι Κοινότητες, αφού απαλλαγούν απ' το ζυγό του κράτους, θα σκοντάψουν και θ' αυτοκαταστραφούν σε εμφύλιους πολέμους, ξεχνάνε ένα πράγμα: τον στενό δεσμό που ήδη υπάρχει ανάμεσα στους διάφορους τόπους, χάρη στα ελκτικά βιομηχανικά κι εμπορικά κέντρα, χάρη στο πλήθος αυτών των κέντρων, χάρη στις τακτικές σχέσεις. Δεν παίρνουν υπόψη τους τί ήταν ο μεσαίωνας με τις κλειστές του πόλεις και τα καραβάνια του που πορεύονταν αργά αργά πάνω στους δύσβατους δρόμους κάτω απ' την αρπακτική ματιά των ληστών αρχόντων, λησμονούν αυτά τα ρεύματα ανθρώπων, εμπορευμάτων, επιστολών, τηλεγραφημάτων, ιδεών κι αισθημάτων που κυλάνε μέσα στις πόλεις μας σαν τα νερά των ρυακιών που δεν στερεύουν ποτέ: δεν βλέπουν καθαρά τη διαφορά των δυο εποχών που θέλουν να συγκρίνουν.

Κι ύστερα, δεν είναι εδώ η ιστορία για να μας αποδείξει ότι το ένστικτο της ομοσπονδοποίησης έχει ήδη γίνει μια απ' τις πιό επιτακτικές ανάγκες της

ανθρωπότητας; Αρκεί μια μέρα να αποδιοργανωθεί για τον άλφα ή βήτα λόγο το κράτος· αρκεί να εξασθενίσει ο μηχανισμός της καταπίεσης, κι ευθύς θα γεννηθούν ελεύθερες συμμαχίες. Ας θυμηθούμε τις αυθόρμητες ομοσπονδίες που σχημάτιζε η ένοπλη αστική τάξη στη διάρκεια της μεγάλης επανάστασης. Ας θυμηθούμε αυτές τις ομοσπονδίες που ξεπροβάλλουν αυθόρμητα στην Ισπανία και διαφυλάττουν την ανεξαρτησία της χώρας όταν οι στρατιές του Ναπολέοντα έχουν συντρίψει το κράτος. Όταν το κράτος δεν έχει πια τη δύναμη να επιβάλει με τη βία την ένωση, η ένωση ξεπηδάει από μόνη της σύμφωνα με τις φυσικές ανάγκες. Ανατρέψτε το κράτος, και η ομοσπονδοποιημένη κοινωνία θα ξεπροβάλει απ' τα ερείπειά του, αληθινά *μια*, αληθινά αδιαίρετη, μα ελεύθερη κι ενισχυόμενη από την ίδια της την ελευθερία.

Υπάρχει όμως και κάτι άλλο. Για τον αστό του μεσαίωνα η Κοινότητα ήταν ένα απομονωμένο κράτος, που το χώριζαν καθαρά απ' τις άλλες Κοινότητες τα σύνορά του. Για μας, η «Κοινότητα» δεν είναι πια μια εδαφική συσσωμάτωση· είναι, μάλλον, το όνομα ενός γένους, ένα συνώνυμο της ένωσης των ίσων, που δεν γνωρίζει μήτε σύνορα μήτε τείχη. Η κοινωνική Κοινότητα θα πάψει γρήγορα να είναι μια καθαρά καθορισμένη οντότητα. Κάθε ομάδα της Κοινότητας θα έλκεται αναγκαστικά από άλλες παρόμοιες ομάδες άλλων Κοινοτήτων· θα σχηματίζει ομάδες κι ομοσπονδίες μ' αυτές κι οι δεσμοί τους θα είναι τουλάχιστον εξίσου στέρεοι με τους δεσμούς που την συνδέουν με τους συμπολίτες της, θα συγκροτήσει μια ενότητα συμφερόντων που τα μέλη της θα είναι σπαρμένα σε χιλιάδες πόλεις και χωριά. Ένα άτομο δεν θα μπορεί να ικανοποιήσει τις ανάγκες του παρά μόνο κάνοντας μια ομάδα με άλλα άτομα που έχουν τα ίδια ενδιαφέροντα και κατοικούν σε εκατό άλλες κοινότητες.

Ήδη σήμερα, οι ελεύθερες Ενώσεις αρχίζουν να καλύπτουν ολόκληρο τον απέραντο χώρο της ανθρώπι-

νης δραστηριότητας. Δεν είναι μόνο για να ικανοποιήσει τα επιστημονικά, φιλολογικά ή καλλιτεχνικά τςυ ενδιαφέροντα που ο άνθρωπος, αν έχει ελεύθερο χρόνο, συγκροτεί ενώσεις. Δεν είναι μόνο για την ταξική πάλη που ενώνεται μ' άλλους.

Δύσκολα θα βρίσκαμε έστω και μια απ' τις πολλές και ποικίλες εκδηλώσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας, που να μην αντιπροσωπεύεται ήδη από ελεύθερα συγκροτημένες ενώσεις που ο αριθμός τους μεγαλώνει ασταμάτητα, που εισβάλλουν καθημερινά σε καινούριους τομείς δραστηριότητας μέχρι και σε τομείς που άλλοτε θεωρούνταν αποκλειστική αρμοδιότητα του κράτους. Φιλολογία, τέχνες, επιστήμες, εκπαίδευση, εμπόριο, βιομηχανία, επικοινωνίες, ψυχαγωγία, υγιεινή, μουσεία, εγχειρήματα στα πέρατα της γης, εξερευνήσεις των πόλεων, ακόμη και άμυνα της χώρας, βοήθεια στους τραυματίες, άμυνα εναντίον των καταπιεστών και των ίδιων των δικαστηρίων..., παντού βλέπουμε την ιδιωτική πρωτοβουλία να χάνεται και τη θέση της να την παίρνουν ελεύθερες ενώσεις. Αυτή είναι η *τάση*, το χαρακτηριστικό γνώρισμα του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα.

Αν αυτή η τάση ξεδιπλωθεί ελεύθερα κι αν βρει έναν καινούριο χώρο για να μπει σε εφαρμογή, θα χρησιμεύσει ως βάση για την μελλοντική κοινωνία. Γιατί η κοινωνική Κοινότητα θα οργανωθεί από τις ελεύθερες ενώσεις, κι αυτές οι ομάδες θα γκρεμίσουν μόνες τους τα τείχη και τα σύνορα. Θα δημιουργηθούν εκατομμύρια κοινότητες όχι πια εδαφικές, μα που θα δίνουν τα χέρια πάνω από ποταμούς, πάνω από οροσειρές, πάνω από ωκεανούς, και θα ενώνουν άτομα που είναι σκορπισμένα στις τέσσερις άκρες της γης και τους λαούς, σε μιά, μοναδική και την ίδια οικογένεια των ίσων.

Η ΚΟΜΜΟΥΝΑ ΤΟΥ ΠΑΡΙΣΙΟΥ

I

Στις 18 του Μάρτη του 1871, ο λαός του Παρισιού ξεσηκώθηκε εναντίον μιας λαομίσητης και εξευτελισμένης εξουσίας, κι ανακήρυξε την πόλη του Παρισιού ανεξάρτητη, ελεύθερη και κυρία της μοίρας της.

Αυτή η ανατροπή της κεντρικής εξουσίας έγινε με τρόπο που δεν έμοιαζε με συνηθισμένη επανάσταση: εκείνη τη μέρα, ούτε πυροβολισμοί ακούστηκαν ούτε αίμα χύθηκε στα οδοφράγματα. Οι κυβερνώντες χάθηκαν όταν βρέθηκαν απέναντι στον ένοπλο λαό που είχε κατέβει στους δρόμους: ο στρατός έφυγε απ' την πόλη, κι οι υπάλληλοι βιάστηκαν να το σκάσουν στις Βερσαλλίες παίρνοντας μαζί τους όλα όσα μπορούσαν να κουβαλήσουν. Η κυβέρνηση εξατμίστηκε, όπως τα στάσιμα νερά του βάλτου στο φύσημα του ανοιξιάτικου αγέρα, και στις 19 του Μάρτη, το Παρίσι, χωρίς τα παιδιά του να 'χουν χύσει ούτε μια στάλα αίμα, είχε απαλλαγεί απ' τη βρωμιά που το μόλυνε.

Στο μεταξύ η επανάσταση που ολοκληρωνόταν μ' αυτό τον τρόπο άνοιξε μια καινούρια εποχή στη σειρά των επαναστάσεων με τις οποίες οι λαοί πορεύονται από τη δουλεία προς την ελευθερία. Με τ' όνομα *Κομμούνα του Παρισιού*, γεννήθηκε μια καινούρια *ιδέα*, που είναι η αφετηρία των μελλοντικών επαναστάσεων.

Όπως συμβαίνει πάντα με τις μεγάλες ιδέες, δεν ήταν ούτε κι αυτή καρπός της σκέψης ενός φιλοσόφου ή ενός ατόμου: γεννήθηκε μέσα στο συλλογικό πνεύμα, βγήκε απ' την καρδιά ενός ολόκληρου λαού· ήταν όμως συγκεχυμένη στην αρχή, και πολλοί απ' αυτούς που την έθεσαν σε εφαρμογή και που έδωσαν τη ζωή τους γι' αυτήν, δεν την φαντάζονταν στην αρχή όπως την εννοού-

με εμείς σήμερα· δεν είχαν συναίσθηση της μεγάλης επανάστασης που εγκαινίαζαν, ούτε της γονιμότητας της καινούριας αρχής που προσπαθούσαν να θέσουν σε εφαρμογή. Μόνον η πρακτική της εφαρμογή άρχισε να δείχνει κάπως το μελλοντικό της βάρος· μόνο μέσα στο έργο της σκέψης που άρχισε από τότε μπόρεσε αυτή η καινούρια αρχή να διευκρινιστεί, να προσδιοριστεί και να παρουσιαστεί μ' ολόκληρη τη διαύγεια, την ομορφιά, τη δικαιοσύνη και τη σπουδαιότητα των αποτελεσμάτων της.

Από τότε που ο σοσιαλισμός άνοιξε τα φτερά του στα πέντε-έξι χρόνια που προηγήθηκαν απ' την Κομμούνα, ένα κυρίως ζήτημα απασχολούσε όσους μελετούσαν τα προβλήματα της μελλοντικής κοινωνικής επανάστασης. Ήταν το ζήτημα του τρόπου της πολιτικής συνένωσης των κοινωνιών που θα ταίριαζε μ' αυτή τη μεγάλη οικονομική επανάσταση που επιβάλλει στη γενιά μας η τωρινή βιομηχανική ανάπτυξη, καθώς και το πώς ακριβώς πρέπει να γίνει η κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας και η διάθεση σ' όλους ολόκληρου του κοινωνικού κεφαλαίου που είχαν σωρεύσει οι προηγούμενες γενιές.

Η Διεθνής Ένωση των Εργαζομένων (η Α' Διεθνής) έδωσε την ακόλουθη απάντηση: Η συνένωση, είπε, δεν πρέπει να περιοριστεί σε ένα μόνον έθνος· πρέπει να επεκταθεί πέρα απ' τα τεχνητά σύνορα. Κι αμέσως αυτή η μεγάλη ιδέα πέρασε στις καρδιές των λαών, και πυρπόλησε τα πνεύματα. Παρά τους διωγμούς απ' τη μεριά των ενωμένων κάθε λογής αντιδραστικών, έζησε· κι όταν οι φραγμοί που βάζουν στην ανάπτυξή της θα καταστραφούν και μόνον απ' τη φωνή του ξεσηκωμένου λαού, θα ξαναγεννηθεί δυνατότερη από κάθε άλλη φορά.

Έμενε όμως αναπάντητο το ερώτημα: ποιά κόμματα θα δημιουργούσαν αυτή τη μεγάλη Ένωση;

Σ' αυτό το ερώτημα έδωσαν απάντηση μόνο δυό μεγάλα ιδεολογικά ρεύματα: *το λαϊκό κράτος* έλεγαν οι μεν, κι η *Αναρχία,* οι δε.

Σύμφωνα με τους γερμανούς σοσιαλιστές, το κράτος θα 'πρεπε να πάρει στην κατοχή του όλο τον συσσωρευμένο πλούτο και να τον μοιράσει στις εργατικές ενώσεις, να οργανώσει την παραγωγή και την ανταλλαγή και να φροντίσει για τη ζωή και τη λειτουργία της κοινωνίας.

Σ' αυτό η πλειονότητα των σοσιαλιστών των λατινικών χωρών, που έχουν μεγάλη πείρα, απάντησαν ότι ένα παρόμοιο κράτος —κι αν ακόμη παραδεχτούμε ότι είναι δυνατόν να υπάρξει, πράγμα βέβαια αδύνατο— θα ήταν η χειρότερη μορφή τυραννίας· αντιπαρέβαλαν σ' αυτό το ιδανικό που ήταν αντιγραφή του παρελθόντος, ένα καινούριο ιδανικό, την *αναρχία*, δηλαδή την ολοκληρωτική κατάργηση των κρατών και την οργάνωση από το απλό στο σύνθετο μέσα από την ελεύθερη ομοσπονδοποίηση των λαϊκών δυνάμεων, των παραγωγών και των καταναλωτών.

Αμέσως παραδέχτηκαν πολλοί, ακόμη κι ορισμένοι «κρατιστές».όσοι ήταν λιγότερο ποτισμένοι από εξουσιαστικές προλήψεις, ότι οπωσδήποτε η Αναρχία αντιπροσωπεύει μια οργάνωση πολύ ανώτερη απ' αυτήν που οραματίζονται εκείνοι με το λαϊκό κράτος· έλεγαν όμως ότι το αναρχικό ιδανικό βρίσκεται τόσο μακριά μας, ώστε δεν θα 'πρεπε να ασχολούμαστε προς το παρόν μ' αυτό. Απ' την άλλη μεριά, από τη θεωρία του αναρχισμού έλειπε μια συγκεκριμένη κι απλή συνάμα διατύπωση που να διευκρινίζει την αφετηρία του, να δίνει μορφή στις αρχές του και ν' αποδεικνύει ότι στηρίζονται σε μια τάση που υπάρχει πραγματικά μέσα στο λαό. Η ομοσπονδία των επαγγελματικών συντεχνιών και των ομάδων των καταναλωτών πέρα από σύνορα και πέρα απ' τα τωρινά κράτη, φαινόταν ακόμη πολύ αόριστη· κι ήταν εύκολο, ταυτόχρονα, να διακρίνουμε ότι αυτή η ομοσπονδία δεν μπορούσε να καλύψει το πλήθος των ποικίλων ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Θα πρεπε να βρεθεί μια διατύπωση πιό καθαρή, πιό χειροπιαστή, που τα πρώτα στοιχεία της να βρίσκονταν μέσα στην υλική πραγματικότητα.

Αν ήταν μόνο για την επεξεργασία μιας θεωρίας, θα τους είχαμε πει: δεν μας πολυενδιαφέρουν οι θεωρίες! Αλλά, όσο μια καινούρια ιδέα δεν έχει βρει μια καθαρή, συγκεκριμένη διατύπωση που να απορρέει από υπαρκτά πράγματα, δεν πυρπολεί τα πνεύματα, δεν τα εμπνέει σε βαθμό που να είναι έτοιμα να ριχτούν αποφασιστικά στον αγώνα. Ο λαός δεν ρίχνεται στην αναζήτηση του άγνωστου, αν δεν στηρίζεται σε μια σίγουρη και καθαρά διαμορφωμένη ιδέα που να του χρησιμεύει ως εφαλτήριο, ας πούμε, για τα πρώτα του βήματα.

Κι αυτά τα πρώτα βήματα, έμελε να τα δείξει η ίδια η ζωή.

Επί πέντε ολόκληρους μήνες, το Παρίσι, αποκομμένο και πολιορκημένο, είχε ζήσει μια δική του ζωή, είχε μάθει ν' αναγνωρίζει τα τεράστια οικονομικά, πνευματικά και ηθικά αποθέματα που κατείχε· είχε δει κι είχε καταλάβει ποιά ήταν η κινητήρια δύναμή του. Ταυτόχρονα, είχε καταλάβει ότι η συμμορία των πολυλογάδων που είχε θρονιαστεί στην εξουσία δεν ήξερε να οργανώσει τίποτε, ούτε την άμυνα της Γαλλίας, ούτε την εσωτερική ανάπτυξη. Είχε δει αυτή την κεντρική κυβέρνηση να μην καταφέρνει τίποτε απ' όσα θα μπορούσαν να καταφέρουν τα πνεύματα των κατοίκων μιας μεγάλης πόλης. Είχε καταλάβει και κάτι περισσότερο: την ανικανότητα μιας κυβέρνησης, οποιασδήποτε κυβέρνησης, να αντιμετωπίσει τις μεγάλες καταστροφές και να βοηθήσει στην εξέλιξη της κατάστασης. Είχε ζήσει κατά τη διάρκεια της πολιορκίας μέσα σε συνθήκες φοβερής μιζέριας, μιας μιζέριας των εργατών και των υπερασπιστών της πόλης που συνυπήρχε με την προκλητική πολυτέλεια των χασομέρηδων, κι είχε δει να αποτυγχάνουν, εξαιτίας της κεντρικής εξουσίας, όλες οι προσπάθειές του να βάλει τέλος σ' αυτή τη σκανδαλώδη κατάσταση. Κάθε φορά που ο λαός ήθελε ν' ανοίξει τα φτερά του, ερχόταν η κυβέρνηση κι έσφιγγε τις αλυσίδες, έδενε στα πόδια του μια σιδερένια μπάλα· έτσι, γεννήθηκε αβίαστα η ιδέα ότι το Παρίσι έπρεπε να συγκρο-

τηθεί ως ανεξάρτητη Κοινότητα (Κομμούνα) που θα μπορούσε να υλοποιήσει μέσα στα τείχη του αυτό που του επέβαλε η σκέψη του λαού!

Και τότε, απ' όλα τα στόματα βγήκε η λέξη ΚΟΜΜΟΥΝΑ.

Η Κομμούνα του 1871 δεν μπορούσε να 'ναι τίποτε περισσότερο από ένα πρόπλασμα. Γεννημένη στη διάρκεια ενός πολέμου, κυκλωμένη από δυο στρατούς έτοιμους να δώσουν τα χέρια για να συντρίψουν το λαό, δεν τόλμησε ν' ακολουθήσει αταλάντευτα το δρόμο της οικονομικής επανάστασης· δεν ανακηρύχτηκε καθαρά σοσιαλιστική, δεν προχώρησε ούτε στην απαλλοτρίωση των κεφαλαίων ούτε στην αναδιοργάνωση της εργασίας· ούτε καν στη γενική επίταξη όλων των περιουσιακών στοιχείων που βρίσκονταν στην πόλη. Δεν έσπασε τους δεσμούς της με την παράδοση του κράτους και της αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης, ούτε δοκίμασε να κάνει πράξη μέσα στην Κομμούνα αυτή την οργάνωση από το απλό στο σύνθετο που θα εγκαινίαζε, αν διεκήρυσσε την ανεξαρτησία και την ελεύθερη ομοσπονδοποίηση των Κοινοτήτων. Είναι όμως βέβαιο ότι αν η Κομμούνα του Παρισιού είχε ζήσει μερικούς ακόμη μήνες, θα είχε αναγκαστεί, απ' τα ίδια τα πράγματα, να κάνει αυτές τις δυο επαναστάσεις. Ας μη ξεχνάμε ότι η αστική τάξη χρειάστηκε τέσσερα χρόνια επανάστασης για να φτάσει από τη συνταγματική μοναρχία στην αβασίλευτη δημοκρατία, και δεν θα ξαφνιαζόμασταν αν ο λαός του Παρισιού κάλυπτε μ' ένα πήδημα την απόσταση που χωρίζει την αναρχική Κοινότητα απ' την κυβέρνηση των ληστών. Ξέρουμε όμως επίσης ότι η επόμενη επανάστασή που, στη Γαλλία και στην Ισπανία οπωσδήποτε, θα τείνει στο σχηματισμό κοινοτήτων, θα συνεχίσει το έργο της Κομμούνας του Παρισιού από κει που το σταμάτησαν οι φονιάδες των Βερσαλλιών.

Η Κομμούνα νικήθηκε, κι η αστική τάξη εκδικήθηκε, ξέρουμε πώς, για το φόβο που πήρε όταν ο λαός ξέφυγε απ' το ζυγό των κυβερνώντων. Απέδειξε ότι στη

σύγχρονη κοινωνία υπάρχουν στην πραγματικότητα δυο μόνο τάξεις: απ' τη μια μεριά, οι άνθρωποι που δουλεύουν, που δίνουν στον αστό περισσότερα απ' τα μισά απ' αυτά που παράγουν, και που παρόλα αυτά συγχωρούν πολύ εύκολα τα εγκλήματα των αφεντικών τους· απ' την άλλη, οι χασομέρηδες, οι χορτάτοι, παρακινούμενοι απ' τα ένστικτα του άγριου θηρίου, που μισούν τους σκλάβους τους, κι είναι έτοιμοι να τους σφάξουν σαν να 'ναι θηράματα.

Αφού είχαν αποκλείσει το λαό του Παρισιού κι αφού είχαν κλείσει όλους τους δρόμους διαφυγής, αμόλησαν τους αποκτηνωμένους απ' τη στρατώνα και το κρασί στρατιώτες και τους διέταξαν μπροστά σ' ολόκληρη την Εθνοσυνέλευση: «*Σκοτώστε αυτούς τους λύκους, τις λύκαινες και τα λυκόπουλα!*» Και στο λαό είπαν:

—«*'Ο,τι κι αν κάνεις, θα χαθείς! Αν σε πιάσουμε με τα όπλα στα χέρια - ΘΑΝΑΤΟΣ! Αν παραδώσεις τα όπλα - ΘΑΝΑΤΟΣ! Αν χτυπήσεις - ΘΑΝΑΤΟΣ! Αν παρακαλέσεις - ΘΑΝΑΤΟΣ! 'Οπου γυρίσεις τα μάτια, δεξιά, αριστερά, μπρος, πίσω, πάνω, κάτω - ΘΑΝΑΤΟΣ! Είσαι όχι μόνον εκτός νόμου αλλά κι εκτός ανθρωπότητας. Ούτε η ηλικία, ούτε το φύλο δεν θα σε σώσουν, ούτε εσένα, ούτε τους δικούς σου. Θα πεθάνεις, μα πριν θα απολαύσεις το ψυχορράγημα της γυναίκας, της αδερφής, της μάνας, της κόρης, του γιού, ακόμη και του νεογέννητού σου! Θα πάρουμε, μπροστά στα μάτια σου τον πληγωμένο από τ' ασθενοφόρο για να τον λιανίσουμε με την ξιφολόγχη, για να τον τσακίσουμε με τον υποκόπανο. Θα τον τραβήξουμε απ' το σπασμένο πόδι ή το ματωμένο χέρι, και θα τον ρίξουμε στο ποτάμι, σαν ένα σακί σκουπίδια που ουρλιάζει κι υποφέρει*».

ΘΑΝΑΤΟΣ! ΘΑΝΑΤΟΣ! ΘΑΝΑΤΟΣ!

Κι ύστερα, μετά το φρενιασμένο όργιο πάνω στο σωρό των πτωμάτων, μετά τη μαζική εξολόθρευση, η μικρόπρεπη και βάρβαρη εκδίκηση που κρατάει ακόμη, η γάτα με τις εννιά ουρές, οι χειροπέδες, τα σίδερα με τ' αγκίστρια, τα χτυπήματα με το μαστίγιο και το ρόπαλο των δήμιων, οι προσβολές, η πείνα, όλες οι υπερβολές

της κτηνωδίας.

Θα λησμονήσει ο λαός αυτά τα μεγάλα έργα;

«Συντριμμένη μα όχι νικημένη», η Κομμούνα ξαναγεννιέται σήμερα. Και δεν είναι μόνον ένα όνειρο των νικημένων που η ελπίδα τους κάνει να δουν με τη φαντασία τους· όχι! «η Κομμούνα» έχει γίνει σήμερα ο συγκεκριμένος και ορατός στόχος της Επανάστασης που ήδη παραμονεύει κάπου κοντά μας. Η ιδέα αυτή διαποτίζει τις μάζες, τις δίνει ένα λάβαρο, κι εμείς υπολογίζουμε σοβαρά στην τωρινή γενιά για να ολοκληρώσει *την Κοινωνική Επανάσταση με μέσο την Κομμούνα*, για νάρθει να βάλει τέλος στην κτηνώδη αστική εκμετάλλευση, ν' απελευθερώσει τους λαούς απ' το ζυγό του κράτους και να εγκαινιάσει στην εξέλιξη του ανθρώπινου είδους μια καινούρια εποχή ελευθερίας, ισότητας και αλληλεγγύης.

II

Μας χωρίζει ήδη μια δεκαετία από τη μέρα που ο λαός του Παρισιού, ανατρέποντας την προδοτική κυβέρνηση που είχε θρονιαστεί στην εξουσία μετά την πτώση του Αυτοκρατορικού καθεστώτος, συγκροτήθηκε σε Κομμούνα και διακήρυξε την απόλυτη ανεξαρτησία του. Κι όμως, τα μάτια μας στρέφονται ακόμη προς τις 18 του Μάρτη του 1871, και απ' αυτήν έχουμε τις καλύτερες αναμνήσεις μας· το προλεταριάτο των δυο κόσμων θα γιορτάσει πανηγυρικά την επέτειο αυτής της μεγάλης μέρας, κι αύριο βράδυ, εκατοντάδες χιλιάδες καρδιές εργατών θα χτυπήσουν συντονισμένα, αδελφώνοντάς τους πάνω από σύνορα και ωκεανούς, στην Ευρώπη, στις ΗΠΑ και στη Νότια Αμερική, σε ανάμνηση της εξέγερσης του παρισινού προλεταριάτου.

Και τούτο γιατί η ιδέα για την οποία έχυσε το αίμα του στο Παρίσι το γαλλικό προλεταριάτο και για την οποία υπόφερε στις ακτές της Νέας Καληδονίας, είναι μια απ' αυτές τις ιδέες που, από μόνες τους, περικλείουν

μια ολόκληρη επανάσταση, μια ιδέα πλατιά που μπορεί να χωρέσει μέσα της όλες τις επαναστατικές τάσεις των λαών που πορεύονται προς την απελευθέρωσή τους.

Βέβαια, αν αρκεστούμε να παρατηρήσουμε μόνο τα χειροπιαστά και πραγματικά επιτεύγματα της Κομμούνας του Παρισιού, θα 'πρεπε να πούμε ότι αυτή η ιδέα δεν ήταν αρκετά πλατιά, δεν περιελάμβανε τίποτε περισσότερο από ένα ελάχιστο μέρος του επαναστατικού προγράμματος. Αν όμως, αντίθετα, παρατηρήσουμε το πνεύμα που επικρατούσε στις λαϊκές μάζες κατά την κινητοποίηση της 18ης του Μάρτη, τις τάσεις που προσπαθούσαν να βγουν στο φως της μέρας και που δεν είχαν τον καιρό να γίνουν πραγματικότητα γιατί, πριν ωριμάσουν, είχαν ήδη θαφτεί κάτω απ' τους σωρούς των πτωμάτων, θα καταλάβουμε το βάρος που είχε αυτή η κινητοποίηση καθώς και το γιατί προκαλεί τέτοιες συμπάθειες στις μάζες των εργαζομένων και των δυο κόσμων. Η Κομμούνα προκαλεί τον ενθουσιασμό όχι μ' αυτά που έκανε, μα μ' αυτά που υπόσχεται να κάνει κάποια μέρα.

Από πού απορρέει αυτή η ακατανίκητη δύναμη που έλκει τις συμπάθειες όλων των καταπιεσμένων μαζών προς την κινητοποίηση του 1871; Ποιά ιδέα αντιπροσωπεύει η Κομμούνα του Παρισιού; Γιατί αυτή η ιδέα είναι τόσο ελκυστική για τους προλετάριους όλων των χωρών κι όλων των εθνοτήτων;

Η απάντηση είναι απλή. — Η επανάσταση του 1871 ήταν μια ουσιαστικά λαϊκή κινητοποίηση. Καμωμένη απ' τον ίδιο το λαό, γεννημένη αυθόρμητα στους κόλπους των μαζών, βρήκε τους υποστηρικτές της, τους ήρωες και τους μάρτυρές της μέσα στη μεγάλη λαϊκή μάζα — κι αυτόν ακριβώς τον «οχλοκρατικό» της χαρακτήρα δεν θα της συγχωρέσει ποτέ η αστική τάξη. Ταυτόχρονα, η γενέτειρα — ιδέα αυτής της επανάστασης, — αόριστη είν' αλήθεια, ασυνειδητοποίητη ίσως, μα καθαρά διατυπωμένη, που διακρίνεται καθαρά σ' όλες τις πράξεις — είναι η ιδέα της κοινωνικής επανάστασης, που προσπαθεί επιτέλους να εγκαθιδρύσει έπειτα από τόσους

αιώνες αγώνων την αληθινή ελευθερία και την αληθινή ισότητα όλων των ανθρώπων.

Ήταν η επανάσταση «του όχλου» που βάδιζε προς την κατάκτηση των δικαιωμάτων του.

Προσπάθησαν, είν' αλήθεια, και προσπαθούν ακόμη να διαστρεβλώσουν το αληθινό νόημα αυτής της επανάστασης και να την παρουσιάσουν ως απλή απόπειρα να διατηρηθεί η ανεξαρτησία του Παρισιού και να συγκροτηθεί έτσι ένα μικρό γαλλικό κράτος. — Αυτό είναι πέρα για πέρα λαθεμένο. Το Παρίσι δεν ήθελε ούτε ν' απομονωθεί από την υπόλοιπη Γαλλία, ούτε και να την καταλάβει με τα όπλα· δεν ήθελε να κλειστεί στα τείχη του σαν τον καλόγερο στο μοναστήρι· το πνεύμα που του έδινε κουράγιο δεν ήταν το πνεύμα του στενού τοπικισμού. Αν διακήρυσσε την ανεξαρτησία του, αν ήθελε να εμποδίσει την επέμβαση κάθε λογής κεντρικής εξουσίας στις υποθέσεις του, είναι γιατί έβλεπε αυτή του την ανεξαρτησία ως μέσο που θα του επέτρεπε να επεξεργαστεί ήσυχα τις βάσεις της μελλοντικής οργάνωσης και να πραγματοποιήσει στους κόλπους του την κοινωνική επανάσταση — μια επανάσταση που θα μεταμόρφωνε ολοκληρωτικά το καθεστώς της παραγωγής και της ανταλλαγής, βασίζοντάς τες και τις δυο στη δικαιοσύνη, πράγμα που θα μετασχημάτιζε ολοκληρωτικά τις ανθρώπινες σχέσεις στηρίζοντάς τες στην ισότητα, και που θα δημιουργούσε μια καινούρια ηθική για την κοινωνία μας, που θα βασιζόταν στις αρχές της ισοτιμίας και της αλληλεγγύης.

Η ανεξαρτησία της κοινότητας, λοιπόν, ήταν για το λαό του Παρισιού μόνο το μέσο· ο σκοπός ήταν η κοινωνική επανάσταση.

Αυτό το σκοπό θα μπορούσε να τον είχε πετύχει οπωσδήποτε αν η επανάσταση της 18ης του Μάρτη είχε μπορέσει ν' ακολουθήσει ελεύθερα την πορεία της, κι αν το λαό του Παρισιού δεν τον είχαν πετσοκόψει, μαχαιρώσει, πυροβολήσει και ξεκοιλιάσει οι φονιάδες των Βερσαλλιών. Το ουσιαστικό μέλημα του λαού του Παρι-

σιού από τις πρώτες κιόλας μέρες της ανεξαρτησίας του ήταν να βρει μια καθαρή και κατανοητή σ' όλους ιδέα που θα συνόψιζε σε λίγες λέξεις αυτό που έπρεπε να γίνει για να ολοκληρωθεί η επανάσταση. Μια μεγάλη ιδέα όμως δεν βλασταίνει μέσα σε μια μέρα, όσο γρήγορα κι αν διαμορφώνονται κι αν διαδίδονται οι ιδέες στη διάρκεια των επαναστατικών περιόδων. Χρειάζεται πάντα ένας κάποιος καιρός για ν' αναπτυχθούν, να διαποτίσουν τις μάζες και να μετατραπούν σε πράξεις, κι αυτό τον καιρό δεν τον είχε η Κομμούνα του Παρισιού.

Και τον χρειαζόταν ακόμη περισσότερο, γιατί πριν από μια δεκαετία οι ιδέες του σύγχρονου σοσιαλισμού περνούσαν κι αυτές μια μεταβατική φάση. Η Κομμούνα γεννήθηκε ανάμεσα σε δυο στάδια της ανάπτυξης του σύγχρονου σοσιαλισμού. Στα 1871, ο εξουσιαστικός, κυβερνητικός και λίγο πολύ θρησκευτικός κομμουνισμός του 1848 δεν επηρέαζε πια τα πρακτικά κι ελευθεριακά πνεύματα της εποχής. Πού να βρεθεί σήμερα Παριζιάνος που να κλειστεί με τη θέλησή του σ' ένα φαλανστήριο[9] που μοιάζει με στρατώνα; Απ' την άλλη μεριά, ο κολλεκτιβισμός, που θέλει να βάλει στο ίδιο σακί τη μισθωτή εργασία και την κοινοκτημοσύνη, ήταν ακατανόητος, πολύ λίγο ελκυστικός και πολύ δύσκολος ως προς την πρακτική του εφαρμογή. Κι ο ελεύθερος κομμουνισμός, ο αναρχικός κομμουνισμός, μόλις είχε παρουσιαστεί· μόλις που τολμούσε να αμυνθεί στις επιθέσεις των υμνητών της κυβερνητικής εξουσίας.

Στα πνεύματα βασίλευε η αναποφασιστικότητα, κι οι ίδιοι οι σοσιαλιστές δεν είχαν το θάρρος να προχωρήσουν στην κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας γιατί δεν είχαν μπροστά στα μάτια τους έναν καθορισμένο σκοπό. Τους έσπρωχνε στον εφησυχασμό ο γνωστός συλλογισμός που τον επαναλαμβάνουν μόνιμα οι νωθροί: — «Ας εξασφαλίσουμε πρώτα τη νίκη, κι έπειτα βλέπουμε τι θα μπορέσουμε να κάνουμε».

Ας εξασφαλίσουμε πρώτα τη νίκη! Λες και υπάρχει τρόπος να εγκαθιδρυθεί η ελεύθερη Κοινότητα χωρίς να

θιχτεί η ιδιοκτησία! Λες και υπάρχει τρόπος να νικήσουμε τους εχθρούς αν η μεγάλη μάζα του λαού δεν ενδιαφέρεται σοβαρά για το θρίαμβο της επανάστασης, αν δεν βλέπει να πλησιάζει η υλική, πνευματική και ηθική ευημερία για όλους! Προσπαθούσαν να εδραιώσουν πρώτα την Κομμούνα αφήνοντας γι' αργότερα την κοινωνική επανάσταση, ενώ ο μοναδικός τρόπος για να πάνε μπροστά θα ήταν *να εδραιώσουν την Κομμούνα με την κοινωνική επανάσταση*!

Τα ίδια έγιναν και με την αρχή της διακυβέρνησης. Ανακηρύσσοντας την ελεύθερη Κομμούνα, ο λαός του Παρισιού διακήρυσσε μια ουσιαστική αναρχική αρχή· αλλά, αφού εκείνη την εποχή η αναρχική ιδέα δεν είχε διαποτίσει αρκετά τα πνεύματα, σταμάτησε στα μισά του δρόμου και, στους κόλπους της Κομμούνας ο λαός τασσόταν ακόμη υπέρ της παλιάς εξουσιαστικής αρχής, ορίζοντας ένα Συμβούλιο της Κομμούνας που ήταν αντίγραφο των δημοτικών Συμβουλίων.

Αν πράγματι, παραδεχτούμε ότι μια κεντρική κυβέρνηση είναι απολύτως άχρηστη για να ρυθμίζει τις σχέσεις που θα έχουν μεταξύ τους οι Κομμούνες, γιατί να παραδεχτούμε ότι μια τέτοια κυβέρνηση είναι αναγκαία για να ρυθμίζει τις αμοιβαίες σχέσεις των ομάδων που συγκροτούν την Κομμούνα; Κι αν αφήσουμε στην ελεύθερη πρωτοβουλία που θα δείξουν οι Κομμούνες τη φροντίδα να συνεννοηθούν μεταξύ τους για εγχειρήματα που θα αφορούν πολλές πόλεις ταυτόχρονα, γιατί ν' αρνηθούμε αυτή την ίδια πρωτοβουλία στις ομάδες που συγκροτούν μια Κομμούνα; Η ύπαρξη μιας κυβέρνησης μέσα στην κοινότητα δεν δικαιολογείται περισσότερο απ' την ύπαρξη μιας κυβέρνησης πάνω απ' την Κομμούνα.

Στα 1871 όμως ο λαός του Παρισιού, που έχει ανατρέψει τόσες και τόσες κυβερνήσεις, έκανε μόλις το πρώτο βήμα του στην εξέγερση εναντίον του ίδιου του συστήματος της κυβέρνησης: υπέκυψε στον φετιχισμό της κυβέρνησης και όρισε μια κυβέρνηση. Οι συνέπειες

είναι γνωστές σ' όλους. 'Εστειλε τα αφοσιωμένα παιδιά της στο Δημαρχείο. Εκεί, ακινητοποιημένα ανάμεσα στη χαρτούρα, αναγκασμένα να κυβερνήσουν ενώ το ένστικτό τους τους έλεγε να είναι και να προχωρούν μαζί με το λαό· αναγκασμένα να συζητάνε, ενώ χρειαζόταν να δράσουν, κι έχοντας χάσει την έμπνευση που έρχεται απ' τη συνεχή επαφή με τις μάζες, οδηγήθηκαν στην απραξία. Παραλυμένα από την απομάκρυνσή τους από τους χώρους όπου γίνεται η επανάσταση, παράλυσαν με τη σειρά τους τη λαϊκή πρωτοβουλία.

Γεννημένη σε μια μεταβατική περίοδο, τότε που οι ιδέες του σοσιαλισμού και του εξουσιασμού τροποποιούνταν βαθιά· γεννημένη στην πορεία ενός πολέμου, απομονωμένη, κάτω απ' τα κανόνια των Πρώσων, η Κομμούνα του Παρισιού έπρεπε να υποκύψει.

Πάντως, εξαιτίας του έκδηλα λαϊκού της χαρακτήρα, εγκαινίασε μια καινούρια εποχή στη σειρά των επαναστάσεων και, με τις ιδέες της, έγινε προάγγελος της μεγάλης κοινωνικής επανάστασης. Οι ανώφελες, αισχρές κι άγριες σφαγές με τις οποίες η αστική τάξη γιόρτασε την πτώση της Κομμούνας, η φρικτή εκδίκηση που έπαιρναν επί εννιά χρόνια οι δήμιοι απ' τα θύματά τους, αυτά τα φοβερά όργια έσκαψαν ανάμεσα στην αστική τάξη και στο προλεταριάτο μιαν άβυσσο που δεν θα γεφυρωθεί ποτέ. Στην επόμενη επανάσταση, ο λαός θα ξέρει με ποιόν θα 'χει να κάνει· θα ξέρει τί θα τον περιμένει αν η νίκη του δεν είναι αποφασιστική, και ανάλογα θα δράσει.

Πράγματι, ξέρουμε τώρα ότι τη μέρα που στη Γαλλία θα φυτρώσουν σαν μανιτάρια οι ξεσηκωμένες Κομμούνες, ο λαός δεν θα πρέπει πια να ορίσει καμιά κυβέρνηση κι ούτε θα πρέπει να περιμένει απ' αυτή την κυβέρνηση να πάρει επαναστατικά μέτρα. Αφού σαρώσει τα παράσιτα που τον κατατρώνε, ο λαός θα πάρει στα χέρια του ολόκληρο τον κοινωνικό πλούτο για να τον κάνει κοινό κτήμα, σύμφωνα με τις αρχές του αναρχικού κομμουνισμού. Κι όταν θα 'χει καταργήσει τελείως την ιδιοκτη-

σία, την κυβέρνηση και το κράτος, θα συγκροτήσει ελεύθερα κοινότητες ανάλογα με τις ανάγκες της ίδιας της ζωής. Σπάζοντας τις αλυσίδες του κι ανατρέποντας τα είδωλα, η ανθρωπότητα θα βαδίσει προς ένα καλύτερο μέλλον, όπου δεν θα υπάρχουν πια μήτε αφέντες μήτε σκλάβοι, κι όπου θα τιμούνται μόνον οι πρώτοι μεγαλόψυχοι μάρτυρες που πλήρωσαν με το αίμα και τα βάσανά τους αυτές τις πρώτες απόπειρες για απελευθέρωση που μας φωτίζουν στο δρόμο προς την κατάκτηση της ελευθερίας.

III

Αξίζει να προσέξουμε στις γιορτές και στις δημόσιες συγκεντρώσεις που οργανώνουν στις 18 του Μάρτη σ' όλες τις πόλεις όπου υπάρχουν συγκροτημένες σοσιαλιστικές ομάδες, όχι μόνο την κινητοποίηση των προλετάριων αλλά και την εκδήλωση των αισθημάτων που εμψυχώνουν τους σοσιαλιστές των δυο κόσμων. Μ' αυτό τον τρόπο «σφυγμομετρούμε» καλύτερα απ' ότι μ' όλες τις ψηφοφορίες και διατυπώνονται οι επιθυμίες με πλήρη ελευθερία, χωρίς να επηρεάζεται κανένας απ' τις εκλογικές τακτικές.

Στην πραγματικότητα, οι προλετάριοι σ' αυτές τις συγκεντρώσεις δεν αρκούνται να εγκωμιάσουν τον ηρωισμό του παρισινού προλεταριάτου, ούτε αρκούνται να ζητήσουν να πάρουν εκδίκηση για τις σφαγές του Μάη. Θυμούνται τον ηρωικό αγώνα του Παρισιού, αλλά προχωρούν και πιό πέρα. Συζητάνε τα μαθήματα που πρέπει να πάρουν απ' την Κομμούνα του 1871 για την επόμενη επανάσταση· αναρωτιούνται ποιά ήταν τα λάθη της Κομμούνας, κι αυτό όχι για να επικρίνουν τους ανθρώπους μα για να δείξουν καθαρά το πώς οι προλήψεις πάνω στην ιδιοκτησία και την εξουσία που επικρατούσαν τότε στις προλεταριακές οργανώσεις, εμπόδισαν την επαναστατική ιδέα να βλαστήσει, ν' ανα-

πτυχθεί και να φωτίσει τον κόσμο ολόκληρο με τις ζωογόνες σπίθες της.

Τα διδάγματα του 1871 ωφέλησαν το προλεταριάτο όλου του κόσμου και οι προλετάριοι, ξεπερνώντας τις παλιές προλήψεις, λένε καθαρά πώς εννοούν *τη δική τους* επανάσταση.

Γι' αυτό, είναι βέβαιο ότι η επόμενη εξέγερση των Κοινοτήτων δεν θα είναι πια απλώς ένα κίνημα *που θα αρκεστεί στη διακήρυξη της ανεξαρτησίας της Κοινότητας.* Όσοι νομίζουν ακόμη ότι αρκεί να ανακηρυχτεί ανεξάρτητη η Κοινότητα κι έπειτα, μέσα σ' αυτή την Κοινότητα, να γίνουν κάποιες οικονομικές μεταρρυθμίσεις, έχουν μείνει πίσω σε σχέση με το λαϊκό πνεύμα. Γιατί οι Κοινότητες της επόμενης επανάστασης θα εξασφαλίσουν και θα διακηρύξουν την ανεξαρτησία τους με επαναστατικές σοσιαλιστικές πράξεις, δηλαδή με την κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας.

Τη μέρα που, ως συνέπεια της ωρίμανσης της επαναστατικής κατάστασης, οι κυβερνήσεις θα σαρωθούν απ' το λαό και θ' αποσυντεθεί η αστική τάξη που τώρα την κρατάει ενωμένη μόνον η κηδεμονία του κράτους, εκείνη τη μέρα —που δεν είναι μακριά—, ο ξεσηκωμένος λαός δεν θα περιμένει από καμιά κυβέρνηση να επιβάλει, με μια απρόσμενη σύνεση, κάποιες οικονομικές μεταρρυθμίσεις. Θα καταργήσει μονάχος του την ατομική ιδιοκτησία με τη βίαιη απαλλοτρίωση, παίρνοντας στην κατοχή του, στ' όνομα ολόκληρου του λαού, όλο τον κοινωνικό πλούτο που σώρευσαν με το μόχθο τους οι προηγούμενες γενιές. Δεν θα αρκεστεί ν' απαλλοτριώσει μ' ένα διάταγμα που θα έμενε νεκρό γράμμα το κοινωνικό κεφάλαιο από τους σφετεριστές του: θα το πάρει αμέσως στην κατοχή του και θα κατοχυρώσει τα δικαιώματά του χρησιμοποιώντας το. Θα αυτοοργανωθεί στα εργαστήρια για να τα κινήσει· θ' αλλάξει το καλύβι του με μια υγιεινή κατοικία μέσα στο μέγαρο του αστού· θα οργανωθεί για να χρησιμοποιήσει αμέσως όλο τον πλούτο που 'ναι σωρευμένος στις πόλεις· θα τον πάρει στην

κατοχή του σαν να μη τον είχε κλέψει ποτέ η αστική τάξη. Απ' τη στιγμή που θα διωχτεί ο μεγαλοβιομήχανος που εκμεταλλεύεται το μόχθο του εργάτη, η παραγωγή θα εξακολουθήσει, θα παραμεριστούν τα εμπόδια που την ενοχλούν, θα σταματήσουν οι σπέκουλες που την σκοτώνουν κι οι συγχύσεις που την αποδιοργανώνουν, και, θα προσαρμοστεί στις ανάγκες της στιγμής με την ώθηση που θα της δώσει η ελεύθερη δουλειά. —«Ποτέ δεν δούλεψε κανένας στη Γαλλία όσο στα 1793, την πρώτη χρονιά που είχε αποσπαστεί η γη απ' τα χέρια των αρχόντων», λέει ο Μισελέ. — Ποτέ δεν έχει δουλέψει κανένας όσο θα δουλέψει τη μέρα που η δουλειά θα ελευθερωθεί, οπότε κάθε πρόοδος που θα κάνει ο εργαζόμενος θα είναι πηγή ευημερίας για ολόκληρη την Κοινότητα.

Στο ζήτημα του κοινωνικού πλούτου προσπάθησαν να κάνουν μια διάκριση και το σοσιαλιστικό κόμμα έφτασε μέχρι τη διάσπαση γι' αυτό ακριβώς το ζήτημα. Η τάση που λέγεται σήμερα *κολλεκτιβιστική*, που βάζει στη θέση του κολλεκτιβισμού της παλιάς Διεθνούς (που δεν ήταν τίποτε άλλο απ' τον αντιεξουσιαστικό κομμουνισμό) ένα είδος δογματικού κολλεκτιβισμού, προσπάθησε να κάνει μια διάκριση ανάμεσα στο κεφάλαιο που χρησιμοποιείται στην παραγωγή και στον πλούτο που χρησιμοποιείται για ν' αντιμετωπίζει κάποιος τις ανάγκες της ζωής. Η μηχανή, το εργοστάσιο, η πρώτη ύλη, οι μεταφορές και η γη, απ' τη μια μεριά· οι κατοικίες, τα τελειωμένα προϊόντα, τα ρούχα, οι αποταμιεύσεις, απ' την άλλη. Τα πρώτα θα γίνουν συλλογική ιδιοκτησία· τα άλλα προορίζονται, σύμφωνα με τους θεωρητικούς εκπροσώπους αυτής της τάσης, να παραμείνουν ατομική ιδιοκτησία.

Προσπάθησαν να την στηρίξουν αυτή τη διάκριση. Αλλά το λαϊκό πνεύμα γρήγορα την ξεπέρασε. Γιατί κατάλαβε ότι αυτή η διάκριση είναι πλαστή κι είναι αδύνατον να γίνει πρακτικά. Είναι ελλιπής θεωρητικά και καταρρέει μπροστά στην πρακτική ζωή. Οι εργαζόμενοι

έχουν καταλάβει ότι το σπίτι που μας στεγάζει, το κάρβουνο και το γκάζι που καίμε, η τροφή που καίει η ανθρώπινη μηχανή για να μας κρατήσει στη ζωή, τα ρούχα που φοράει ο άνθρωπος για να προφυλαχτεί, το βιβλίο που διαβάζει για να μορφωθεί, ακόμη κι η ψυχαγωγία του είναι αναπόσπαστα μέρη της ύπαρξής του, τόσο αναγκαία για την πετυχημένη παραγωγή και την προοδευτική ανάπτυξη της ανθρωπότητας, όσο κι οι μηχανές, οι φάμπρικες, οι πρώτες ύλες κι οι άλλοι συντελεστές της παραγωγής. Κατάλαβαν ότι η διατήρηση της ατομικής ιδιοκτησίας πάνω σ' αυτό τον πλούτο, θα σημαίνει και διατήρηση της ανισότητας, της καταπίεσης και της εκμετάλλευσης κι ότι θα αναιρούσε εκ των προτέρων τα αποτελέσματα της μερικής απαλλοτρίωσης. Αποφεύγοντας τα εμπόδια που βάζει στο δρόμο τους ο κολλεκτιβισμός των θεωρητικών, προχωρούν κατευθείαν προς την πιό απλή και πιό πρακτική μορφή του αντιεξουσιαστικού κομμουνισμού.

Πράγματι, στις συγκεντρώσεις τους, οι επαναστάτες προλετάριοι διακηρύσσουν καθαρά το δικαίωμά τους να πάρουν στα χέρια τους όλο τον κοινωνικό πλούτο καθώς και την αναγκαιότητα να καταργήσουν την ατομική ιδιοκτησία τόσο πάνω στα καταναλωτικά αγαθά,όσο και στα αγαθά που είναι απαραίτητα για την παραγωγή. «Τη μέρα της Επανάστασης, θα πάρουμε στα χέρια μας *όλο* τον πλούτο, *όλα* τα αγαθά που είναι σωρευμένα στις πόλεις, και θα τα χρησιμοποιούμε από κοινού» — λένε οι γνήσιοι εκφραστές των εργατικών μαζών, κι οι ακροατές τους το επιβεβαιώνουν με τις ζητωκραυγές τους.

— «Ο καθένας θα πάρει αμέσως ό,τι έχει ανάγκη, κι ας είμαστε σίγουροι ότι στις αποθήκες των πόλεών μας υπάρχουν αρκετά τρόφιμα για να θρέψουν όλο τον κόσμο μέχρι τη μέρα που θ' αρχίσει η ελεύθερη παραγωγή. Στα καταστήματα των πόλεών μας υπάρχουν αρκετά ρούχα για να ντυθεί όλος ο κόσμος, τώρα στοιβαγμένα κι αχρησιμοποίητα ενώ γύρω τους επικρατεί αθλιότητα. Υπάρχουν κι αρκετά αντικείμενα πολυτελείας για να διαλέξει

απ' αυτά ό,τι θέλει όλος ο κόσμος».

Να πώς ονειρεύεται η μάζα των προλετάριων την Επανάσταση, αν κρίνουμε απ' αυτά που λέγονται στις συγκεντρώσεις: —'Αμεση εγκαθίδρυση του αναρχικού κομμουνισμού κι ελεύθερη οργάνωση της καινούριας παραγωγής. Αυτά τα δυο πράγματα έχουν γίνει κοινή πεποίθηση, κι έτσι οι Κοινότητες που θα προέλθουν απ' την Επανάσταση που πλησιάζει δεν θα επαναλάβουν τα σφάλματα των προκατόχων τους που, έχοντας χύσει ηρωικά το αίμα τους, άνοιξαν το δρόμο για το μέλλον.

Δεν έχει γίνει όμως ακόμη μια παρόμοια συμφωνία —αν και φαίνεται ότι δεν θ' αργήσει να γίνει— πάνω σ' ένα άλλο, όχι λιγότερο σημαντικό, ζήτημα, στο ζήτημα του *τρόπου διακυβέρνησης*.

Είναι γνωστό ότι υπάρχουν δυο τάσεις, που διαφωνούν ριζικά πάνω σ' αυτό το ζήτημα. «Χρειάζεται —λένε οι μεν— την ίδια τη μέρα της Επανάστασης, να συγκροτηθεί μια κυβέρνηση και να καταλάβει την εξουσία. Αυτή η ισχυρή κι αποφασισμένη κυβέρνηση, *θα κάνει* την Επανάσταση εκδίδοντας διατάγματα κι αναγκάζοντας όλο τον κόσμο να υπακούει σ' αυτά τα διατάγματα».

— «Θλιβερή πλάνη! —λένε οι άλλοι. Κάθε κεντρική κυβέρνηση, αναλαμβάνοντας την διακυβέρνηση ενός έθνους, αφού μοιραία θα αποτελείται από ανόμοια άτομα κι όντας συντηρητική από την ίδια της τη φύση ως κυβέρνηση, θα είναι μόνον εμπόδιο στην επανάσταση. Το μόνο που θα 'κανε θα ήταν να εμποδίσει την επανάσταση μέσα στις Κοινότητες που είναι έτοιμες να βαδίσουν προς τα εμπρός, ενώ απ' την άλλη μεριά δεν θα ήταν κατάλληλη για να εμπνεύσει τον επαναστατικό ενθουσιασμό στις Κοινότητες που θα 'χουν μείνει πίσω. — Το ίδιο θα γίνεται και στους κόλπους μιας ήδη ξεσηκωμένης Κοινότητας. Είτε η κυβέρνηση της Κοινότητας θα επικυρώνει απλώς τα τετελεσμένα γεγονότα, και τότε θα είναι μόνον ένα άχρηστο κι επικίνδυνο γρανάζι· είτε θα θελήσει να οδηγήσει εκείνη την Κοινότητα, οπότε θα ρυθμίζει αυτά που πρέπει να επεξεργαστεί ελεύθερα ο ίδιος ο λαός

για να μπορέσουν να επιζήσουν· θα εφαρμόσει θεωρίες εκεί όπου πρέπει ολόκληρη η κοινωνία να επεξεργαστεί καινούριες μορφές συλλογικής ζωής, μ' αυτή τη δημιουργική δύναμη που αναδύεται απ' τον κοινωνικό οργανισμό που σπάζει τις αλυσίδες του και βλέπει να ανοίγονται μπροστά του καινούριοι και πλατιοί ορίζοντες. Οι άνθρωποι που βρίσκονται στην εξουσία θα χαλιναγωγήσουν αυτή την ορμή, χωρίς να δημιουργήσουν τίποτε απ' αυτά που θα ήταν ικανοί να κάνουν οι ίδιοι, αν έμεναν μέσα στο λαό για να επεξεργαστούν μαζί του την καινούρια οργάνωση αντί να κλείνονται στα γραφεία και ν' αναλώνονται σε ανώφελες λογομαχίες. Θα είναι και εμπόδιο και κίνδυνος· ανίκανη να κάνει καλό, και ικανότατη να κάνει το κακό· άρα τίποτε δεν δικαιολογεί την ύπαρξή της».

Αυτός ο συλλογισμός, παρότι αβίαστος και σωστός, σκοντάφτει ακόμη στις αιώνιες προλήψεις, που σώρευσαν και διέδωσαν αυτοί που είχαν συμφέρον από τη διατήρηση της θρησκείας της κυβέρνησης πλάι στη θρησκεία της ιδιοκτησίας και στη θρησκεία του Θεού.

Αυτή η πρόληψη —η τελευταία της σειρά: Θεός, Ιδιοκτησία, Κυβέρνηση — επιζεί ακόμη κι είναι κίνδυνος για την επόμενη επανάσταση. Μπορούμε όμως από τώρα να δούμε ότι κλονίζεται. —«Θα ρυθμίζουμε μονάχοι μας τις υποθέσεις μας, χωρίς να περιμένουμε διαταγές από καμιά κυβέρνηση, και θα περάσουμε πάνω απ' τα κεφάλια όλων εκείνων που θα πήγαιναν να μας επιβληθούν με τη μορφή του παπά, του ιδιοκτήτη ή του κυβερνήτη» — λένε ήδη οι προλετάριοι. Πρέπει, λοιπόν, να ελπίζουμε ότι αν το κόμμα των αναρχικών εξακολουθήσει να μάχεται με πείσμα κατά της θρησκείας της Κυβέρνησης, κι αν δεν ξεφύγει απ' την πορεία του αναλωνόμενο σε αγώνες για την κατάληψη της εξουσίας — πρέπει λοιπόν, να ελπίζουμε ότι στα λίγα χρόνια που μας χωρίζουν απ' την Επανάσταση, η κυβερνητική πρόληψη θα έχει κλονιστεί αρκετά και δεν θα μπορεί να οδηγήσει σε λάθος δρόμο τις προλεταριακές μάζες.

Υπάρχει ωστόσο ένα θλιβερό κενό στις λαϊκές συγκεντρώσεις που πρέπει να το τονίσουμε. Είναι ότι τίποτε ή σχεδόν τίποτε δεν γίνεται για την ύπαιθρο. Όλα περιορίζονται στις πόλεις. Η ύπαιθρος φαίνεται να μην υπάρχει για τους εργαζόμενους των πόλεων. Ακόμη κι οι ρήτορες που μιλάνε για τον χαρακτήρα της επόμενης επανάστασης αποφεύγουν να μιλήσουν για την ύπαιθρο και για τη γη. Δεν γνωρίζουν ούτε τον ίδιο τον αγρότη, ούτε τις επιθυμίες του, και δεν τολμούν να μιλήσουν εξ ονόματός του. Χρειάζεται να επιμείνω περισσότερο στους κινδύνους που κρύβει αυτή η κατάσταση; — Η απελευθέρωση του προλεταριάτου δεν θα μπορέσει να γίνει πραγματικότητα όσο το επαναστατικό κίνημα δεν θα έχει αγκαλιάσει τα χωριά. Οι ξεσηκωμένες Κοινότητες δεν θα κρατήσουν ούτε ένα χρόνο αν δεν γίνεται ταυτόχρονα εξέγερση και στα χωριά. Όταν καταργηθούν οι φόροι, οι υποθήκες και τα ενοίκια, όταν διαλυθούν οι θεσμοί που πιέζουν τους αγρότες, είναι σίγουρο ότι τα χωριά θα καταλάβουν τα οφέλη που θα έχουν απ' αυτή την επανάσταση. Οπωσδήποτε όμως, θα ήταν ανόητο να υπολογίζουμε στη διάδοση της επαναστατικής ιδέας από τις πόλεις στα χωριά αν πρώτα δεν έχουμε επεξεργαστεί ανάλογες ιδέες. Πρέπει να ξέρουμε καθαρά τι θέλει ο αγρότης, πώς εννοεί την επανάσταση στα χωριά, πώς νομίζει ότι θα λύσει το δύσκολο πρόβλημα της έγγειας ιδιοκτησίας. Πρέπει να πούμε εκ των προτέρων στον αγρότη τί σκοπεύει να κάνει ο προλετάριος των πόλεων, ο σύμμαχός του, καθώς κι ότι δεν πρέπει να φοβάται πως θα πάρει μέτρα ενοχλητικά για τον καλλιεργητή. Πρέπει, απ' τη μεριά του, ο εργάτης των πόλεων να συνηθίσει να σέβεται τον αγρότη και να προχωρεί σε συμφωνία μ' αυτόν.

Για να γίνει όμως αυτό, οι εργαζόμενοι πρέπει να αναλάβουν *το καθήκον να βοηθήσουν με την προπαγάνδα τους τα χωριά.* Πρέπει μέσα σε κάθε πόλη να υπάρχει έστω και μια μικρή ιδιαίτερη οργάνωση, ένας κλάδος της Αγροτικής Λίγκας, που θα έχει αναλάβει την προπαγάνδα

στους αγρότες. Πρέπει αυτή η προπαγάνδα να θεωρηθεί καθήκον, όπως ακριβώς κι η προπαγάνδα στα βιομηχανικά κέντρα.

Η αρχή θα είναι δύσκολη· ας έχουμε όμως στο μυαλό μας ότι αυτό βοηθάει την Επανάσταση. Γιατί η Επανάσταση δεν θα νικήσει παρά μόνο τη μέρα που ο εργάτης των εργοστασίων κι ο καλλιεργητής της γης θα βαδίσουν πιασμένοι χέρι χέρι προς την κατάκτηση της Ισότητας όλων με όλους, φέρνοντας την ευτυχία τόσο στις αγροικίες όσο και στις κατοικίες που βρίσκονται στις μεγάλες βιομηχανικές πόλεις.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ας θυμηθούμε εδώ την ανάλογη παρατήρηση των Μαρξ και Ενγκελς για την «οικονομική βάση» και το «πολιτικό εποικοδόμημα», αν και η διάκριση του Κροπότκιν δεν είναι τόσο αυστηρή.
2. Οι Μπήκονσφηλντ (Ντισραέλι), Γκλάντστον, Πιτ και Πάλμερστον είναι ονομαστοί άγγλοι πολιτικοί, ο Γκιζό γάλλος κι ο Μπίσμαρκ γερμανός.
3. Ο Μακ Μαόν ήταν γάλλος αρχιστράτηγος που έγινε πρόεδρος της Δημοκρατίας στα 1873 κι έμεινε στην προεδρία μέχρι τα 1879.
4. Μακέρ: πρόσωπο του γαλλικού λαϊκού θεάτρου, ο τύπος του φανφαρόνου ληστή. Τον συναντάμε και στις γελοιογραφίες του Ντομιέ.
5. Στις Κοινότητες του Μεσαίωνα και στην εξέλιξή τους αναφέρεται, υποστηρίζοντας τις ίδιες πάνω κάτω θέσεις και ο Λ. Μάμφορντ στο *Η πόλη στην ιστορία*. Από μια άλλη, κάπως, σκοπιά τις μελετά ο Μαρξ στο *Κεφάλαιο* (τόμος 1ος) και στα Grundrisse.
6. referendum: το δικαίωμα των πολιτών να εκφέρουν τη γνώμη τους για ζητήματα γενικού ενδιαφέροντος.
7. Αναφέρεται στον επαναστάτη Μπλανκί.
8. Ας προσέξουμε αυτό το *ριζικά καινούριο* που αναφέρεται στους πολιτικούς θεσμούς. Τέτοιοι θεσμοί, ριζικά καινούριοι, δημιουργούνται στη διάρκεια των επαναστάσεων (όπως, π.χ., στη Ρωσία του 1905 τα σοβιέτ, στην Ισπανία του 1936 οι αγροτικές κοινότητες, στην Ουγγαρία του 1956 τα εργατικά συμβούλια με ευρύτατες αρμοδιότητες).
9. Φαλανστήριο: η μονάδα κοινωνικής και εργασιακής οργάνωσης σύμφωνα με τον «ουτοπικό σοσιαλιστή» Κ. Φουριέ.

ΚΑΤΣΑΝΟΣ

ΣΕΙΡΑ : ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

ΝΤΑΡΙΟ ΦΟ

-Η ΜΑΡΙΧΟΥΑΝΑ ΤΗΣ ΜΑΜΑΣ ΕΙΝΑΙ ΠΙΟ ΓΛΥΚΕΙΑ

-ΚΛΕΨΕ ΛΙΓΟΤΕΡΟ

-Ο ΤΥΧΑΙΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ ΕΝΟΣ ΑΝΑΡΧΙΚΟΥ

-ΜΑΜΑ ΦΡΙΚΙΟ

-ΜΙΣΤΕΡΟ ΜΠΟΥΦΟ

ΚΑΤΣΑΝΟΣ

ΣΕΙΡΑ : ΔΟΚΙΜΙΟ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

ΑΛΜΠΕΡ ΚΑΜΥ

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

ΠΩΛ ΛΑΦΑΡΓΚ

ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΤΕΜΠΕΛΙΑ

ΦΕΡΝΑΝΤΟ ΠΕΣΟΑ

Ο ΑΝΑΡΧΙΚΟΣ ΤΡΑΠΕΖΙΤΗΣ

η αναρχική οργάνωση της κοινωνίας

. . . Ο καθένας θα πάρει αμέσως ότι έχει ανάγκη, και ας είμαστε σίγουροι ότι στις αποθήκες των πόλεων μας υπάρχουν αρκετά τρόφιμα για να θρέψουν όλο τον κόσμο μέχρι την ημέρα που θα αρχίσει η ελεύθερη παραγωγή. Στα καταστήματα των πόλεων μας υπάρχουν αρκετά ρούχα για να ντυθεί όλος ο κόσμος, τώρα στοιβαγμένα και αχρησιμοποίητα, ενώ γύρω τους επικρατεί αθλιότητα. Υπάρχουν και αρκετά αντικείμενα πολυτελείας για να διαλέξει από αυτά ό,τι θέλει όλος ο κόσμος . . .

